

Tapaus Kursk

**Turvallisuuskäsitykset ja ympäristöuhka
ydinsukellusveneonnettomuutta koskevassa julkisessa
keskustelussa Venäjällä**

**Tampereen yliopisto
Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos
Pro gradu -tutkielma
Nina Häyrynen
Lokakuu 2001**

Tampereen yliopisto

Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos

HÄYRYNEN, NINA: Tapaus Kursk. Turvallisuuskäsitykset ja ympäristöuhka ydinsukellusveneonnettomuutta koskevassa julkisessa keskustelussa Venäjällä.

Pro gradu –tutkielma, 104 sivua

Ympäristöpolitiikka

Lokakuu 2001

Tutkielma käsittelee turvallisuuden laajentamiseen ja ympäristön turvallistamiseen liittyvää problematiikkaa. Tutkielmassa tarkastellaan turvallisuuden laajentamista ja ympäristön turvallistamista koskevan poliittisen ja akateemisen keskustelun kehitystä ja havainnollistetaan sitä tapaustutkimuksella, jossa tutkimuksen kohteena ovat turvallisuuskäsitysten ja ympäristöuhkan rakentuminen Barentsinmerellä elokuussa 2000 tapahtunutta ydinsukellusveneonnettomuutta koskevassa julkisessa keskustelussa Venäjällä.

Tutkielman teoreettisessa osuudessa tarkastellaan ensin laajan turvallisuuden kehitystä, sitten ympäristöturvallisuus-käsitteen ympärillä käytyä keskustelua sekä turvallisuus-käsitteen laajentamista puoltavien että sitä vastustavien näkökulmasta niin, että teoriataustasta nousee esiin selkeitä peilauspintoja, joiden kautta ydinsukellusveneonnettomuuden yhteydessä venäläisessä julkisessa keskustelussa esitettyjä turvallisuus- ja ympäristöargumentteja tarkastellaan. Keskustelussa esiintyneitä argumentteja on kerätty venäläisistä sanomalehdistä ja uutispalveluista ja niitä on analysoitu deskriptiivisesti sekä uuden retoriikan menetelmillä teemojen määrittäessä vahvasti teoriataustasta. Analyysin pääpaino on tosiasioina esitettyjen, yleisesti hyväksytyinä miellettyjen esioletusten tarkastelussa.

Onnettomuuteen liittyvä argumentaatio osoitti erityisen selkeästi, että vaikka turvallisuusmuotoilut ovatkin ehkä osittain muuttuneet, tietyt turvallisuutta koskevat perinteiset ajattelutavat, kuten "me vastaan muut" -ajattelu ja muu viholliskuvien kautta tapahtuva vastakkainasettelu sekä valtion vastuun korostaminen turvallisuuden tuottajana ovat juurtuneet syvään ja turvallisuus-käsitteen historiallinen painolasti on raskas. Tämä heijastui aineistossa myös ympäristöuhkaa koskevaan argumentaatioon, jossa turvallisuusretoriikka näyttäytyi lähinnä keinona hakea oikeutusta kyseenalaisillekin toimenpiteille.

Tapaus Kursk konkretisoi ympäristön turvallistamisen ja turvallisuusajattelun laajentamisen karikat ja kriitikoiden esittämät vaaran paikat. Turvallisuuskäsitykset näyttäisivät olevan tiiviisti sidoksissa yleisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin, jotka eivät Venäjällä eivätkä muuallakaan maailmassa ole vielä johtaneet laajan turvallisuusajattelun edellyttämään utopiaan. Vaikka turvallisuutta uhkaavien tekijöiden luonne onkin muuttunut, turvallisuuden käytännöt ja ajattelumallit ovat pitkälti entisenlaiset. Tämän toteaminen vahvistaa epäilyksiä turvallisuus-käsitteen radikaalin ja äkillisen muutoksen mahdollisuuksista ja laajojen ei-sotilaallisten asioiden, kuten ympäristön turvallistamisen järkevyydestä.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
1.1. Tutkimuksen tausta.....	3
1.2. Tutkimusongelma.....	5
1.3. Tutkimuksen rakenne	6
2. AINEISTO JA MENETELMÄT	8
2.1. Aineisto	8
2.2. Aineiston luonteesta	10
2.3. Tutkimusmenetelmät.....	11
3. LAAJA TURVALLISUUS JA YMPÄRISTÖTURVALLISUUS.....	14
3.1. Laaja turvallisuus	15
3.1.1. Turvallisuuden käsite	15
3.1.2. Turvallistaminen.....	17
3.1.3. Laaja turvallisuus politiikassa	18
3.1.4. Laaja turvallisuus tutkimuksessa	21
3.1.5. Kysymys turvallisuuden subjektista ja tuottajasta.....	23
3.1.6. Laajan turvallisuus-käsitteen ongelmia	25
3.2. Ympäristöturvallisuus	27
3.2.2. Ympäristöturvallisuus-käsitteen määritelmiä	29
3.2.3. Ympäristö perinteisessä turvallisuusajattelussa	31
3.2.4. Ympäristöturvallisuus laajan turvallisuuden näkökulmasta	33
3.2.5. Miten ympäristöturvallisuutta voidaan saavuttaa?.....	35
3.2.6. Ympäristöturvallisuuden kritiikki.....	38
3.2.7. Ympäristöturvallisuutta vai "pelkkää" politiikkaa?	42
4. SOTILAALLISEN LÄSNÄOLON YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET KUOLAN NIEMIMAALLA JA LÄHIMERILLÄ	43
4.1. Ylvästä soturista ongelmajätteeksi	43
4.2. Käytöstä poistettuja ydinsukellusveneitä ja ydinjätettä - Pohjoinen laivasto ympäristöongelmien tuottajana	46
4.3. "Ekoupeereita" ja kansainvälistä ympäristöyhteistyötä	48
5. YDINSUKELLUSVENEONNETTOMUUS, TURVALLISUUSKÄSITYKSET JA YMPÄRISTÖUHKA JULKISESSA KESKUSTELUSSA VENÄJÄLLÄ	51
5.1. Onnettomuuden yleiskuva.....	51
5.1.1. Ensimmäiset päivät.....	53
5.1.2. Valtion alennustila, median rappio.....	54
5.1.3. Nostetaan, ei nosteta	56
5.1.4. Ruumiiden nosto	57
5.1.5. Kohu laantuu	58
5.2. Turvallisuuskäsityksiä koskeva argumentaatio	61
5.2.1. Kenen turvallisuus on tärkeää?.....	62
5.2.2. Sisäinen tai ulkoinen, mutta vihollinen	65
5.2.3. Turvallisuuden tuottaminen on valtion tehtävä.....	69

5.2.4. Asevarustelua ja yhteistyötä.....	72
5.3. Ympäristöä koskeva argumentaatio	76
5.3.1. Kurskista ei aiheudu välitöntä vaaraa ympäristölle	77
5.3.2. Kursk voi olla vaarallinen ympäristölle.....	80
5.3.3. Kurskin nosto aiheuttaa ympäristöuhkan.....	82
5.3.4. Kursk on ympäristöuhkan vuoksi nostettava	84
5.4. Analyysin yhteenveto	87
6. MUUTTUVA TURVALLISUUS: YMPÄRISTÖ TURVALLISUUSKYSYMYKSENÄ? ...	90
6.1. Turvallisuuden murros Kurskiin liitettyjen turvallisuuskäsitysten valossa.....	90
6.2. Ympäristöuhka - perinteistä vai laajaa turvallisuusajattelua?	92
6.3. Päätelmiä laajasta turvallisuudesta ja ympäristöturvallisuudesta.....	94
LÄHTEET	98

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

"Ympäristökysymys" on viime vuosikymmenten aikana herättänyt monenlaisia ajatuksia ja ideoita siitä, kuinka ympäristön hyvinvointi voitaisiin ottaa paremmin huomioon jokapäiväisessä toiminnassa. Huoli ympäristön tilan heikkenemisestä ja sen aiheuttamasta ihmisten elinolojen kaventumisesta on kanavoitunut myös osaksi poliittisia prosesseja ja poliittista toimintaa. Ympäristö on politisoitunut, ympäristöpolitiikka vakiintunut yhdeksi julkisen vallan toimenpidealueista.

Ajatus siitä, että normaali ympäristöpolitiikka on ainakin joidenkin ympäristöongelmien kohdalla riittämätön toimenpidekanava, on saanut 1980-luvun lopulta saakka osakseen laajaa kannatusta erityisesti kansainvälisen politiikan toimijoiden ja tutkijoiden piirissä. On esitetty, että ympäristöongelmat tulisi nostaa tavanomaisten poliittisten proseduurien ohi ja yli, jolloin niitä käsiteltäisiin korkean (huippu)politiikan (high politics) piirissä sekä valtioiden sisällä että niiden välillä. Tämä merkitsisi poliittisen toiminnan osalta sitä, että ympäristöasiat saisivat osakseen samanlaista huomiota kuin valtiollinen turvallisuuspolitiikka ja että (tiettyjä) ympäristöongelmia käsiteltäisiin turvallisuuskysymyksinä. Tästä on kysymys, kun puhutaan ympäristön ja ympäristöongelmien turvallisamisesta (securitization).

Keskusteluun ympäristön turvallisamisesta liittyy yleisempi kysymys turvallisuus-käsitteen laajentamisen tarpeesta. Perinteisen turvallisuus-käsitteen ja siihen perustuvan turvallisuuspolitiikan lähtökohtainen ajatus on ollut se, että ensisijainen turvallisuusuhka on toisen valtion taholta toiseen kohdistuva sotilaallinen hyökkäys, jolloin myös turvallisuuden tuottamisen keinot, pääosin sotilaalliset, on suunnattu torjumaan tätä uhkaa. Kylmän sodan päättymisen jälkeen tilanne on kuitenkin muuttunut: turvallisuutta ei voida (enää) ymmärtää yksinomaan sotilaallisista aspekteista riippuvaisena, vaan ihmisten, valtioiden ja yhteiskuntien turvallisuutta uhkaavat myös erilaiset ei-sotilaalliset tekijät, esimerkkinä juuri tietyt ympäristöongelmat. Näiden uusien, ei-sotilaallisten turvallisuusuhkien edessä perinteisistä turvallisuuden tuottamisen keinoista on hyvin vähän apua. Paineet tarkistetun, perinteistä laaja-alaisemman turvallisuus-käsitteen käyttöönottamiseksi ja turvallisuuskäsitysten muuttamiseksi uuden käsitteen kattaman alan mukaiseksi ovat siis suuret.

Turvallisuus-käsitteen laajentaminen jakaa kuitenkin mielipiteitä, eikä ole ongelmana mitenkään yksiselitteinen. Toisaalta on totta, että turvallisuusuhkat ovat paljon moninaisempia kuin perinteisesti ymmärretty sotilaallinen hyökkäys: monet poliittiset, sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristölliset ongelmat voivat tuottaa merkittäviäkin turvallisuusuhkia. Toisaalta taas, turvallisuuden käsite omaa kieltämättä vahvan militaristisen ja ideologisen taakan, josta voi olla vaikea päästä eroon.

Käsitteen ongelmat ilmenevät parhaiten juuri sellaisilla alueilla, joissa perinteinen sotilaallinen turvallisuus on vahvasti "läsnä" - kuten Kuolan niemimaan ja sen lähimerien alueella yleisesti ja erityisesti elokuussa 2000 Barentsinmerellä tapahtuneen Kursk-ydinsukellusveneen onnettomuuden tapauksessa, jossa sotilaallisen turvallisuuden lujittamisyritykset johtivat toisten turvattomuuksien, kuten miehistön menehtymisen tai vakavan ympäristöonnettomuuden uhkan syntyyn.

Uusien turvallisuusuhkien torjumisen keinoina pidetään ennen kaikkea alueellista ja kansainvälistä yhteistyötä, koska nämä uhat ovat usein luonteeltaan rajoja ylittäviä. Suomi, kuten koko Euroopan unioni, haluaa panostaa Venäjän kanssa tehtävään yhteistyöhön torjuakseen näitä uhkakuvia ja taatakseen alueellisen vakauden säilymisen (myös sotilaallisessa mielessä). Yhteistyön onnistumisen edellytys on kuitenkin se, että löytyy "yhteinen kieli". Etenkin EU:n laatimissa yhteistyöohjelmissa tukeudutaan vahvasti turvallisuusretoriikkaan: ympäristöyhteistyön tarpeellisuutta ja ympäristöongelmia "myydään" Venäjälle turvallisuusasioina puhumalla niistä osana laajaa tai pehmeää turvallisuutta (soft security)¹.

Turvallisuus ja turvallisuuskäsitykset ovat tiukan kontekstisidonnaisia ja määrittelijästään riippuvaisia samaan tapaan kuin turvallisuuden ja turvattomuuden tunteet ovat subjektiivisia; asia, jonka joku kokee turvallisuusuhaksi, ei välttämättä ole sitä jollekulle toiselle. Valtiolliselle turvallisuusagendalle pääsevät kysymykset on ratkaistu määrittelykamppailujen tuloksena, ja voivat uusien määrittelyiden kautta muuttua. Venäjällä turvallisuus-sanana yhteydessä esiintyvät toistaiseksi useimmiten sellaiset sanat kuin Tšetšenia, armeija ja Nato huolimatta siitä, että Venäjän kansallinen turvallisuusohjelma vuodelta 2000 sisältää myös ei-sotilaallisia asioita.

¹ Pehmeä turvallisuus (soft security) on laajan turvallisuuden vastineena politiikassa käytetty termi, jota pyrin tässä työssä välttämään. Pehmeän turvallisuuden "vastakohtana" puhutaan kovasta turvallisuudesta (hard security). Mielestäni tämä kontrastipari kumoaa laajan turvallisuuden idean kokonaisvaltaisesta turvallisuudesta, jossa kaikenlaiset turvallisuutta uhkaavat tekijät ovat tärkeitä.

Tässä valossa kysymys siitä, millaisia turvallisuuteen liittyviä käsityksiä Kurskin uppoamisen yhteydessä Venäjällä esitettiin, on mielenkiintoinen. Paljastavatko nämä käsitykset, että turvallisuusmuotoilut ja niihin liittyvät mielikuvat ovat entisellään, vai näyttääkö turvallisuuden ymmärtämisessä tapahtuneen muutoksia laajan turvallisuuden suuntaan?. Jos turvallisuus ymmärretään Venäjällä edelleen yksiselitteisesti asevarustelun keinoin tavoiteltavaksi sotilaalliseksi turvallisuudeksi, muunlaisia ongelmia, kuten ympäristöongelmia, ei ehkä olekaan hedelmällistä käsitellä turvallisuus-sanalla.

Turvallisuuskäsitysten tarkasteleminen voi auttaa edellä tähdennetyn yhteistyön perustan, "yhteisen kielen" löytämistä, mikäli turvallisuuskäsityksiä tarkastelemalla löydetään erilaisia turvallisuuteen ja turvallisuuden laajentamiseen liittyviä näkökulmia ja onnistutaan tekemään niitä ymmärrettävämmiksi yli kulttuuristen rajojen. Turvallisuutta ja ympäristön turvallistamista koskevien erilaisten näkökulmien kartoittaminen ja selvittäminen on myös yksi tämän työn tarkoitus.

1.2. Tutkimusongelma

Tutkielmani yleisenä teemana on turvallisuuden laajentamiseen ja ympäristön turvallistamiseen liittyvä problematiikka. Aluksi kartoitan turvallisuuden laajentamiseen ja ympäristön turvallistamiseen poliittisen ja akateemisen keskustelun yleistä kehitystä, ja havainnollistan sitten sitä koskevia keskeisiä kysymyksiä tarkastelemalla, miten ne ilmenivät Barentsinmerellä elokuussa 2000 sattunutta ydinsukellusveneonnettomuutta koskevassa julkisessa keskustelussa Venäjällä.

Tutkimuksella on kaksi toisiinsa limittyneitä tavoitetta: ensinnäkin pyrkimykseni on selvittää erityisesti ympäristön turvallistamiseen ja ympäristöturvallisuus-käsitteeseen liittyvää keskustelua, koska kyseinen käsite on jäänyt hämäräksi ympäristöpolitiikan tutkimuksissa. Tähän liittyy väistämättä myös laajan turvallisuuden tarkasteleminen, koska ympäristöturvallisuus on osa laajan turvallisuuden ajattelua. Toinen, tutkimuksen varsinainen päätavoite on selvittää, olivatko perinteiset turvallisuuteen liittyvät käsitykset edelleen hallitsevia ydinsukellusvene Kurskin onnettomuutta koskevassa venäläisessä keskustelussa, vai esiintyikö siinä myös laajan turvallisuusajattelun mukaisia näkemyksiä. Erityisen huomion kohteena on onnettomuuden aiheuttama ympäristöuhka ja se, millaisena turvallisuuskysymyksenä ympäristöuhkaa pidettiin.

Tavoitteenani on myös pohtia yleisesti, mitä aineistosta esiin nousevat tulokset merkitsevät laajaa turvallisuutta ja ympäristön turvallistamista koskevan teoreettisen keskustelun kannalta. Tutkimuskysymys tiivistyy siten seuraavaan virkkeeseen:

Millaisina (ja miten) ydinsukellusveneonnettomuuteen ja sen aiheuttamaan ympäristöuhkaan liitetyt turvallisuuskäsitykset konstruoituvat venäläisessä julkisessa keskustelussa, ja miten tapaus edustaa laajaan turvallisuuteen ja ympäristöturvallisuus-käsitteeseen liittyvää yleistä problematiikkaa?

Tutkimuskysymyksen "purku" tapahtuu seuraavien alakysymysten avulla:

1. Mitä asioita tuotiin (erityisesti) esiin onnettomuuden yhteydessä?
2. Millaisia turvallisuuteen liittyviä argumentteja onnettomuutta koskevassa keskustelussa esitettiin?
3. Mitä turvallisuuteen liittyviä seikkoja esitettiin itsestäänselvyyksinä, ja mitkä seikat tuntuivat puolestaan vaativan erityisiä perusteluja?
4. Millä tavoin ympäristönäkökohtia tuotiin esille?
5. Millaisena (turvallisuus)kysymyksenä onnettomuuden aiheuttamaa ympäristöuhkaa pidettiin?

Alakysymyksiin liittyy myös kysymys toimijasta: kuka esitti mitäkin näkemyksiä?

1.3. Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni noudattaa rakenteeltaan tavanmukaista kaavaa, jossa edetään aineiston, menetelmien ja teoreettisten lähtökohtien esittelyn kautta empiirisen aineiston analyysiin ja tuloksiin.

Luvussa kaksi esitellään lyhyesti tutkimusaineisto ja käytetyt menetelmät. Luvussa kolme keskityn tutkielmani toisen tavoitteen, turvallisuuden laajentamiseen ja ympäristön turvallistamiseen liittyvän problematiikan selventämiseen. Kolmas luku etenee siten, että alaluvussa 3.1. tarkastellaan ensin turvallisuuden käsitettä yleensä, sitten laajan turvallisuuden poliittista ja tutkimuksellista kehitystä, käsitteen sisältöä ja osatekijöitä. Samassa yhteydessä pohditaan myös laajaan turvallisuuteen liittyviä ongelmia. Alaluvussa 3.2. pureudun ympäristön turvallistamiseen ja ympäristöturvallisuus-käsitteeseen, sen kehitykseen, käyttöön ja ongelmiin.

Luku neljä valmistaa lukijaa varsinaiseen empiiriseen osioon esittelemällä onnettomuuden kontekstin ja itse onnettomuuden "faktat". Luku etenee onnettomuudesta Kuolan niemimaan ja lähimerien ympäristöongelmien olemassaolon toteavaan osaan, jossa kerrataan lyhyesti sotilaallisen toiminnan läsnäolosta aiheutuvia ympäristöuhkia alueella. Luvun kolmas osio esittelee joitakin toimenpiteitä, joihin ollaan ryhdytty alueen turvallisuuden parantamiseksi pääasiassa eurooppalaisen yhteistyön turvin.

Tämän jälkeen siirrytään varsinaiseen tutkimusaineiston käsittelyyn. Luvussa viisi esitellään ensin uutisoinnin yleiskuva, joka syntyi keräämällä kahdesta venäläisestä lehdestä kaikki Kurskia koskevat uutiset ja listaamalla pääkohdat. Alaluvussa 5.2. esitellään aineistosta esiin tulleiden turvallisuuteen liittyvien lausuntojen argumentaatioanalyysi yksi turvallisuuskeskustelun keskeinen elementti kerrallaan, ja alaluvussa 5.3. puolestaan analysoidaan ympäristöuhkaan liittyviä argumentteja.

Kuudennessa luvussa tarkastelen tutkimuksen tuloksia ongelmanasettelun ja teoreettisen taustan valossa, eli muotoilen lopullisen vastauksen luvun 1.2. tutkimuskysymykseen. Alakysymysten vastauksia en tässä enää erittele, koska ne toimivat lähinnä apuna analyysin tekemiselle ja niiden vastauksista muodostuu tutkimuksen pääkysymyksen vastaus. Luvun lopussa on esitetty myös joitakin yleisiä päätelmiä koskien ympäristön turvallistamista ja turvallisuuden laajentamista.

2. AINEISTO JA MENETELMÄT

2.1. Aineisto

Tutkielmani aineisto koostuu turvallisuuden laajentamista sekä sotilaallisen läsnäolon ja ympäristön välistä suhdetta käsittelevästä taustakirjallisuudesta ja keräämästäni sanomalehtiaineistosta, joka sisältää venäläisten sanomalehtien sukellusvene Kurskin uppoamista koskevia uutisia ja kirjoituksia.

Ensimmäisenä muodostin onnettomuuteen liittyvistä tapahtumista ja keskustelusta selkeän yleiskuvan, jota varten keräsin ensin kaikki Kurskin uppoamista koskevat kirjoitukset¹ ajanjaksolta 15.8.2000-14.4.2001² kahdesta riippumattomasta sanomalehdestä, Nezavisimaja gazetasta ja Segodnjasta. Kirjoituksia kertyi yhteensä 261 kappaletta. Niiden perusteella kirjoitin kronologisen kuvauksen tapahtumista ja tapahtumiin liittyvästä keskustelusta (luku 5.1.).

Nezavisimaja gazeta (suomeksi "Sitoutumaton/itsenäinen lehti") ja Segodnja (suomeksi "Tänään") ovat valtakunnallisia, sitoutumattomia lehtiä, joiden toimitukset sijaitsevat Moskovassa. Nezavisimaja gazeta on samannimisen painotalon kustantama, kahdeksansivuinen lehti, joka ilmestyy viitenä päivänä viikossa (ti-la). Levikikseen lehti ilmoittaa 50 000 kappaletta. Segodnja puolestaan oli Media Most -konserniin kuuluvan Sem´ dnei -painotalon lehti, joka lakkautettiin viime huhtikuussa. Se ilmestyi maanantaista lauantaihin eli kuutena päivänä viikossa. Sen levikki oli samaa suuruusluokkaa kuin Nezavisimaja gazetan.

Valitsin Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan, koska niillä on suhteellisen riippumaton ja demokraattinen maine (erotuksena hallituksellisista tai kommunistisista lehdistä), ja konsultoimani politiikan tutkija Pietarin Herzen -yliopistosta suositteli minulle kyseisten lehtien valitsemista. Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan valintaan vaikutti myös niiden saatavuus: viime vaiheessa vaihtoehtoina olivat myös kommunistinen Izvestija-lehti sekä hallituksen lehti Rossijskaja gazeta,

¹ Kirjoituksilla tarkoitan sekä uutisia että artikkeleita ym. sanomalehdissä esiintyviä kirjoituksia.

² Kyseinen ajanjakso tuli valituksi ikään kuin luonnostaan, koska toinen tutkimistani lehdistä, Segodnja -lehti lakkautettiin huhtikuussa, ja kuukauden 14. päivänä ilmestynyt numero jäi sen historian viimeiseksi. Koska lakkauttaminen tuli yllätyksenä ja olin jo sitä ennen ehtinyt kerätä suurimman osan lehden Kursk -jutuista, päädyin rajaamaan tutkimani ajanjakson lehden viimeiseen ilmestymiseen.

jolloin mukaan olisi tullut ehkä "subjektiivisempia" näkemyksiä, mutta kyseisiin lehtiin oli lähes mahdoton päästä käsiksi Tampereella tai edes Suomessa.

Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan perusteella saadusta yleiskuvasta nousi esiin selkeitä turvallisuuteen ja ympäristöön liittyviä teemoja ja argumentteja, jotka otin tarkemman analyysin kohteeksi luvuissa 5.2. ja 5.3. Analyysissä käytin apuna myös muiden venäläisten sanomalehtien ja joidenkin Internet-uutispalveluiden kirjoituksia siten, että etsin niistä vahvistusta ja vasta-argumentteja Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan kirjoituksista esiin nousseisiin keskeisiin argumentteihin. Tarkastelemani ajanjakso oli tässäkin 15.8.2000-14.4.2001. Pysin valitsemaan lehdet siten, että ne edustaisivat mahdollisimman monia (poliittisia) näkökantoja - saatavuus tosin jonkin verran rajoitti valinnanvapautta. Kävin läpi lehtien Vesti (Leningradin alueen hallituksen omistama lehti), Argumenty i Fakty (valtakunnallinen sitoutumaton lehti, jonka lyhennän vastaisuudessa AIF), Novaja gazeta (valtakunnallinen sitoutumaton lehti) ja Krasnaja Zvezda (kommunistien armeija-orientoitunut lehti) verkkoversiot Internetissä³ ja keräsin tärkeinä pitämäni Kursk-uutiset. Kävin läpi myös hallituksellisten Gazeta.ru ja Strana.ru -verkkolehtien Kursk-uutiset. (Gazeta.ru ja Strana.ru julkaisevat muun muassa hallituksellisia tiedonantoja.) Näiden uutispalveluiden kautta oli mahdollista lukea myös Rossijskaja gazetan ja Izvestijan joitakin kirjoituksia; muuten Rossijskaja gazetan ja Izvestijan lukeminen Internetissä on maksullista.

Lehdistä keräämiäni Kursk-aiheisia kirjoituksia kertyi Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan kirjoitukset mukaan lukien kaikkiaan noin 650. Niistä lopulliseen analyysiin valikoitui vain osa siten, että Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan kirjoitukset muodostivat pääasiallisen aineiston myös tarkemmassa analyysissä. Analyysin kohteena olivat toimijoiden esittämät argumentit, ei kirjoittelu sinällään.

³ Nämä lehdet, kuten useimmat muutkin venäläiset sanoma- ja aikakauslehdet ovat kokotekstisinä versioina luettavissa Internetissä, jotkut jopa pdf-muodossa, jolloin lehti on kokonaisuudessaan (mainoksineen päivineen) skannattu verkkoon. Internetissä julkaistavat lehdet osoittautuivat todella arvokkaiksi, koska Tampereelta ei ollut saatavissa minkään muun venäläisen lehden kuin Segodnjan vanhoja numeroita. Tarkemmat tiedot em. lehdistä löytyvät lähdeluettelosta.

2.2. Aineiston luonteesta

Tutkielmani aineisto on pääosin sanomalehtiaineisto, ja huolimatta siitä, että tarkastelun keskipisteessä ovat sen välittämät eri toimijoiden esittämät lausunnot ja puheet eikä niinkään sinällään kirjoittelu, tämän kaltaista aineistoa tulkittaessa tulee ottaa huomioon, että media tuottaa väistämättä oman tulkintansa vallitsevasta keskustelusta. Sosiaalinen todellisuus - siis myös turvallisuuskäsitykset - konstruoituu jatkuvasti uudelleen useilla foorumeilla, joista media eli joukkotiedotus on keskeinen etenkin silloin, kun ollaan kiinnostuneita yleisestä mielipiteestä. Mediassa käytävä diskurssi sekä heijastaa eri aiheita ympäröiviä kulttuureita että vaikuttaa niiden muodostumiseen (Gamson & Modigliani 1989, 3).

Sanomalehtiaineiston käyttäminen on tämän kaltaisen tutkimustehtävän kannalta hedelmällistä. Ensinnäkin, Kurskin kaltaiset onnettomuudet saavat paljon tilaa mediassa, toisin kuin esimerkiksi hitaat pitkän aikavälin ympäristömuutokset. Ympäristöonnettomuudet ovat äkillisiä, niiden vaikutus on yleensä heti nähtävissä, ja niistä voidaan raportoida tapahtumina, jolloin ne sopivat hyvin median vuorokausirytmiiin. Parhaassa tapauksessa onnettomuudet kääntävät median huomion laajempaan ympäristöongelmaan, kuten Kurskin tapauksessa Kuolan niemimaan ja lähimerien käytöstä poistettuihin sukellusveneisiin, joka ehkä olisi ilman onnettomuutta jäänyt huomiotta. (vrt. Hannigan 1995, 45-46, 65.)

Toiseksi, vallitsevien turvallisuuskäsitysten tarkastelu onnistuu parhaiten tiedotusvälineiden antaman kuvan pohjalta, sillä tiedotusvälineet ovat lähestulkoon ainoa kanava, jonka kautta jokin turvallisuuden ohjelmallinen ja poliittinen diskurssi voi tulla suuren yleisön tietoisuuteen ja yleisesti hyväksytyksi. Kaikkien toimijoiden näkökulmat turvallisuuteen eivät tule uutisoinnissa tasapuolisesti esille, mikä on vain yksi osoitus siitä, että turvallisuusdiskurssit heijastavat aina yhteiskunnallisia valtasuhteita: turvallisuudessa on kyse myös vallasta, siitä, kenen turvallisuusintressit ovat yhteiskunnallisessa päätöksenteossa määrääviä ja toimintaa ohjaavia. Median tuottama turvallisuusdiskurssin representaatio on näin ollen suurelle yleisölle vallitseva totuus turvallisuudesta. Tämän vuoksi halusin tutkia juuri sitä, minkälaisia turvallisuuskäsityksiä julkisessa mediassa Kurskiin liittyen esiintyi.

Barry Buzanin mukaan median toimintaa rajoittaa kaupallisuus. Tiedotusvälineet vääristävät julkisen näkemyksen siitä, mikä on turvallisuuden kannalta tärkeää, koska ne keskittävät

turvallisuuskeskustelussa huomionsa lyhytaikaisiin asioihin, jotka myyvät hyvin, jättäen enimmäkseen huomiotta pitemmän aikavälin abstraktimmat asiat. (Buzan 1991, 349-350.) Oman tutkielmani kannalta en näe tätä medialle luontaista piirrettä kovinkaan suurena ongelmana, koska tutkittavana kohteena on konkreettinen tapaus, ydinsukellusveneonnettomuus ja sen ympärillä käyty julkinen keskustelu. Kuten yllä totesin, onnettomuudet niihin liittyvine ilmiöineen saavat mediassa yleensä hyvin palstatilaa ja uutisminuutteja osakseen.

2.3. Tutkimusmenetelmät

Aineiston analyysissä (luku 5.) tarkastelen aluksi onnettomuuden yleistä kuvaa deskriptiivisesti. Yleiskuvan perusteella olen poiminut tiettyjä turvallisuuskäsityksiä ja ympäristöuhkaa koskevia argumentteja yksityiskohtaisen analyysin kohteeksi. Analyysin teemat, joita ovat kysymys turvallisuuden kohteesta (subjektista), turvallisuusuhkan luonteesta, turvallisuuden tuottajasta ja turvallisuuden tavoittelun keinoista, määrittyvät teoriataustan perusteella: näiden kysymysten kohdalla perinteinen turvallisuusajattelu ja laaja turvallisuusajattelu, siis myös ympäristöturvallisuusajattelu, näyttäisivät ratkaisevimmin ja oleellisimmin eroavan toisistaan.

Turvallisuuskäsitykset konstruoituvat eli asioita ja ilmiöitä turvallistetaan siten, että joku esittää turvallisuuteen liittyvän näkemyksen, jonka yleisö joko hyväksyy tai hylkää. Jotta jostakin asiasta tulee turvallisuuskysymys, laajan yleisön on luonnollisesti hyväksyttävä esitetty ehdotus. Turvallistamisen kannalta on siis tärkeää, kuinka hyvin turvallisuusargumentin esittäjä kykenee perustelemaan väitteensä. Vakiintuneet turvallisuuskäsitykset taas ovat "itsestään selviä" asioita, joiden oikeellisuutta ei tarvitse vakuutella - ne ovat ikään kuin yleisesti hyväksytyjä totuuksia, joita juuri kukaan ei pyri kyseenalaistamaan.

Empiirisen aineiston analyysissä keskityn tarkastelemaan turvallistamisen prosessia, sitä, kuinka ja millaisin perusteluin turvallisuuskäsityksiä tuodaan julki edellä mainittujen teemojen kautta, ja erityisesti sitä, millaisia ovat vakiintuneet turvallisuuskäsitykset, turvallisuutta koskevat vallitsevat "totuudet". Analyysissä tukeudun belgialaisen Chaïm Perelmanin (1912-1984) antiikin retoriikan pohjalta kehittämään uuden retoriikan argumentaatioteoriaan. Perelmanin argumentaatioteorian keskeinen idea on tutkia, miten jotakin väitettä puoltavia tai vastustavia kantoja perustellaan ja miten väitteet saavuttavat uskottavuutensa. Tämä perustuu ajatukseen siitä, että argumentatiivisessa

maailmassa ei ole olemassa objektiivista pohjaa, vaan lähtökohdat ja päättelysäännöt voidaan aina asettaa kyseenalaisiksi. Toisaalta argumentointi toimintana perustuu oletukseen ainakin joidenkin yhteisymmärryksen edellytysten olemassaolosta. (Summa 1996, 63, 66.) On siis olemassa joitakin yhteiseen ymmärrykseen ja kokemukseen perustuvia asioita, jotka toimivat argumentaation yleisesti kyseenalaistamattomina lähtökohtina.

Perelmanin argumentaatioteoria jakautuu kolmeen osaan, jotka ovat argumentoinnin viitekehys, argumentoinnin lähtökohdat ja varsinaiset argumentaatiotekniikat. Argumentoinnin viitekehyksellä tarkoitetaan puhujan yleisösuhdetta. Argumentaatio ei koskaan tapahdu tyhjiössä: siinä oletetaan aina ennalta tietty puhujan ja yleisön välinen "henkinen kohtaaminen", koska siinä pyritään hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntä tai kannatus esitetyille väitteille (Perelman 1996,16). Argumentoija pyrkii valitsemaan sanansa ja tyyliinsä yleisönsä mukaan, jolloin argumentaatiolle on ominaista osoitteellisuus. Perelman erottaa toisistaan erityisen ja universaalien yleisön, joista edellisellä merkitään mitä tahansa rajattua kuulija- tai lukijajoukkoa, kun taas jälkimmäinen tarkoittaa tarkemmin määrittelemätöntä, laajaa kuulija- tai lukijajoukkoa (Summa 1989, 162).

Argumentoinnin lähtökohdilla eli julkilausumattomilla "esisopimuksilla" viitataan Perelmanin argumentaatioteoriassa siihen asioiden joukkoon, joka kulloisenkin yleisön tapauksessa voidaan sulkea kiistojen ulkopuolelle, eli ikään kuin olettaa annetuksi. Yhteisymmärrys esisopimuksista toimii varsinaisen argumentaation perustana; ilman sitä ei puhujan yleisölle esittämä teesi voi tulla hyväksytyksi. Puhujan tehtävänä on arvioida, millaiset tavat, arvot ja uskomukset ohjaavat kunkin yleisön asenteita ja valintoja. Perelmanin teorian mukaisesti esisopimukset voivat koskea todellisuutta, jolloin ne ovat tietylle yleisölle tosia, "faktoja" tai "normaaleja", ainakin äärimmäisen todennäköisiä. Esisopimukset voivat koskea myös asioiden toivottavaa tilaa, jolloin ne perustuvat yleisön tärkeinä pitämiin arvoihin, arvohierarkioihin ja lokuksiin. Lokukset ovat sellaisia vakiintuneita arviointiperusteita, jotka yleisö entuudestaan tunnistaa ja hyväksyy. Lokusten peruskategorioiksi Perelman esittää kvantitatiivisen (määrän) ja kvalitatiivisen (laadun) lokuksen. (Perelman 1996, 28-40.) Omassa analyysissäni kiinnitän erityistä huomiota juuri esisopimukseen, koska niiden avulla voi päästä selville vallitsevista turvallisuuskäsityksistä, kyseisessä kulttuurissa turvallisuutta koskevista "totuuksista".

Varsinaiset argumentaatiotekniikat voidaan jakaa assosiatiiivisiin ja dissosiatiiivisiin argumentaatiotekniikoihin. Assosiatiiivisilla tekniikoilla tarkoitetaan erilaisten asioiden

yhdistämistä, kun taas dissosiativisessa eli erottelumuotoisessa argumentoinnissa puretaan ja erotetaan ajattelun totuttuja rakenteita, osoitetaan sen epäjohdonmukaisuudet ja ristiriitaisuudet. Erottelutekniikoita ovat muun muassa parit näennäinen-olennainen, teoria-käytäntö, muoto-sisältö sekä kirjain-henki. Niiden taustalla on periaate: vastakohtat ovat eriarvoiset. (Kakkuri-Knuuttila 1999, 248-250.)

Assosiativisten tekniikoiden alalajeja ovat kvasiloogiset argumentit, todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit ja todellisuuden rakennetta muokkaavat argumentit. Kvasiloogisissa argumenteissa jäljitellään formaalin logiikan täsmällistä päättelyä; niillä pyritään antamaan kuva laboratorio-olosuhteista ja sulkemaan pois inhimilliseen toimintaan kuuluvat kilpailevat tulkinnat ja yksilölliset arviointiperusteet sekä ympäristötekijät. Esimerkkejä kvasiloogisesta argumentista ovat vertailu ja siihen perustuva vaatimus yhdenmukaisesta kohtelusta, mitan käyttäminen, samaistaminen sekä jonkin luonnollisen tapahtuman todennäköisyyden arvioiminen. (Perelman 1996, 70-92.) Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit vetoavat johonkin aikaisemmin hyväksytyyn asiaan tai tilaan, ja pyrkivät luomaan yhteenkuuluvuutta ja riippuvuutta asioiden välille. Esimerkkejä tällaisista argumenteista ovat peräkkäisyysiteiden kuten kausaalisuhteen osoittaminen sekä rinnakkaisuussiteiden käyttö, esimerkiksi auktoriteettiin vetoaminen. Varsin usein käytetään niin sanottua pragmaattista argumentointia, jossa tosiseikkaa tai toimintaa arvotetaan seurausten valossa. Todellisuuden rakennetta määrittävissä argumenteissa käytetään yksittäistapausta esimerkkinä, havainnollistajana tai mallina, tai turvaudutaan analogiseen päättelyyn. (emt. 60-61, 93-114.)

Analyysiluvussa esiintyvät lukuisat esimerkit olen valinnut sillä perusteella, että ne edustavat käytyä keskustelua monipuolisesti ja havainnollisesti. Olen poiminut eri argumentaatioista sellaiset väitteet, jotka tiivistävät ja yhdistävät samaa näkökulmaa edustavat argumentit ja vasta-argumentit. Siten annetut esimerkit kiteyttävät erilaiset näkökulmat, ovat erilaisten argumenttien ”prototyyppejä”.

3. LAAJA TURVALLISUUS JA YMPÄRISTÖTURVALLISUUS

Tässä luvussa tarkoitukseni on esitellä turvallisuuden laajentamiseen ja erityisesti laajan turvallisuuden ympäristöulottuvuuteen liittyvää keskustelua. Näkökulma turvallisuuteen on kansainvälisen politiikan näkökulma, koska ympäristöturvallisuuden käsite on syntynyt sen puitteissa ja turvallisuustutkimus on muutenkin ollut yksi sen keskeisimmistä alueista. Mutta koska tämä on ympäristöpolitiikan, ei kansainvälisten suhteiden pro gradu -työ, en käsittele kansainvälisten suhteiden teorioita ja orientaatioita sen tarkemmin; olen kuitenkin tätä kirjoittaessa pitänyt mielessä sen, että tieteenalan eri teoriat ja orientaatiot ovat osaltaan muovanneet turvallisuuskeskustelua ja vaikuttaneet turvallisuus- ja ympäristöturvallisuus-käsitteiden kehitykseen.

Tutkimusongelmaani silmällä pitäen olen etsinyt myös venäläistä turvallisuusteoretisointia, mutta nähtävästikään se ei vielä ole kovin kehittynyttä, ainakaan siltä osin, mikä koskee turvallisuuden laajentamista tai ympäristöturvallisuutta. Moskovassa toimiva Carnegie Center on turvallisuuden tutkimukseen keskittynyt, arvostettu tutkimuslaitos, mutta senkään toimintakertomuksesta ei löydy ainakaan ympäristöturvallisuuteen liittyviä tutkimuksia¹.

Kansainvälisessä politiikassa sana "turvallisuus" merkitsee hieman eri asiaa kuin arkipäivän puheissa (Buzan ym. 1998, 21). Englannin kielessä ero tulee esiin, kun tarkastellaan sanoja *security* ja *safety*. Näistä edellinen on termi, jota käytetään puhuttaessa valtioiden turvallisuudesta kansainvälisissä suhteissa, jälkimmäinen taas viittaa ihmisten arkipäiväiseen turvallisuuteen ja turvaan. Suomen kieli ei huomioi tätä eroa, kuten ei myöskään venäjän kieli, jossa sanaa "turvallisuus" (безопасность) käytetään todella laajasti kattamaan kaikenlaisia asioita². Tässä tutkielmassa turvallisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan security -tyyppistä turvallisuutta.

¹ Carnegie Moscow Centerin toiminnasta ja julkaisuista voi hankkia tietoa esimerkiksi laitoksen www-sivuilta osoitteessa www.carnegie.ru.

² Esimerkkinä tästä venäjän kielen käsite "экологическая безопасность", ekologinen turvallisuus, joka kääntyy englanniksi ecological *safety*. Käsite on kehittelyn kohteena, mutta nykyisellään sillä saatetaan tarkoittaa yhtä lailla leivän ekologisuuutta kuin ympäristöturvallisuutta tämän tutkielman esittämässä mielessä. Käsitteen kehittymisestä ks. Rytövuori-Apunen & Takkinen 2000, jossa esitetään mielenkiintoinen, joskin kysymyksiä herättävä näkemys siitä, että käsite olisi venäläinen yritys korvata kestävä kehityksen käsite venäläisellä vastineella.

3.1. Laaja turvallisuus

3.1.1. Turvallisuuden käsite

Turvallisuus, kuten muutkin kaltaisensa abstraktit käsitteet, elää ajassa ja paikassa, määrittäyty ja saa uusia merkityssisältöjä ja sivumerkityksiä historiallisten, sosiaalisten ja poliittisten muutosten mukana. Käsitteiden kannalta ei ole merkityksellistä, mikä analyttisesti on käsitteiden oikea määritelmä, vaan mitkä ovat sen vakiintuneet käyttötavat, merkityssisältö ja sivumerkitykset. Turvallisuus-käsitteellä on aikojen saatossa ollut monia, jopa ristiriitaisia merkityksiä³.

Turvallisuus-käsitteen etymologinen perusta on negatiivinen: turvallisuus (security) johdetaan latinan kielen sanoista *se* (ilman) ja *cura* (huoli, huolenpito, hoiva, valvonta). Turvallisuus-käsite merkitsi siis alunperin hoivaamattomuutta, huolenpidon puutetta - nykykielen turvattomuutta. Käsitteen muutos kielteisestä myönteiseen tapahtui 1700-luvulla, kun yksilön turvallisuus suvereenien valtioiden syntyessä sisällytettiin kansalliseen turvallisuuteen. (Laitinen 1999, 98 ja 101.) Myönteisenä käsitteenä ymmärrettynä turvallisuus viittaa olotilaan, jossa subjekti on suojattuna, vaaran ja uhkan ulottumattomissa (DerDerian 1995, 28). Turvallisuus voidaan siten nähdä pyrkimyksenä uhkien hallittavuuteen, hallintaan; siihen liittyy myös erilaisiin uhkiin liittyvistä pelon tunteista vapautuminen ja pyrkimys varmuuden olotilaan (Laitinen 1997, 256).

Politiikan tutkimuksessa turvallisuus on perinteisesti ymmärretty valtioiden asevaraiseksi turvallisuudeksi, josta on käytetty myös termiä kansallinen turvallisuus. Tämän perinteisen turvallisuuskäsityksen keskeinen lähtökohta on valtion suvereniteetin ja rajojen suojaaminen valtion ulkopuolelta tulevilta uhilta, jollaisina on pidetty pääasiassa toisen valtion esittämiä vaatimuksia, ääripäänä aseellinen hyökkäys (esim. Krause & Williams 1997, 34-43). Kylmän sodan aikainen turvallisuuskäsitys ilmeni ennen muuta suurvaltojen vastakkainasetteluina, keskinäisenä vihamielisyytenä ja kilpavarusteluna.

Perustavimmalla tasolla turvallisuudessa on kyse yksilön selviytymisestä, eloonjäämisestä, johon turvallisuuden tavoittelussa pyritään kaikilla toimijatasoilla yksilöstä kansainväliseen järjestelmään. Daniel Deudneyn (1999, 190) mukaan turvallisuus väkivallan puuttumisena (security from violence) on ihmisen perustavin tarve, koska elämän menettäminen väkivallan seurauksena estää

³ Katso käsitteen lukuisista merkityksistä tarkemmin esim. Dalby 1992.

kaikista muista elämän hyödykkeistä nauttimisen. Turvallisuudessa on kyse myös elämisen laadusta ja olosuhteista (Buzan 1991, 18), mikä tekee turvallisuudesta hyvin suhteellisen, subjektin havainnoinnista ja tunnoista riippuvaisen ilmiön.

Ronnie Lipschutz näkee turvallisuuden määrittyvän täysin subjektien välisenä. Hänen mukaansa turvallisuudessa ei ole mitään objektiivista, vaan kyse on ihmisten keskenään sille antamista merkityksistä. Turvallisuusuhat rakentuvat ihmisten toimesta tietyissä sosiaalisissa käytännöissä. Siten turvallisuus ja uhka eivät ole objektiivisia määreitä, vaan tapa lähestyä ja käsitellä asioita. (Lipschutz 1995, 213; myös Wæver 1995a, 65.)

Politiikassa turvallisuuden käsitteeseen liitetään ensisijaisuuden, äärimmäisen kiireyden ja dramaattisuuden merkityksiä. Turvallisuus on erillinen poliittinen osa-alue tiettyine poliittisine ja hallinnollisine menettelytapoineen (Wæver 1995b, 227). Turvallisuuspolitiikka voidaan nähdä tavallisen politiikan yläpuolelle nousevana "huippupolitiikkana", jossa turvallisuusasiat nostetaan normaalien poliittisten käytäntöjen yläpuolelle käsiteltäviksi "suljetuin ovin" huippujohtajien tasolla (Buzan ym. 1998, 29).

Näin ollen ne, joilla on poliittinen päätäntävalta, pääsevät yleensä määräämään, mitkä asiat yhteiskunnassa ovat turvallisuusasioita ja asettamaan vallitsevat turvallisuuspreferenssit (Käkönen 1995, 7). Turvallisuus on siten luonteeltaan yhteiskunnallisia valtasuhteita ylläpitävää ja vallitsevia oloja säilyttävää: vallassa olevat voivat perustella asemansa säilyttämistä turvallisuuteen vedoten, sillä turvallisuusretoriikasta on helppo hakea oikeutusta lähes minkälaiselle käyttäytymiselle tahansa. Turvallisuuden käsite on myös herkkä ideologisille tulkinnoille, eivätkä turvallisuustoimenpiteet aina ole sopusoinnussa kansalaisten hyvinvoinnin, kansalaisoikeuksien ja kansainvälisten ihmisoikeusstandardien kunnioittamisen eli kansalaisten turvallisuuden kanssa (Toivonen 1998). Kysymys vallasta on siis turvallisuuden suhteen tärkeä.

Erilaiset merkitykset, joita turvallisuudelle annetaan, tuottavat erilaisia keinoja pyrkiä turvallisuuteen. Turvallisuuden tuottamisen keinot eli turvallisuusinstrumentit voivat olla positiivisia tai negatiivisia. Negatiivisia turvallisuusinstrumentteja käytetään reaktiivisesti, uhkaamiseen tai aktiiviseen toimintaan jo syntyneessä turvallisuusuhkatilanteessa, kun taas positiivisille turvallisuusinstrumenteille on tyypillistä oma-aloitteinen aktiivisuus ja konstruktivisuus. Positiivisia keinoja ovat esimerkiksi poliittiset toimet, joilla saadaan aikaan myönteisiä, ennaltaehkäiseviä toimia. (Huru 1996, 31.)

3.1.2. Turvallistaminen

Tässä tutkielmassa näkökulma turvallisuuteen on konstruktivistinen: asiat sinänsä eivät ole turvallisuusuhkia, vaan niistä *tehdään* sellaisia. Turvallisuus saa syntynsä ja merkityksensä tietyssä historiallis-sosiaalisessa kontekstissa ja subjektin kokemuksesta riippuen. Tanskalainen Ole Wæver (esim. 1995a ja 1995b) on tähän liittyen esittänyt ehdotuksen turvallisuustutkimuksen painopisteen kehittämistä kohti asioiden *turvallistamisen* tutkimusta, joka olisi antoisampaa kuin yksittäisten turvallisuusasioiden ja -politiikkojen tutkiminen.

Turvallistamista (securitization) tarkasteltaessa mielenkiinto kohdistuu siihen prosessiin, jossa joku nimeää tietyn asian turvallisuusasiaksi, ja nimeäminen saavuttaa yleisen hyväksynnän. Turvallistamisen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat milloin, miksi, kuinka ja kenen toimesta jokin (mikä?) asia nimetään turvallisuusasiaksi, ja kuinka nimeäminen hyväksytään (eli turvallistaminen onnistuu)⁴.

Turvallistamisessa asia esitetään uhkana, josta vapautuminen vaatii äärimmäisiä toimenpiteitä. Wæver ja muu Kööpenhaminan koulukunta⁵ ovat esittäneet, että turvallistaminen on politisoimisen (politization) äärimmäinen versio (esim. Buzan ym. 1998, 23-25). Turvallistaminen johtaa normaalien poliittisten käytäntöjen ohittamiseen. Turvallisuusuhkaan vastaaminen oikeuttaa ääritoimet, sääntöjen rikkomisen ja toimimisen ohi tavallisen päivänpolitiikan noudattamien proseduurien. Taulukko 1. ilmentää sitä, kuinka asioita voidaan esittää ja käsitellä ei-poliittisina, poliittisina tai turvallisuusasioina, valinnasta riippuen. Periaatteessa mikä tahansa asia voidaan asettaa kumpaan tahansa päähän tätä "spektriä", sillä mikä tahansa asia voidaan esittää turvallisuusuhkana. (emt. 23-25.)

Kaikessa teoreettisuudessaan ajatus turvallistamisesta ja turvallisuustutkimuksen huomion kiinnittämisestä turvallistamisen prosessiin on käytännön kannalta arvokas, koska se pakottaa toimijat pohtimaan omia motiivejaan turvallisuudesta puhuttaessa. Se muistuttaa myös, että absoluuttista ja objektiivista turvallisuutta ei ole, on vain erilaisia ihmisiin, aikaan ja paikkaan sidonnaisia suhteellisia turvallisuuskäsityksiä. (Toivonen 1998, 90.) Ajatus turvallistamisesta

⁴ Ensimmäinen joku tekee turvallistamishdotuksen (securitizing move), ja turvallistaminen eli turvallisuuskysymyksen muodostaminen tapahtuu, kun tämä ehdotus on hyväksytty. Jos hyväksyntää ei tule, turvallistaminen jää pelkän ehdotuksen tasolle. (Buzan ym. 1998, 25.)

⁵ Kööpenhaminan koulukunnaksi nimitetään Barry Buzanin johdolla 1980 ja 1990 -luvuilla toimintaa tutkijayhteisöä (Ole Wæver, Jaap De Wilde ym.), joka on erityisesti kunnostautunut turvallisuustutkimuksessa, ks. esim. Buzan 1983 ja 1991; Wæver 1995a ja 1995b; Buzan ym. 1998.

auttaa myös ymmärtämään sen, että vallitsevia turvallisuuskäsityksiä on mahdollista muuttaa ja muokata. Mitä tahansa asioita voidaan esittää turvallisuuskysymyksinä. Se ei ehkä aina ole hedelmällistä, mutta ainakin periaatteessa mahdollista.

TAULUKKO 1. Ei-poliittisesta turvallisettuun

EI POLITISOITU (nonpolitized)	POLITISOITU (politized)	TURVALLISTETTU (securitized)
Asiasta ei esiinny julkista keskustelua, julkinen valta ei puutu asiaan eikä sitä käsitellä poliittisen päätöksenteon piirissä.	Asia esitetään tavallisena poliittisena kysymyksenä ja sitä käsitellään päivänpolitiikassa, poliittisen päätöksenteon ja julkisen keskustelun piirissä.	Asia esitetään turvallisuuskäsitteenä, joka vaatii äärimmäisiä toimenpiteitä ja toimimista normaalien poliittisten käytäntöjen ohi.

(Lähde: Buzan ym. 1998, 23-25.)

3.1.3. Laaja turvallisuus⁶ politiikassa

Tyytymättömyys perinteistä turvallisuuskäsitystä kohtaan heräsi ydinasepelotteen kehittymisen myötä, kun huolestuneisuus mahdollisen ydinsodan tuhoisista seurauksista yleistyi (Buzan ym. 1998, 2). 1970-luvun öljykriisit, kolmannen maailman väestönkasvu, ja niiden myötä resurssien rajallisuuden sekä kasvun rajojen yleinen huomioiminen kasvattivat tyytymättömyyttä, sillä kärjistyvät ongelmat havainnollistivat uhkien kirjon: yhteiskuntien, valtioiden ja ihmisten

⁶ Laajaan tai laajennettuun turvallisuuteen on viitattu englanninkielisillä käsitteillä common security, comprehensive security, extended security sekä wide (enlarged) security.

turvallisuutta uhkaavia tekijöitä on paljon muitakin kuin sotilaalliset uhat⁷. Nämä uhkakuvat ilmensivät sitä, että turvallisuuskysymykset eivät ole pelkästään valtioiden välisistä suhteista kumpuavia eivätkä turvallisuusuhat välttämättä toisen valtion taholta toiseen kohdistuvia, vaan jokin yksittäisen (tai monen) valtion sisältä nouseva tekijä voi koskettaa koko maailmanyhteisöä ja sen turvallisuutta. Tästä johdettiin päätelmä, ettei turvallisuutta pitäisi nähdä kapea-alaisesti yksinomaan sotilaallisena turvallisuutena, vaan sen alaa tulisi laajentaa. Laajentamiselle esitettyjä erilaisia perusteluja on listattu taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Miksi laajennettu turvallisuus-käsite?

Taloudelliset perustelut	Turvallisuusuuhkien globaali luonne	Turvallisuuden kokemus
nykyisen kansallisen turvallisuus-käsitteen vaatimien toimintojen ylläpitäminen kallista: sotilaallinen toiminta tuhoaa ympäristöä ja tuhlaa energiaa sekä materiaaleja	turvallisuusuhat ovat globaaleja, joten turvallisuutta ei voi enää perustaa me-muut -vastakkainasettelulle	vihollisen määrittäminen on huomattavasti vaikeampaa kuin kylmän sodan aikana: uudet uhkat ja ongelmat eivät salli rajaan perustuvaa turvallisuusidentiteettiä (Laitinen 1999, 314)
tavanomaiset ja kemialliset aseet sekä ydinaseet tuottavat myrkyllistä ja radioaktiivista jätettä	kansalliset keinot eivät riitä globaalien uhkien torjumiseen, vaan tarvitaan maailmanlaajuisia toimia ja yhteistyötä poistamaan ongelmanratkaisun sosiaaliset, poliittiset ja institutionaaliset esteet	turvallisuus tulisi käsittää hyvinvointina tai mahdollisuutena, ei jonain monimutkaisena ja tavoittamattomana, johon yksilöllä tai yhteisöllä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa
asevarusteluun käytetyt varat tulisi käyttää todellisten uhkien torjumiseen, esimerkiksi ympäristönsuojeluun	uusien turvallisuusuuhkien myötä epätasa-arvo kasvaa ja köyhien ja rikkaiden valtioiden välinen kuilu suurenee, jollei turvallisuus-käsitettä uudisteta	lukuisat kansalliset ja kansainväliset mielipidetiedustelut ovat osoittaneet, että sodan tai aseellisen hyökkäyksen pelko eivät ole ihmisten mielissä enää uhkien listan kärjessä (Käkönen 1995, 95-96)

(Lähde: Tennberg 2000, soveltuvin osin)

⁷ Öljykriisien vaikutuksesta katso esim. Dabelko & Dabelko 1995, 3.

1980-luvulla ilmestyneet Brandtin komission raportti (1980), Palmen komission raportit (1982 ja 1989) sekä Brundtlandin komission raportti (1987) kiinnittivät erityistä huomiota havaintoihin turvallisuushkien ja turvallisuuden luonteen muutoksista. Raportit korostivat kaikkien valtioiden sekä pohjoisen ja etelän keskinäisriippuvuutta, yhteistä turvallisuutta (common security) ja tarvetta laajennettuun turvallisuus-käsitteeseen, jonka keskeisiä ulottuvuuksia ovat yhteistyö ja vastavuoroisuus. McSweeneyn (1999, 52) mukaan raporteille yhteinen turvallisuuden visio on esitelty Brandtin komission raportissa:

"[...] an important task of constructive international policy will have to consist in providing a new, more comprehensive understanding of security, which would be less restricted to the purely military aspects." (Brandt Report 1980, 24.)

Raporttien arvo jäi turvallisuus-käsitteen uudelleenmäärittelyn kannalta melko vähäiseksi, sillä raportit olivat ennemminkin moraalinen kannanotto kuin vakuuttava, analyttinen esitys. Niillä oli kuitenkin vaikutusta turvallisuuskeskustelun "suunnannäyttäjinä", sillä ne kiinnittivät suuren yleisön huomion turvallisuuden inhimillisiin ja ei-sotilaallisiin aspekteihin. (McSweeney 1999, 52.) Osaltaan ne varmasti myös motivoivat tutkijoita syventymään turvallisuus-käsitteen alan laajentamista koskeviin analyttisiin pohdintoihin.

Kylmän sodan päättymisen antoi laajaa turvallisuus-käsitettä puoltaville argumenteille legitimitettä ja luotettavuutta, kun kaksinapaisen maailmanpolitiikan ylläpitämät sotilaalliset uhkakuvat haalistuivat ja tekivät ei-sotilaalliset uhkatekijät selkeämmin nähtäviksi (vrt. Wyn Jones 1999, 105). Kun samalla etsittiin uusia tapoja konstruoida itä-länsi -suhteita ja uudenlaista turvallisuuspolitiikkaa, oli turvallisuuden laajemmin ymmärtämiselle olemassa selkeä tilaus - uusi turvallisuus saatettiin hahmottaa esimerkiksi ympäristöongelmien kautta (Buzan 1991, 13).

Laaja turvallisuus on nykyisin vakiintunut poliittiseen kielenkäyttöön. Esimerkiksi Yhdysvalloissa presidentti Bill Clinton on Yhdysvaltain turvallisuusstrategiassa (National security strategy of the United States, 1994-1995) todennut, että kaikki turvallisuusriskit eivät ole luonteeltaan sotilaallisia, vaan myös valtioiden rajoja ylittävillä ilmiöillä, kuten terrorismilla, huumekaupalla, ympäristöongelmissa, väestönkasvulla ja pakolaisvirroilla on turvallisuusvaikutuksia (security implications) Yhdysvaltain politiikkaan (Sternin 1999, 134, mukaan).

3.1.4. Laaja turvallisuus tutkimuksessa

Nykyisin useimmat tutkijat myöntävät, ainakin retorisesti, että turvallisuusagendalle kuuluu myös muita kuin sotilaallisia asioita (Wyn Jones 1999, 105). Siitä, millä tavalla ne tulisi siihen sisällyttää, on kuitenkin monia näkemyksiä. Kari Laitinen (1999) nimittää erilaisia tapoja ymmärtää turvallisuus ja jäsentää siihen liittyvää problematiikkaa turvallisuuden diskursiivisiksi orientaatioiksi. Ne painottavat käynnissä olevan turvallisuuskeskustelun osalta eri asioita: realistit keskittyvät perinteiseen turvallisuustutkimukseen, jossa valtio ja kansainvälinen järjestelmä ovat vahvasti esillä, kun taas kriittiset ja jälkimodernit turvallisuusnäkemykset haastavat perinteiset tavat ymmärtää turvallisuus hallittavuuden tunteena ja pyrkimyksenä kaiken hallittavuuteen ja kritisoivat vallitsevia käytäntöjä ja rakenteita. (Laitinen 1999, 113-211.)

Barry Buzanin *People, States and Fear* -teos, joka ilmestyi vuonna 1983 (toinen painos vuonna 1991), mainitaan usein turvallisuus-käsitteen laajentamiseen liittyvän akateemisen keskustelun "lähtölaukauksena" (esim. Dalby 1992, 101; Laitinen 1999, 141-146; McSweeney 1999, 53, ja Sheehan 1998, 41). Buzanin pyrkimyksenä oli rakentaa sellainen turvallisuuden käsite ja tutkimuksellinen perusta, joka ottaisi perinteistä turvallisuustutkimusta laajemmin huomioon turvallisuuden kansainvälisen kontekstin (McSweeney 1999, 53).

Buzanin mukaan turvallisuudessa on kansainvälisen järjestelmän puitteissa kyse valtioiden ja yhteiskuntien kyvystä pitää yllä itsenäinen identiteettinsä ja toiminnallinen eheydensä (Buzan 1991, 18), eivätkä turvallisuutta uhkaavat tekijät ole yksinomaan sotilaallisia⁸. Tällainen turvallisuuskäsitys pitää sisällään myös ajatuksen valtioiden välisestä yhteistyöstä turvallisuuden saavuttamiseksi. Buzan muistuttaa kuitenkin, että sotilaallinen uhka on yhä olemassa ja suurvallat jatkavat asevarusteluaan, joten perinteinen, asevarainen puolustuspolitiikka on yhä tärkeä osa turvallisuutta (emt. 290). Buzanin yritys turvallisuusagendan laajentamiseksi on osa realistista turvallisuusorientaatiota: sitä voidaan pitää yrityksenä ulottaa perinteinen hallintaideologia kattamaan kaikki yhteiskunnan sektorit, sillä siinä valtio perinteisine turvallisuusinstituutioineen on vahvasti läsnä.

Nykyisessä turvallisuustutkimuksessa otetaan laajan turvallisuus-käsitteen lähtökohdaksi usein Richard H. Ullmanin kehittämä määritelmä:

⁸ Koulukunta on esittänyt turvallisuuden jakamista sotilaallisen, poliittisen, taloudellisen, ympäristöllisen ja yhteisöllisen turvallisuuden sektoreihin analytyttisyyden helpottamiseksi.

"A threat to national security is an action or sequence that: 1) threatens drastically and over a relatively brief span of time to degrade the quality of life for inhabitants of a state, or 2) threatens significantly to narrow the range of policy choices available to the government of a state or to private, non-governmental entities (persons, groups, corporations) within the state." (Ullman 1983, 33.)

Määritelmän mukaan kaikki asiat, jotka vaikuttavat kansainvälisiin suhteisiin, kuten vaikkapa etniset erot, taloudellinen toiminta ja kaupan esteet, poliittiset asetelmat ja ympäristöongelmat ovat turvallisuuskysymyksiä, mikäli ne *vakavasti* ja *lyhyellä aikavälillä* uhkaavat kansalaisten elämää, valtiollista politiikkaa tai muita toimijoita (Shaw 1996,40).

Norman Myers tarjoaa radikaalimpaa muutosta turvallisuuden ymmärtämiseksi. Hänen mukaansa turvallisuudessa on ennen kaikkea kyse kansalaisista, inhimillisestä hyvinvoinnista, kansalaisten tarpeesta turvallisuuteen ja elämisen arvoiseen elämään. Valtioiden turvallisuuskäsityksen tulisi perustua tälle tarpeelle. (Myers 1993, 31.) Myersiä on kuitenkin voimakkaasti kritisoitu puhtaan retorisen turvallisuusdebatista, josta puuttuvat hyvän tieteellisyyden tunnusmerkit (esim. Levy 1995a, 238).

(Lähinnä) kriittistä turvallisuusorientaatiota edustava Kari Laitinen (1999) rakentaa kestävän turvallisuuden ethosta, joka pyrkii huomioimaan turvallisuuden laajentamisen karikot. Kestävän turvallisuuden perusidea on, ettei taloudellista, ympäristöperäistä, sosiaalista tai sotilaallista turvallisuutta tule käsitellä erikseen, vaan on nähtävä ja ymmärrettävä niiden keskinäiset suhteet (Laitinen 1999, 320). Laitisen mukaan

"[u]uden ja kestävän turvallisuuden avulla on mahdollista luoda sellaisia poliittisia käytäntöjä, jotka auttavat meitä hahmottamaan käynnissä olevia globaaleja muutoksia sekä muuttamaan kestäväntä kehityksen suuntaa" (emt. 320).

Laitisen mukaan perinteinen pyrkimys kaikkien asioiden *hallintaan* on toivotonta, ja siksi siitä tulisi pyrkiä pois *huolettomuuden* turvallisuuteen (emt. 323).

Myös Jouko Huru on hahmotellut laaja-alaista ja moniarvoista turvallisuutta, jossa turvallisuuden pluralistisuudella viitataan laajasti eritasoisiin ja -laatuisiin mahdollisuuksiin tematisoida turvallisuutta moniarvoisuuden pohjalta, mikä johtaa moniin turvallisuuksiin (Huru 1998b, 54). Ei ole olemassa vain yhtä turvallisuutta, ei siten myöskään yhtä totuutta turvallisuudesta. Turvallisuuden jakaminen useisiin erilaisiin turvallisuuksiin arkipäiväistä turvallisuuskeskustelua

ja avaa keskustelun positiivisen turvallisuuden mahdollisuuksista, mikäli se kykenee samalla purkamaan asevaraisen turvallisuusajattelun hierarkian (emt. 63). Avainasemassa on siten myös uhkien torjuntaan käytettävien keinovalikoimien laajeneminen (emt. 48).

3.1.5. Kysymys turvallisuuden subjektista⁹ ja tuottajasta

Turvallisuuden alaa voidaan laajentaa paitsi *horisontaalisesti* käsittämään myös ei-sotilaallisia tekijöitä, myös *vertikaalisesti* laajentamalla turvallisuuden subjektien skaalaa valtiosta alaspäin yksilöön tai ylöspäin biosfääriin (esim. Rotschild 1995, 55-56). Perinteisen turvallisuuskäsityksen keskiössä on valtio ja sen turvallisuus: se, mikä tulee turvata, on ensisijassa kansallinen suvereniteetti ja rajojen koskemattomuus. Laajan turvallisuuden näkökulmasta on olennaista kysyä, onko valtio kuitenkin turvallisuuden ainoa subjekti vai tulisiko puhua myös yksilöiden tai jopa biosfäärin turvallisuudesta? Mikä tai kuka tulisi turvata?

Turvallisuuskeskustelussa esiintyy näkemyksiä, jotka korostavat yksilöä turvallisuuden keskiössä, sekä näkemyksiä, joiden mukaan turvallisuuden subjektina tulisi olla yhteisö. Molemmissa näkemyksissä on pohjimmiltaan kyse yksilön hyvinvoinnista ja yksilön tarpeiden tyydyttämisestä (Lowi & Shaw 2000, 5). Turvallisuushan on viime kädessä ihmisten, ei valtioon kiinnittyvä ongelma (Käkönen 1995, 119).

Yksilökeskeistä turvallisuusnäkemystä voidaan puolustaa toteamalla, että valtioiden ja yksilöiden turvallisuuspreferenssit ovat epäyhteneväisiä. Turvallisuudessa on elementtejä, joita valtiot eivät ole kokeneet relevantteina päinvastoin kuin kansalaiset. (emt. 119.) Turvallisuusuhkien määrittely (mikä koetaan turvallisuusuhkaksi ja mikä taas ei) tapahtuu ensisijaisesti yksilötasolla, kun taas valtion rooli rajoittuu turvallisuuden tuottamiseen. Valtio tulisi siten nähdä turvallisuuden tuottamisen *välineenä*, ei kohteena (McSweeney 1999, 87). Toisaalta myös valtion keskeistä asemaa turvallisuuden tai hallittavuuden tuottajana on kritisoitu: valtio ei nykyisten uhkien maailmassa välttämättä enää pysty tuottamaan turvallisuutta ja ylläpitämään hallittavuutta (Laitinen 1999, 103).

⁹ Onko turvallisuuden subjekti se, joka turvallisuutta tuottaa vaiko se, jolle sitä tuotetaan? Tässä tutkielmassa subjektilla tarkoitetaan pääasiassa jälkimmäistä, eli turvallisuuden *kohdetta*, jota joissakin tutkimuksissa nimitetään myös turvallisuuden referenttiobjektiksi (referent object). Turvallisuudessa tuottaja ja se, jolle turvallisuutta tuotetaan, ovat useimmiten kuitenkin yksi ja sama: ihminen/ihmiset.

Turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä onkin delegoitu jossain määrin myös ei-valtiollisille toimijoille. Turvallisuuden tuottamisessa etenkin kansalaisyhteiskunnalla on kasvava rooli. Esimerkiksi informaatioteknologian kehitys parantaa osallistumisen mahdollisuuksia ja demokratiaa ja helpottaa tavallisten kansalaisten pääsyä politiikan "suljetuille" alueille kuten turvallisuuskysymyksiin. (esim. Marsh 1995, 134 ja 142.) Tällaisen toiminnan lisääntyminen merkitsee valtiokeskeisen turvallisuuskäsityksen horjumista ja yksilö- ja yhteisökeskeisen turvallisuuden kasvua. Siinä suhteessa turvallisuuden voidaan todeta arkipäiväistyneen.

Yksi esimerkki yksilökeskeisestä turvallisuudesta on Johan Galtungin kehittämä. Hänen näkemyksensä mukaan pyrkimys turvallisuuteen on lähtöisin neljästä, inhimillisiin tarpeisiin liittyvästä positiivisesta tavoitteesta, jotka ovat *selviytyminen* (survival), *kehitys* (development), *vapaus* (freedom) sekä *identiteetti* (identity). Kun yksilö saavuttaa nämä tavoitteet ja kykenee elämään niin, että niitä ei häneltä evätä, hän on turvassa. Näin ollen turvallisuuden peruslinja on Galtungin näkemyksessä valtion sijaan yksilötasolla. Näkemyksen tuloksena on holistinen ohjelma koko maailmanyhteisölle, sen kehitykselle ja hyvinvoinnille. (Galtung 1980, 145-149.)

Globaalia turvallisuusajattelua on puolestaan hahmotellut muun muassa Seyom Brown (1994). Brownin mukaan turvallisuuden subjektina on koko maailma, koska turvallisuusintressit ovat lähtöisin maailman luonteesta ja ovat kaikille yksilöille yhteisiä. Nämä intressit ovat 1) ihmislajin selviytyminen (survival of human species), 2) ihmisten tappamisen ja brutaalin kohtelun vähentäminen (reduction in the amount of killing and other extremely brutal treatment of human beings), 3) terveen elämän edellytysten turvaaminen kaikille kansoille (provision of conditions for healthy subsistence to all people), 4) kansalaisoikeuksien suojeleminen (protection of citizen rights), 5) kulttuurisen monimuotoisuuden säilyttäminen (preservation of cultural diversity), 6) planeetan luonnonekologioiden ja ympäristön suojeleminen (preservation of planet's basic natural ecologies and environment) ja 7) vastuun kasvattaminen (enhancement of accountability). Nämä koko maailmalle yhteiset turvallisuusintressit luovat perustan globaalille turvallisuuskäsitykselle (näkemys *maailmanturvallisuudesta*, world security). (Brown 1994, 19-23.)

Wæverin mukaan turvallisuuden käsite viittaa väistämättä valtioon, koska ei ole olemassa kirjallisuutta, ei filosofiaa eikä traditioita, jossa turvallisuuden referenttinä olisi jokin muu taso kuin valtio.

It is only as a critical idea, played out against the concept and practices of state security, that other threats and referents have any meaning. An abstract idea of "security" is a non-analytical term bearing little relation to the concept of security implied by national or state security.

(Wæver 1995a, 48.)

Wæver myöntää, että turvallisuuteen vaikuttaa kyllä monella tapaa yksilö- ja globaalitaso, mutta sellaisia epäselviä käsitteitä kuin yksilöturvallisuus (individual security) tai maailmanturvallisuus (global/world security) ei tulisi sotkea analyttiseen keskusteluun. Turvallisuutta on katsottava kansallisen turvallisuuden linssien läpi. (Wæver 1995a, 49.) Myös Käkönen on arvellut turvallisuuden käsitteen olevan historiallisesti niin tiiviisti sidoksissa kansallisvaltioon, että se on otettava myös turvallisuuden laajentamisyhteyksien lähtökohdaksi (Käkönen 1994, 2).

Valtiokeskeistä näkökulmaa turvallisuuteen puolustaa sekin, että kysyttäessä, millä tavoin yksilöt ovat vastuussa toistensa turvallisuudesta ja kuinka nämä vastuut kyetään institutionaalisesti esittämään ja ilmaisemaan, vastaus löytyy usein valtiosta. (Krause & Williams 1997, 47.) Individualistinen ote ei siis välttämättä johda mihinkään. Globaalin turvallisuuden ongelma taas on se, että globaalia yhteisöä on poliittisessa mielessä toistaiseksi vaikea hahmottaa.

3.1.6. Laajan turvallisuus-käsitteen ongelmia

Kaikki eivät ole yhtä mieltä turvallisuuden laajentamisen tarpeellisuudesta tai siitä, kuinka laajentamisen tulisi tapahtua. Toiset turvallisuustutkijat ovat sitä mieltä, että mikään perustava tekijä maailmassa ei ole muuttunut niin paljon, että turvallisuuden kattavuutta pitäisi laajentaa. Vallitsevien arvojen ja taloudellisten sekä poliittisten rakenteiden puitteissa on vaikea lisätä turvallisuutta tai muuttaa sen skaalaa, koska vallassa olevat luonnollisestikin pyrkivät säilyttämään vallitsevan tilanteen (Käkönen 1995, 91). On myös esitetty väitteitä, joiden mukaan turvallisuuden laajentaminen on ainakin osittain epäonnistunut.

Osa turvallisuuden laajentamista koskevasta kritiikistä kohdistuu siihen, että valtiokeskeinen ajattelu ja asevaraisen turvallisuuden viitekehys on säilytetty uuden turvallisuuden perustana. Kritiikin mukaan on käynyt niin, että realismin mukaisista kansallisen turvallisuuden lähtökohdista tehdyt turvallisuuden laajentamisyhteykset ovat johtaneet vain turvallisuusasioiden skaalan kasvamiseen, eivät turvallisuus-käsitteen tarkistamiseen eivätkä turvallisuuden tuottamisen tapojen

muutoksiin. Tästä on seurannut oikeastaan vain asevaraisen turvallisuus-käsitteen laajentuminen ja status quon jatkuminen. (esim. Huru 1998a, 17; Langlais 1995, 261.)

Käkösen mukaan asevaraisen turvallisuuskäsitteen laajentamisesta vallitsevan status quon puitteissa on ollut vain haittaa, koska perinteiset turvallisuusorganisaatiot ovat hyötäneet siitä ja kyenneet siten suojelemaan samalla omia asemiaan yhteiskunnassa (Käkönen 1995, 105). Tämä siksi, että turvallisuuden toteuttaminen on perinteisesti ollut valtion tehtävä, ja valtiolla on oikeus puuttua turvallisuusorganisaatioidensa välityksellä turvallisuuskysymyksiin. Pelkona on, että kansallisen turvallisuuden lähtökohdista laajennettu turvallisuus voi ääripäässään johtaa yhteiskunnan läpimilitarisoitumiseen, tilanteeseen, jossa perinteiset turvallisuusorganisaatiot (armeija, poliisi) hallitsevat koko yhteiskuntaa ja sen kaikkia toimialoja. (esim. Dalby 1992; Buzan ym. 1998, 4).

Uudessa turvallisuusajattelussa turvallisuusuhkiksi todetaan helposti monet kansainvälisen toiminnan epäkohdat, jotka liittyvät esimerkiksi taloudellisiin, sosiaalisiin ja ympäristöllisiin ongelmiin. Keskeistä niiden turvallistamisessa on ollut analogia sotilaalliseen turvallisuusuhkaan: joku uhkaa valtion tai yhteiskunnan olemassaoloa, ja se pitää kyetä estämään, jos ei sotilaallisin niin sitten niihin verrattavin eliminointi- tai uhkakeinoin. (Huru 1998b, 48.) Sotilaalliset uhat ovat kuitenkin yleensä hyvin erilaisia luonteeltaan kuin muunlaiset uhat, jolloin myös uhkien torjumiseen sopivat keinot eroavat toisistaan (esim. Deudney 1999, 192). Turvallisuutta ei voida kokonaan irrottaa sotilaallisen voiman käytöstä, koska nykymaailmassa on yhä olemassa sotilaallisiakin turvallisuusuhkia (Dabelko&Dabelko 1995, 6).

Eräiden näkemysten mukaan turvallisuus-käsite menettää selkeytensä ja merkityksensä, jos sitä käytetään laajasti myös muiden kuin sotilaallisten uhkien yhteydessä (esim. Lonergan 2000, 72). Käsite "pöhöttyy", kun se saa kymmeniä erilaisia, määrittelijästään riippuvaisia määritelmiä ja niiden sivumerkityksiä, ja muuttuu epätarkaksi ja kelvottomaksi työkaluksi, jolla voidaan ainoastaan kuvata asioita hyvin yleisellä tasolla.

Myös yksilön ja yhteisön turvallisuutta korostavissa näkemyksissä on vastaavia ongelmia. On esimerkiksi mahdotonta määrittää se raja, missä yksilön olosuhteisiin liittyvät kysymykset alkavat olla turvallisuuskysymyksiä ja milloin ne ovat vain jokapäiväisen elämän vastoinkäymisiä (Buzan 1991, 18-19). Koska yksilöillä on monenlaisia ja erilaisia tarpeita, joiden vajavaisen tyydyttämisen hän kokee uhaksi, *kaikki* asiat ovat potentiaalisia turvallisuusuhkia. Turvallisuuden käsitteestä tulee kaikenkattava ja sisällöltään tyhjä: turvallisuusuhkia on lukematon määrä, turvallisuuden

agenda käsittää kaiken sosiaalisen ja poliittisen. Turvallisuuden käsitteellä viitataan kaikkeen, mikä on hyvää, ja turvattomuuden käsitteellä puolestaan kaikkeen pahaan. (Wæver 1995a, 48.) Tällaisella turvallisuudella ei olisi kovin vahvaa poliittista vaikutusta ja tehovoimaa.

Yllä esitettyjen ongelmien perusteella Wæver (1995a, 34) on kysynyt, onko ylipäänsä hyvä idea pyrkiä turvallisuuden laajentamiseen. Hänen mielestään tulisi pikemminkin pyrkiä siihen, että turvallisuusasioiden joukko olisi mahdollisimman pieni. Turvallistamisen sijaan pitäisi keskittyä turvallisuuskysymysten purkamiseen (desecuritization). Tämä ei merkitse kaikkien asioiden poistamista turvallisuusasioiden piiristä, vaan korostaa sitä, että kunkin asian tai ilmiön kohdalla on tarkkaan punnittava, millainen "käsittelyareena" on sille optimaalisin (vrt. Wyn Jones 1999, 109). On myös ehdotettu, että turvallisuuden käsite tulisi hylätä kokonaan, sillä se on liian turmeltunut asevaraisen turvallisuusajattelun myötä (ks. Laitinen 1999, 113). Tämä tuskin on realistinen vaihtoehto, koska käsite on laajasti levinnyt, suosittu ja poliittisestikin houkutteleva.

Näyttää ilmeiseltä, että turvallisuuden käytännöt ovat hyvin vahvoja eivätkä sinänsä häviä, vaikka kieltä muutettaisiinkin (emt. 174). Tämä on nähtävissä esimerkiksi Suomessa: Suomen puolustuspolitiikkaa ohjaa edelleen asevarainen turvallisuuskäsitys, mikä on ristiriidassa sen kanssa, että ulkopolitiikka kuitenkin on kansainvälistä yhteistyötä korostavaa. Ulkopolitiikassa pelataan ennen kaikkea puheilla ja "kielellisin koukeroin" (diplomatia), kun taas puolustuspolitiikassa on enemmän kyse teoista (varustautuminen uhkan varalta). Olennainen kysymys tällöin on, kykenevätkö kylmän sodan turvallisuuskäytännöt tarjoamaan poliittisia vaihtoehtoja ja tieteellisen viitekehyksen, jonka sisällä on mahdollista päätyä ratkaisuihin sellaisten asioiden suhteen kuin pakolaisuus, ympäristön tilan huonontuminen tai kestävä kehitys (vrt. Dalby 1997, 3-31)?

3. 2. Ympäristöturvallisuus

3.2.1. Ympäristöturvallisuus osana kansainvälistä politiikkaa

Huolimatta siitä, että luonnonsuojeluun ja esimerkiksi teollisuuden saastepäästöihin kiinnitettiin huomiota jo ennen viime vuosisataa, ympäristöpolitiikka julkisen vallan toimenpidealueena on verraten uusi ilmiö. Sen nykyinen poliittinen muoto alkoi kehittyä 1960-luvulla

"ympäristöherätyksen"¹⁰ myötä, mistä lähtien pyrkimykset ympäristöongelmien hallintaan ovat saaneet monia ilmentymiä julkisesta keskustelusta poliittisten instituutioiden muotoutumiseen. Ympäristö nousi nopeasti myös osaksi kansainvälistä politiikkaa ja kansainvälisten sopimusten kohteeksi, kun tiedostettiin, etteivät ympäristöongelmat kunnioita valtiorajoja ja ovat tietyiltä osin jopa maailmanlaajuisia (esim. Dryzek & Schlosberg 1998, 1).

Ympäristöturvallisuus on yksi eri tasolla tapahtuvien, kansainväliseen ympäristöpolitiikkaan liittyvien aktiviteettien myötä asteittain kehittyneistä diskursseista, jotka ohjaavat tutkimusta, politiikan tekoa ja kansalaisaktivismia. Erilaiset diskurssit ovat eri tapoja hahmottaa ympäristöongelmiin liittyviä kokonaisuuksia. Ne toimivat erilaisina näkökulmina samaan asiaan. (Matthew 1999, 5; ympäristöpolitiikan diskursseista tarkemmin esim. Hajer 1995 ja Dryzek 1997.) Ympäristöturvallisuus on kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden ympäristödiskursseista ehkä hallitsevin, johtuen varmastikin siitä, että turvallisuus on perinteisesti ollut keskeinen osa kansainvälisiä suhteita, ja kun ympäristö on koettu tärkeäksi ongelma-alueeksi, se on luontevasti liitetty osaksi turvallisuuteen liittyvää keskustelua.

Turvallisuuden ja ympäristön liittäminen toisiinsa tuntuu luonnolliselta, koska ympäristöongelmien kasaantuminen lisää ihmisten turvattomuutta (Haila & Heininen 1995, 162). Ympäristöongelmista tulee helposti kansallisten ja kansainvälisten turvallisuuspolitiikkojen osatekijöitä, koska ne liittyvät sekä yhteisöjen hallintaan että koko kansainvälisen järjestelmän valtarakenteisiin ja voivat muuttaa valtioiden asemia ja suhteita kansainvälisessä järjestelmässä (Käkönen 1995, 22-23). Ympäristöturvallisuudella poliittisena ohjelmana yritetään kiinnittää ympäristöongelmiin sellaista korkean tason hallituksellista huomiota, jota saavat osakseen vain kansallisen turvallisuuden otsikon alaiset asiat. Toisaalla ympäristöaktivistit ovat yrittäneet kasvattaa huolestuneisuutta ja saada varoja ympäristönsuojeluun omaksumalla poliittisesti voimakkaan turvallisuusretoriikan, ja toisaalla taas turvallisuusyhteisöjen jäsenet ovat yrittäneet suojella budjettejaan turvautumalla "ympäristöhuolen" (environmentalism) muodikkaaseen ja vetoavaan retoriikkaan, identifioimalla yhä uusia uhkia ja säilyttämällä niiden torjunnan omien tehtäviensä joukkoon (Matthew 2000, 35).

Ympäristöturvallisuus liittyy siihen, millä tavoin ympäristöongelmat koetaan uhkina ja ihmisten, erilaisten yhteisöjen ja koko maailman turvallisuuteen liittyvinä asioina. Ympäristöturvallisuus-

¹⁰ Ympäristöherätyksen termillä viitataan 1960-70 -lukujen vaihteessa tapahtuneeseen ympäristöongelmien laajamittaiseen tiedostamiseen, joka herätti pelon siitä, että inhimillisen elämän perustana oleva ympäristö ei säily itsestään selvästi ennallaan (Haila 2001a, 10; ympäristöherätyksestä tarkemmin Haila 2001b, 21-46).

käsite on syntynyt kansainvälisten suhteiden piirissä, ja siirtynyt sieltä kansalliselle tasolle ja poliittiseen kielenkäyttöön. Käsitteellä on nykyisin tärkeä asema kansainvälisessä ympäristöpolitiikassa ja käsite on otettu mukaan myös kansalliseen ympäristöpoliittiseen retoriikkaan. Useimmiten käsitteeseen törmää juhlavissa puheissa sekä maiden tai alueiden välisen yhteistyön ohjelmissa, kuten esimerkiksi Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden ohjelmassa.

Ympäristöturvallisuuden käsite hakee vielä paikkaansa analyttisena ja käyttökelpoisena tutkimuksellisenä työkaluna. Sen käyttöön liittyy joukko kysymyksiä, joista perustavin on kysymys siitä, mitä ympäristöturvallisuus tarkoittaa ja mitä sen *pitäisi* tarkoittaa? Pitäisikö painotuksen olla ympäristön suojelemisessa sinänsä, vaiko ympäristöongelmien valtioiden ja ihmisten turvallisuudelle aiheuttaman uhkan torjumisessa? Kuinka ympäristöturvallisuus suhteutuu kestäväan kehitykseen tai ympäristöpolitiikkaan yleensä? Tähän liittyvä kysymys on, millä tavalla ympäristöongelmat ovat uhka turvallisuudelle: ovatko ne merkityksellisiä väkivallan ja konfliktien synnyn kannalta, vai vähentävätkö ne vähittäisesti elämänlaatua muodostaen siten turvallisuusvajeen? Mikä on käsitteen spatiaalinen ulottuvuus: paikallinen, alueellinen, valtiollinen vaiko globaali; kenen turvallisuudesta ollaan eniten huolestuneita? Yksimielisyyttä ei vallitse siitäkään, tulisiko ympäristöongelmia ylipäättänsäkään pitää turvallisuusuhkana. Kuinka tärkeää on ympäristömuutos turvattomuuden aiheuttajana maailmassa, jossa on niin paljon muitakin turvattomuuden lähteitä ja väkivaltaa? (Matthew 1999, 8-9.)

3.2.2. Ympäristöturvallisuus-käsitteen määritelmiä

Laitisen (1999, 229) mukaan ympäristöturvallisuudella tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa erityisesti huomioidaan ympäristön (luonnon) tilan ja laadun heikentymisestä ennen kaikkea ihmisen hyvinvoinnille ja lopulta olemassaololle aiheutuvat (turvallisuus)uhat. Ekosysteemiä uhkaavat tekijät vaihtelevat jätteiden dumppeuksesta luonnonvarojen liika-työnteeseen (Laitinen 1997, 265). Pyrkimyksissä saavuttaa ympäristöturvallisuutta on siis olennaista poistaa tai ainakin lieventää ekosysteemiin kohdistuvia paineita.

Ympäristöturvallisuus-käsitteellä on myös lukuisasti muita määritelmiä, määrittelijästä riippuen. Seuraava määritelmien listaus on tehty American Council for the United Nations University :n ympäristöturvallisuuteen liittyvän projektin puitteissa, ja on melko kattava.

1. Environmental security is the relative public safety from environmental dangers caused by natural or human processes due to ignorance, accident, mismanagement or design and originating within or across national borders.
2. Environmental security is the state of human-environment dynamics that includes restoration of the environment damaged by military actions, and amelioration of resource scarcities, environmental degradation, and biological threats that could lead to social disorder and conflict.
3. Environmental security is the cycling of natural resources to products, to wastes, to natural resources in ways that promote social stability.
4. Environmental security is the maintenance of the physical surroundings of society for its needs without diminishing the natural stock.
5. Environmental security is the freedom from social instability due to environmental degradation.

(Lähde: American Council for the United Nations University, 1999.)

Arthur Westing esittää neljää erilaista kriteeriä ympäristöturvallisuudelle: ympäristöturvallisuus on vaakalaudalla, kun

- luonnonvarojen ryöstäminen johtaa toimijoiden väliseen konfliktiin
- ongelmat kuten happosateet, kasvihuoneilmiö tai otsonikato uhkaavat ihmisten terveyttä tai eloonjäämistä
- luonnon kapasiteetti (kestävän kehityksen rajat) ylitetään
- luontoa peruuttamattomalla ja merkittävällä tavalla vahingoitetaan.

Westingin mukaan ympäristöturvallisuuden käsite on merkityksetön, ellei siinä samalla sitouduta kestävään kehitykseen. (Westing 1989, 113-114.)

Myös Steve Lonerganin mukaan erilaiset tulkinnat ympäristöturvallisuudesta on jaettavissa neljään kategoriaan, jotka koskevat 1) ympäristön (sen toimintojen) turvallisuutta sinällään, 2) ympäristön pilaantumista ja resurssipulaa väkivaltaisen konfliktin potentiaalisina syinä, 3) ympäristön pilaantumista ja resurssipulaa uhkina kansalliselle hyvinvoinnille ja siten myös kansalliselle turvallisuudelle, sekä 4) ympäristön pilaantumista ja resurssipulaa yhtenä monista toisiinsa liittyvistä tekijöistä, jotka vaikuttavat inhimilliseen turvallisuuteen. (Lonergan 2000, 67-68.)

Laitinen jakaa eri määritelmiä tuottavat näkemykset ympäristöstä turvallisuuden suhteen kahteen. *Toinen* näkemys edustaa *traditionaalista (asevaraista) turvallisuusnäkemystä*, perinteistä hallinnan tapaa, jonka mukaisesti turvallisuus ymmärretään erityisesti valtioiden turvallisuutena: turvallisuusuhkat ovat toisen valtion taholta tuleva hyökkäys, jolloin ympäristö toimii sotilaallisena näyttämönä, resurssipula tai ympäristön pilaantuminen. *Toinen* näkemys on *laajan turvallisuuden näkemys*, jossa uusien, globaalien poliittisten haasteiden merkitys korostuu, ja turvallisuuden

subjektiksi nousee yksilö/yhteisö, jolloin ympäristön rappeutumisesta nousevat uhkat ovat näille subjekteille relevantteja. (Laitinen 1999, 229.)

3.2.3. Ympäristö perinteisessä turvallisuusajattelussa

Ympäristö ei ole mikään uusi turvallisuuden osatekijä: kautta aikojen taistelu maasta ja elintilasta on aiheuttanut sotia ja pienempiä konflikteja; luontoon liittyvät erilaiset intressit pitävät sisällään konfliktipotentiaalin (Käkönen 1995, 55). Perinteisessä turvallisuusajattelussa yksittäisen valtion (ympäristö)turvallisuuspoliittisten toimenpiteiden taustalla on ollut pääosin huoli luonnonvarojen saatavuudesta, eikä niinkään huoli luonnon tilasta ja sen kestävydestä, sillä perinteisen turvallisuusajattelun keskeinen lähtökohta on valtion suvereniteetin ja turvallisuuden asevarainen ylläpito. Tässä suhteessa ympäristökysymykset ovat perinteisesti olleet niin sanottua matalaa politiikkaa (low politics). (Laitinen 1999, 250.)

Perinteisesti mielletyllä (asevaraisella/sotilaallisella) turvallisuudella ja ympäristöllä on monenlaisia, pääasiassa negatiivisia yhteyksiä. Asevarustelu kuluttaa paljon luonnonvaroja, kuten metallia ja polttoainetta. Se tuottaa suuria määriä myrkyllistä ja radioaktiivista jätettä (ks. Renner 1991). Esimerkki sotilaallisen toiminnan laaja-alaisista ympäristövaikutuksista on nähtävissä Suomen naapurissa Kuolan niemimaalla, ja osa niitä on myös Barentsinmereen uponnut ydinsukellusvene Kursk (ks. luvut 4. ja 5.)

Sodankäynti tuhoaa ympäristöä, se voi tehdä sen asuin- tai muuten käyttökelvottomaksi, mistä pahimpana esimerkkinä ovat tietysti ydinpommitukset Japanissa toisen maailmansodan lopulla. Sodalla on myös välillisiä ympäristövaikutuksia, jotka liittyvät esimerkiksi patojen, ydinvoimaloiden, tehtaiden ja radioaktiivisten aineiden varastojen tuhoamiseen (Tennberg 2000). Jos taas ympäristöä käytetään tahallaan sotilaallisesti tai muuten vihamielisesti hyväksi muuttamalla luonnon kiertokulkua sotilaallisten tavoitteiden saavuttamiseksi¹¹, puhutaan ympäristösodankäynnistä (emt). Esimerkiksi Persianlahden sodassa poltettiin tarkoituksella Kuwaitin öljykenttiä, mitä voidaan pitää esimerkkinä ympäristösodankäynnistä.

¹¹ Vuonna 1977 tehty ns. ENMOD –sopimus kieltää ympäristön manipuloinnin sotilaallisten päämäärien saavuttamiseksi.

Perinteisen turvallisuuskäsityksen näkökulmasta ympäristöongelma on *turvallisuusuhka* silloin, kun ympäristöongelma uhkaa valtion yhtenäisyyttä, suvereenisuutta ja toimintakykyä tai omaa muunlaista konfliktipotentiaalia. Buzanin (1991, 131) mukaan ympäristöongelma on perinteisessä mielessä uhka kansalliselle turvallisuudelle silloin, kun se uhkaa vahingoittaa valtion fyysistä perustaa, jopa niin, että valtion idea ja instituutiot ovat uhattuina. Tästä näkökulmasta katsottuna läheskään kaikki ympäristöongelmat eivät ole merkityksellisiä turvallisuuden kannalta: ainoastaan hyvin rajattu uhkien joukko voi horjuttaa kansallista turvallisuutta.

Eräiden näkemysten mukaan ympäristöongelmat voivat muuttaa alueellista tasapainoa ja aiheuttaa esimerkiksi resurssisotia. Resurssisodalla tarkoitetaan konfliktia, jossa kiistakapulana on totaalinen tai suhteellinen luonnonvarojen niukkuus. Resurssisotia voivat aiheuttaa uusiutumattomien luonnonvarojen, kuten esimerkiksi öljy- tai malmivarojen, tai uusiutuvien, kuten veden, viljasatojen tai metsävarojen vähentyminen tai suoranaan puute. (Tennberg 2000.)

Thomas Homer-Dixon on kartoittanut ympäristöongelmien yhteyttä väkivaltaisiin konflikteihin monissa kehitysmaissa. Hän listaa seitsemän suoraa syytä, joista konflikti voi puhjeta (erityisesti köyhissä maissa): ilmastonmuutos, otsonikato, happosateet, metsäkuolemat, viljelysmaan väheneminen, vesien ylikäyttö ja saastuminen sekä kalaresurssien ehtyminen. Lisäksi biodiversiteetin alentumisella, myrkyllisten jätteiden dumpkauksella ja mahdollisilla ydinvoimalaonnettomuuksilla voi olla epäsuoria vaikutuksia konfliktien syntymiseen. (Homer-Dixon 1999, 85.) Ympäristöongelmat korostavat alueiden ja ihmisryhmien välisiä varallisuuseroja, ja niillä on yhteys myös etnisiin ongelmiin. Yhdessä muiden tekijöiden (joita ovat mm. talousjärjestelmän luonne, koulutuksen taso, etniset jaot, luokkajaot, teknologinen ja infrastruktuurinen kapasiteetti ja poliittiset olot) kanssa ympäristöongelma(t) voi aiheuttaa tapahtumaketjun, joka johtaa väkivaltaiseen konfliktiin (Homer-Dixon & Blitt 1998, 224). Ympäristöongelmia on siten pidettävä turvallisuusuhkina myös asevaraisen turvallisuuden näkökulmasta katsottuna.

Kylmän sodan päätyttyä ympäristöturvallisuus alkoi kiinnostaa sotilaallisia organisaatioita, ja sotilaallisen turvallisuuden asiantuntijat ottivat vakavasti ympäristöongelmien asettaman haasteen. Käkösen mukaan sotilaallinen turvallisuuspolitiikka on integroinut ympäristön perinteiseen turvallisuusajatteluun, koska kylmän sodan jälkeen tuntui luontevalta kytkeä toisiinsa jatkuvan asevarustelun nielemät resurssit ja kumuloituvat ympäristöongelmat, joiden hoitamiseen ei muuten näyttänyt riittävän yhteiskunnallisia resursseja. (Käkönen 1995, 24.) Daniel Deudneyn näkemys on,

että sotilaalliset organisaatiot kiinnostuivat ympäristöturvallisuudesta, jotta ne voisivat säilyttää rahoituksellisen tukensa ja organisatorisen merkityksensä. Ympäristöongelmat ovat niille keino perustella olemassaolonsa jatkuvuutta. (Deudney 1999, 189.)

3.2.4. Ympäristöturvallisuus laajan turvallisuuden näkökulmasta

Laajan turvallisuusnäkemys mukaan ympäristöongelma voi olla turvallisuusuhka myös silloin, kun se ei uhkaa valtion suvereenisuutta tai aiheuta väkivaltaisia konflikteja: ympäristöongelma voi *itsessään* olla turvallisuusuhka. Tällaista näkemystä on perusteltu muun muassa sillä, että jokin ympäristöongelma (kuten ilmastonmuutos) voi muodostaa eksistentiaalisen uhan samalla tavoin kuin jokin perinteisesti turvallisuusuhaksi mielletty sotilaallinen uhka (Sheehan 1998, 43). Ensimmäisiä laajan turvallisuuden mukaisen ympäristöturvallisuusnäkemys esittäjiä oli Johan Galtung vuonna 1980.

Vuonna 1989 ilmestynyt Jessica Tuchman Matthews'n artikkeli *Redefining security*, jossa kirjoittaja esittää ympäristöongelmien aiheuttaman turvallisuusuhkan jopa akuutimpana ja tärkeämpänä kuin perinteinen sotilaallinen uhka (Tuchman Matthews 1989, 162-163), nimetään usein laajan ympäristöturvallisuusnäkemys tärkeimmäksi esitykseksi. Kirjoituksessaan Tuchman Matthews peräänkuuluttaa ympäristökysymysten ottamista osaksi kansallista turvallisuuden agendaa (emt. 174) ja kuvailee värikkäin sanankääntein, kuinka ympäristötekijät uhkaavat valtioiden ja ihmisten turvallisuutta:

"[e]nvironmental strains that transcend national borders are already beginning to break down the sacred boundaries of national sovereignty" (emt. 162).

Samalle aikakaudelle sijoittuvia ympäristöturvallisuuden hahmotelmia ovat tehneet Patricia Mische (1989), Michael Renner (mm. 1991) sekä Norman Myers (mm. 1993). Myös Kööpenhaminan koulukunta on tarkastellut ympäristöturvallisuutta yrityksissään laajentaa turvallisuuden agenda, joskaan ympäristö ei heidän tarkasteluissaan ole noussut mitenkään muita turvallisuuden "sektoreita" korostetumpaan asemaan (Buzan ym. 1998, 71-91). Buzan ym. muistuttavat, että (kansallisen) turvallisuuden käsitteellä on valtava mobilisaatiopotentiaali, joten jos ja kun

ympäristöasioihin halutaan kiinnittää enemmän huomiota, tapahtuu se ehkä helpoimmin puhumalla niistä turvallisuuskysymyksinä (emt. 73).

Laajan turvallisuuden näkökulmasta ympäristöturvallisuus-käsitteeseen liittyy moraalisia ja eettisiä tavoitteita. Ympäristöongelmat vahvistavat ei-demokraattista politiikkaa, joten tulisi olla huolissaan siitä, että pitkän aikavälin ympäristömuutokset luovat väkivallalle alttiita poliittisia olosuhteita (Matthew 2000, 43). Myös köyhyys ja epätasa-arvo ovat aiheuttavat jännitteitä ja turvattomuutta maailmassa. Muun muassa näistä syistä ympäristön ja turvallisuuden välisiä linkkejä arvioitaessa on tärkeää huomioida ympäristöongelmiin liittyvät oikeudenmukaisuuden ja köyhyyden kysymykset. (Lonergan 2000, 82). Ympäristöturvallisuuden saavuttaminen näyttää siten edellyttävän nykyistä osallistuvampaa ja demokraattisempaa turvallisuusagendaa.

Laajan turvallisuusnäkömyksen mukainen ympäristöturvallisuus-käsite sisältää samoja elementtejä kuin kiistelty kestävä kehityksen käsite¹². Kestävän kehityksen ajattelua on kritisoitu muun muassa siitä, että se korostaa taloudellisen kasvun ja taloudellisten keinojen merkitystä ympäristöpolitiikassa. Michael Thompsonin mielestä kestävä kehityksen käsitteen sisältämät karikat vältettäisiin korvaamalla kestävä kehityksen käsite (ympäristö)turvallisuuden lujittamisen (security enhancement) käsitteellä (Thompson 1999, 142-143). Onko ympäristöturvallisuudesta puhuminen, ympäristömuutokseen ja inhimilliseen turvallisuuteen keskittyminen siis vain yritys korvata kestävä kehityksen käsite turvallisuuden käsitteen uudelleenmuotoilulla?

Steve Lonerganin mukaan kestävä kehityksen ja ympäristöturvallisuuden käsitteiden ero on siinä, että kestävä kehityksen käsite on ehdottoman normatiivinen ja sen tehtävänä on kehittää politiikkaa ohjaavia periaatteita. Sen sijaan ympäristöturvallisuuden käsite on instrumentalisempi ja analyttisempi, keskittyy asioiden perimmäisiin syihin pikemminkin kuin meidän ajattelutapojemme (ympäristöstä) muuttamiseen. (Lonergan 2000, 74.)

Kysymykseen siitä, milloin ympäristö on turvallisuusuhka, ei laajan turvallisuuden näkemys tarjoa yksiselitteistä vastausta. Richard Ullmanin (ks. s. 19) määritelmän mukaan useimmat ympäristöongelmat eivät ole turvallisuusasioita, koska ne eivät tapahdu lyhyellä aikavälillä eivätkä ole fataaleja. Esimerkiksi otsonikerroksen ohentuminen, ilmastonmuutos tai muut hitaasti etenevät ympäristömuutokset eivät määritelmän mukaan muodosta turvallisuusongelmaa. "Ullmanilaiseksi"

¹² Rion julistuksen (1992) pohjalta kestävä kehitys on määritelty jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet.

turvallisuusasiaksi nousee selkeimmin jokin ympäristökatastrofi tai -onnettomuus, kuten Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus, joka tapahtuu yhtäkkiä, ja jolla on laaja-alaisia ja hyvin vakavia negatiivisia vaikutuksia ihmisten elämään.

Buzanin ym. mukaan ympäristöongelmia on kolmenlaisia: 1) ihmiskuntaa uhkaavat tekijät, jotka ovat peräisin luonnonympäristöstä, eivätkä ole ihmistoiminnan aiheuttamia, 2) ihmistoiminnan aiheuttamat ongelmat, joilla näyttää olevan eksistentiaalisen uhkan luonne, sekä 3) ihmistoiminnan aiheuttamat ongelmat, joista ei näytä olevan eksistentiaalista uhkaa. Näistä *keskimmäistä* laatua olevista ympäristöongelmista voidaan Buzanin ym. mukaan puhua turvallisuusuhkana. Siten Buzan ym. asettavat kaksi kriteeriä sille, että ympäristöongelmasta voidaan puhua turvallisuusuhkana: uhkan on oltava ihmistoiminnan aiheuttama, ja sen on oltava (tai se näyttäisi olevan) eksistentiaalinen. (Buzan ym. 1998, 79-80.) Dalbyn (1992, 113) mukaan melkein kaikki uhkat ovat kuitenkin ainakin epäsuorasti ihmistoiminnasta aiheutuvia, vaikeivät ne yleensä olekaan tarkoituksellisia.

Matthew (1999, 294) puolestaan toteaa yksilöllisen turvallisuuden näkökulmasta, että eri ihmiset kokevat eri ympäristöongelmat turvallisuusuhkiksi: ihmiset tuntevat olonsa uhatuksi eri asioiden johdosta. Jotkut pelkäävät maailmanloppua, toiset saastunutta vettä, jotkut tautien tarttumista tai viljelysmaan loppumista, toiset taloudellisen toiminnan edellytysten heikkenemistä, jotkut ympäristöpakolaisia tai sodan uhkaa. Siten se, mikä muodostaa turvallisuutta tai uhkaa sitä, vaihtelee.

3.2.5. Miten ympäristöturvallisuutta voidaan saavuttaa?

Perinteiset kansallisen turvallisuuden tavoittelemisen keinot ovat olleet teknisiä sotilaallisin painotuksin, mutta ympäristöturvallisuutta sellaiset keinot eivät takaa. Dabelko & Dabelko (1995, 5) pitävät pikemminkin vaarallisena sitä, jos ihmiset ovat riippuvaisia vai teknologisista innovaatioista taistellessaan ympäristömuutosta vastaan, joka on heidän itsensä aiheuttama. Nämä teknologiset innovaatiot ovat usein pikemminkin osa ongelmaa kuin sen ratkaisua, toisin sanoen ne tuottavat itse lisää ongelmia. Niiden sijaan ympäristöturvallisuuden tavoittelu näyttäisi edellyttävän ennen kaikkea inhimillisten voimavarojen käyttöä, koulutusta, teknistä ja taloudellista neuvontaa ja hallinnollista ohjausta.

Matthewn (1999, 299) mukaan "ympäristöllisesti turvallisella" maailmalla olisi kolme perusominaisuutta: 1) se käyttäisi ympäristöllisiä hyödykkeitä kestäväällä tahdilla 2) se sallisi jonkin reilun muodon universaalille pääsulle näihin hyödykkeisiin, ja 3) se hallitsisi kriisejä ja konflikteja, jotka nousevat välttämättä niukkuuden seurauksena. Kahdessa ensimmäisessä korostuu se, että ympäristöturvallisuuden saavuttamisen kannalta näyttäisi olevan järkevämpää hoitaa ensisijaisesti syitä, sitten vasta seurauksia, eli käyttää positiivisia turvallisuusinstrumentteja. Tällaisia positiivisia turvallisuuden tavoittelun keinoja voisivat ympäristöturvallisuuden alueella olla esimerkiksi yhteiskunnalliset tai yhteisölliset luonnonsuojelunormit tai yksittäiset vapaaehtoiset poliittis-praktiset toimet esimerkiksi potentiaalisten ympäristön tuhoajien taholta (Huru 1996, 31).

Michael Thompson korostaa, että turvallisuuden suhteen ei pitäisi ajatella niin, että joku tuottaa sitä kansalaisille ylemmältä taholta; pikemminkin turvallisuudessa on hänen mukaansa kyse "sosiaalisista solidariteeteista" (social solidarities), kuten instituutioista, tietämisen tavoista ja kulttuurista, asioista, joiden kautta ja välityksellä yksilöt sitoutuvat toinen toisiinsa ja toimivat yhdessä yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. Tällaisia ovat monet institutionaaliset järjestelyt, kuten perhesiteet ja työyhteisöt. Nämä solidariteetit tuottavat monialaista, myös ympäristöllistä turvallisuutta yksilöille. Ympäristöongelmien ratkaisemiseen tarvitaan institutionaalista kapasiteettia, sosiaalista joustavuutta (societal resilience), sekä tavallisten kansalaisten osallistumista omien elinstrategioidensa muotoiluun ja toimeenpanoon (Thompson 1999, 135-150; Thompson 2000, 204).

Myös Rayner ja Malone (2000) korostavat kansalaisyhteiskunnan roolia: heidän ehdotuksensa laajan turvallisuuden saavuttamiseksi on "soft-shell -strategia", jossa satsataan erilaisten instituutioiden määrän kasvattamiseen, sosiaalisten aktiviteettien lisäämiseen yhteiskunnassa. Tällaiset toimintojen verkostot synnyttävät lukuisia eri näkökulmia asioihin ja edistävät pluralismia, jolloin olosuhteiden muuttuessa yhteiskunta on joustavampi ja moninaisempi, mikä auttaa sopeutumista ja elinstrategian muuttamista. Turvallisuus-termillä tarkoitettaisiin siten yhteiskunnallisen joustavuuden (societal resilience) kykyä (Rayner & Malone 2000, 50-51.)

Laajan turvallisuuden mukainen ympäristöturvallisuus sisältää alatavoitteen, yhteistyön lisäämisen valtioiden kesken, ja kun tämä yhteistyöulottuvuus realisoituu, lisääntyvät myös mahdollisuudet toteuttaa laajaan turvallisuuteen perustuvaa politiikkaa (Laitinen 1997, 265). Kansallisetkin ympäristöturvallisuusratkaisut ovat toki mahdollisia, mutta ne eivät edesauta etenkään globaalien

ongelmien todellista ratkaisemista (Laitinen 1999, 317). Yhteistyötä tarvitaan, jotta voidaan saavuttaa konsensus resurssien kestävästä ja oikeudenmukaisesta käytöstä ja kriisinhallinnasta. Yhteistyötä voidaan tehdä monella tasolla kansalaisjärjestöistä ja valtioista globaaleihin organisaatioihin. Yhteistyön muotoja voivat olla esimerkiksi Tuchman Matthews (1989, 174) ehdottamat uudenlainen diplomatia, uudet instituutiot ja säätelymekanismit, joilla valtiot kykenisivät vastaamaan keskinäisriippuvuuden asettamiin haasteisiin. Ilman kansainvälistä lainsäädäntöä on mahdotonta suojautua uhilta, jotka saavat alkunsa kenties hyvinkin kaukana omilta rajoilta. Yhtenäisvaltiot ovat jo nyt vapaaehtoisesti luopuneet osasta suvereniteettiaan, jotta ongelmia kyettäisiin ratkaisemaan (Rio, biodiversiteettisopimus, Montrealin protokolla, ilmastonmuutossopimus...) (Laitinen 1999, 257.) Ympäristöasiat voivat yllättäen nousta kansainvälistä yhteisöä kehittäviksi, vaikka globaalien konsensuksen saavuttaminen voikin olla vaikeaa asioissa, jotka hyödyttävät yksitä ja haittaavat toisia (Buzan 1991, 133 ja 172).

Matthewn mielestä ympäristöturvallisuudella tulisi merkitä ennen muuta sotilaallisen toiminnan ja ympäristöongelmien yhteyttä ja siten siinä tulisi keskittyä tämän ulottuvuuden epäkohtien korjaamiseen. Armeijan tuottamia ympäristöongelmia tulisi pyrkiä vähentämään vihertämällä sotilaskoulutusta, testaamista ja sodankäynnin toimintoja. Matthew uskoo, että turvallisuusorganisaatiot voidaan periaatteessa mobilisoida osallistumaan ympäristöprojekteihin. Ainakin ne (esimerkiksi NATO) voivat muodostaa kanavan, jota on mahdollista käyttää informaation jakamiseen, teknologian siirtoihin yms. (Matthew 2000, 43-44.) Buttsin mukaan armeijoita on mahdollista hyödyntää ympäristönsuojelutehtävien hoitamisessa:

"[Military] is a resource that can support and magnify the accomplishments of organizations responsible for global and domestic environmental improvement" (Butts 1999, 124).

Buttsin näkemys on, että armeija olisi sopiva instituutio hoitamaan ympäristönsuojelutehtäviä, koska jokaisella valtiolla on sellainen omasta takaa ja se on valmiiksi hyvin organisoitunut. Lisäksi armeijoilla on huomattavia inhimillisiä, tutkimuksellisia ja kehityksellisiä sekä teknisiä voimavaroja, joita hyödyntämällä ne voivat tuottaa ympäristöturvallisuutta (Butts 1994, 105-106).

Seuraava taulukko hahmottaa nelikenttää, jossa kansallista negatiivista turvallisuutta ja ekologista positiivista esitellään toisaalta valtiokeskeisestä ja toisaalta yhteisökeskeisestä näkökulmasta. Se tiivistää yllä esiteltyt erilaiset näkökulmat keinoihin (ympäristö)turvallisuuden tavoittelemiseksi huomioiden samalla kysymyksen turvallisuuden subjektista.

TAULUKKO 3. Nelikenttä turvallisuuden tuottamisen keinoista.

	KANSALLINEN NEGATIIVINEN TURVALLISUUS	EKOLOGINEN POSITIIVINEN TURVALLISUUS
VALTIOKESKEINEN	a) sotilaallisin keinoin uhkia vastaan	b) sotilaallisin ja yhteistyön keinoin uhkien minimointiin
YHTEISÖKESKEINEN	c) poliisi uhkia vastaan	d) alueellinen (ja globaali) yhteistyö uhkien eliminoimiseksi

(Lähde: Käkönen 1995, 119.)

3.2.6. Ympäristöturvallisuuden kritiikki

Ympäristöturvallisuuden käsitettä hämärtää se, että sekä ympäristö että turvallisuus ovat elastisia käsitteitä, joille voidaan antaa joko todella suppea tai laaja määritelmä. Käsitteiden välille on helppo erilaisia luoda yhteyksiä. (Matthew 2000, 36.) Samasta syystä ympäristöturvallisuus-käsitettä on myös erityisen helppo kritisoida ja löytää erilaisia näkökulmia, jotka tukevat kritiikkiä. Monet tutkijat ovatkin päätyneet epäilemään ympäristöturvallisuus-käsitteen käyttökelpoisuutta.

Monica Tennbergin (1994, 79) mukaan ympäristöturvallisuusajattelu kohdistaa keskustelun strategisiin uhkiin ja niiden teknokraattiseen hallintaan haastamatta millään tavalla niitä vallitsevia käsityksiä, jotka ovat ympäristöongelmat ensisijaisesti aiheuttaneet. Turvallisuusajattelu pyrkii vallitsevien olosuhteiden ja status quo:n säilyttämiseen, sillä turvallisuuden käsite on luonteeltaan puolustusellinen ja negatiivista turvallisuutta (reagointia) korostava. Modernin yhteiskunnan pyrkimys yhä enempään ja suurempaan rakentuu huomattavalle riskin logiikalle, ja ratkaisuksi tarjotaan entistä monimutkaisempia kontrollikoneistoja luottaen teknologian ongelmattomuuteen (Laitinen 1999, 318). Turvallisuus ymmärretään vahvasti modernisaatioon liittyvänä, mikä merkitsee jatkuvan taloudellisen kasvun tavoittelua ja kulutuksen ylläpitämistä. Läntinen ympäristöpolitiikka ja siihen liittyvät turvallisuusmuotoilut keskittyvät läntisen modernisaation, hyvinvoinnin ja siihen liittyvien kulutuskäytäntöjen ylläpitämiseen ja ovat siksi epäoikeudenmukaisia. On virheellistä puhua esimerkiksi kasvihuoneilmiöstä turvallisuusuhkana, kun todellinen uhka sen takana on kulutus. (Dalby 1999, 159, 161.)

Turvallisuuteen on totuttu liittämään asioita, jotka soveltuvat huonosti ympäristöongelmien ratkaisun lähtökohdiksi. Yksi esimerkki tästä on turvallisuusajattelua dominoiva niin sanottu nollasummajattelu: se, mitä me saamme, on muilta pois - "our gain is their loss" (Deudney 1999, 197-200). Kun meidän turvallisuutemme kasvaa, muiden turvallisuus vähenee, ja päinvastoin. Asevarustelun tuottama turvallisuudentunne on perustunut juuri tällaiseen turvallisuusdilemmaan. Ja kun korostetaan kansallista identiteettiä ja turvallisuutta, ruokitaan "me vastaan muut" -asetelmaa (Lipschutz 1995, 217-219). Vaarana on silloin muun muassa se, että yhden maan kansalaiset tuntevat olonsa uhatummaksi muista maista tulevien ongelmien ja saastumisen suhteen kuin heidän omien kansalaistensa aiheuttamiin ongelmiin (Deudney 1999, 197-200).

Näin ollen voidaan myös ajatella, että ympäristöturvallisuudesta puhumalla kyetään säilyttämään tai jopa vahvistamaan perinteistä itä-länsi -vastakkainasettelua, koska Itä-Euroopan ympäristöongelmat ovat mittavia ja monien ympäristöuhkien nähdään "nousevan" idästä. Ympäristö konstruoidaan uutena turvallisuusvälineenä, joka ylläpitää entisiä jakoja (Laitinen 1999, 235). Traditionaalinen ympäristöturvallisuuden ulottuvuus leimaa kolmannen maailman ja Itä-Euroopan maat syypäiksi, ongelmiksi ja saastuttajiksi, ja luo raja-aitaa idän ja lännen sekä toisaalta teollistuneen pohjoisen ja köyhän etelän väliin. Ajatellaan, että väestönkasvun ja resurssipulan pahentuessa kaaos leviää levottomilta alueilta rauhallisille, ja siten esimerkiksi etelä tuottaa uhkia pohjoiseen (Dalby 2000, 85-86). Maailma jakautuu geopoliittisiin alueisiin entistä selkeämmin (emt. 85-86).

Perinteinen turvallisuusajattelu korostaa alueellista kontrollia, liittolaisjärjestelmiä ja teknologista paremmuutta. Niin kauan kuin turvallisuuskeskustelua käydään tällaisten geopolitiikan teemojen dominoidessa, ympäristöturvallisuudesta puhuminen vain yllyttää väkivaltaan ja dominointiin pikemminkin kuin edistää ympäristönsuojelua. (Dalby 1999, 175.) Kun ympäristöturvallisuuden perusta rakennetaan perinteisen turvallisuusajattelun lähtökohdista ja retoriikkaan lisätään vielä käsitteitä kuten markkinat, niukkuus ja luonnon kantokyky, ympäristöturvallisuusdiskurssi uhkaa pikemminkin militarisoida ympäristön kuin vihertämään turvallisuuden käsitettä tai käytäntöjä. Tästä seuraa, että ympäristöagenda tulee herkäksi manipuloinnille perinteisen turvallisuuden ja turvallisuusdiskussin vuoksi. (Conca 1994, 18.)

Kriitikot ovat olleet erityisen huolissaan ympäristön ja turvallisuuden yhdistämiseen liittyvästä ympäristön *militarisoitumisen* vaarasta. Armeija ja poliisi ovat valtion perinteisiä turvallisuusorganisaatioita, ja siten niiden valtuudet ympäristön käytön ja hallinnan suhteen

kasvavat, jos ympäristö mielletään turvallisuusasioiden piiriin kuuluvaksi. Se soveltuu erityisen huonosti kehitysmaihin, joissa perinteisillä turvallisuusorganisaatioilla on monesti hyvin erilainen asema ja rooli kuin läntisissä demokratioissa: monissa köyhissä valtioissa armeija ja poliisi ovat vahvoja sosiaalisia instituutioita, joilla on suuri määräysvalta ja suora pääsy taloudellisiin resursseihin (Dalby 1999, 170). Organisaatiot, jotka ovat keskittyneet palvelemaan eliitin etuja ja ruokkimaan epätasa-arvoa, eivät ole sopivia ympäristönsuojeluun (emt. 170).

Väkivallalta suojaavat organisaatiot ovat muutenkin luonteeltaan hyvin erilaisia kuin luonnonsuojeluorganisaatiot ja sitä paitsi tuottavat itse ympäristöongelmia. Perinteiset turvallisuusorganisaatiot ovat salailuun pyrkiviä, äärimmäisen hierarkkisia, keskitettyjä, ja ne käyttävät kalliita ja pitkälle erikoistuneita teknologioita (Deudney 1999, 193-194). Ne ovat myös kansalaisyhteiskunnasta vieraannutettuja, kaukaisia ja pitkälle erikoistuneita toimijoita, mikä heikentää niiden kykyä hoitaa ympäristönsuojelutehtäviä (emt. 193-194). Sotilasorganisaatioiden toiminnallinen lähtökohta on pyrkimys vallitsevan tilanteen säilyttämiseen, joten niiden avulla tuskin saadaan aikaan sellaisia yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat ympäristöongelmien ratkaisemisen kannalta keskeisiä.

Käkösen mukaan perinteisten turvallisuusorganisaatioiden määräysvallan kasvun ympäristöongelmien suhteen voi kylmän sodan jälkeisessä kansainvälisen politiikan ilmapiirissä helposti kuvitella johtavan siihen, että esimerkiksi YK:n päätöksellä käytetään sotilaallista voimaa sellaista valtiota vastaan, joka ei suostu asettamaan tiukkoja rajoituksia saastepäästöille tai liittymään johonkin ympäristösopimukseen tms. (Käkönen 1995, 85-86; myös Dalby 1999, 175). Oikeuttaako huoli ympäristön laadun heikkenemisestä kuitenkin väkivaltaisuuksiin ja sotilaalliseen toimintaan? Siihen voidaan päätyä, jos ympäristöongelmia yhdistetään turvallisuusretoriikkaan.

Daniel Deudney, yksi ympäristöturvallisuuden keskeisimmistä kriitikoista, on sitä mieltä, että ympäristöongelmia ei voida pitää turvallisuusuhkina, vaan ympäristöongelmat ja kansallista turvallisuutta uhkaava väkivalta ovat kaksi täysin erilaista ongelmaa. Ympäristön pilaantumisessa ei hänen mukaansa ole mitään, mikä olisi erityisen kansallista luonteeltaan. Harvat ympäristöongelmat vaikuttavat vain yhteen kansallisvaltioon, ja toisaalta harvat ongelmat ovat kansainvälisiääkään. Kansallista turvallisuutta uhkaavat tekijät ovat tavallisesti intentionaalisia, kun taas ympäristöongelmat eivät ole. Turvallisuudella ja ympäristön hyvinvoinnilla on siten paljon enemmän erottavia kuin yhteisiä tekijöitä. Kaikkia ongelmia ei voida hyväksyä

turvallisuusongelmiksi, tai turvallisuus-käsite menettää merkityksensä kokonaan. (Deudney 1999, 192-194.)

Myös yhteys ympäristöongelmien ja konfliktien välillä on Deudneyn mielestä huono perustelu ympäristöongelmien turvallistamiselle, sillä suurin osa ympäristöongelmista aiheutuu jostakin muusta kuin asevarustelusta tai sodankäynnistä. Vaikka sotiminen ja asevarustelu lopetettaisiin kokonaan, suurin osa ympäristöongelmista jäisi. Siksi ympäristöongelmien keskeisimmät syyt, kuten myöskään ratkaisut, eivät löydy perinteisen kansallisten turvallisuusjärjestelmien sisältä. (emt. 192.)

Deudney esittää, että turvallisuus-käsite sisältää aina väistämättä nationalistisen elementin ja yhteyden sodankäyntiin, jolloin sen käyttäminen ympäristöongelmien yhteydessä on hämäävää, jopa vaarallista. (emt. 192-194.) Turvallisuus-käsite liittyy läheisesti kansallisvaltioon ja asevaraiseen turvallisuuteen, eikä se välttämättä taivu uusiin muotoiluihin. Wæver muistuttaa, että kun käsitteellistämme ympäristöongelmat turvallisuuskysymyksiksi, annamme näille samalla perinteisen turvallisuuskäsityksen sisältämiä sivumerkityksiä. Jotta nämä sivumerkitykset voitaisiin välttää, olisi ehkä rakentavampaa lähestyä ympäristöongelmia vaikkapa eettisinä tai taloudellisina kysymyksinä kuin turvallisuuskysymyksinä. (Wæver 1995b, 226.)

Yksi argumentti ympäristöongelmien turvallistamista vastaan on se, ettei sen avulla saavuteta mitään erityistä, pikemminkin päinvastoin. Turvallisuusleima on vain yksi, eikä aina paras ratkaisu. Levy esittää, että käsittelemällä jotakin asiaa poissa julkisuuden valokeilasta, hieman matalammalla poliittisella tasolla poissa päivänpoliittisten intohimojen paineesta tulokset voivat olla paremmat kuin jos asiasta tehdään korkean tason turvallisuuskysymys (Levy 1995b, 47, 49-51). Hyvin suunnitelluilla projekteilla on paremmat mahdollisuudet onnistua kuin paniikkipolitiikoinnilla, jollaiseen turvallistaminen johtaa. Ympäristöongelmat etenevät hitaasti ja ovat kumulatiivisia, jolloin niihin on ylipäänsä vaikea vastata "nopealla toiminnalla" (Haila & Heininen 1995, 164). Turvallisuusasioina esitetyille "kriiseille" (kuten ympäristökriisi) odotetaan pikaista ratkaisua, ja kun kriisi ei ratkeakaan, suuri yleisö ja poliittiset päättäjät saattavat turtua ja väsyä ympäristöongelmiin. Ympäristöasioiden "turvallisuuspolitisoituminen" voi siis lopulta jopa estää välttämättömät toimenpiteet.

3.2.7. Ympäristöturvallisuutta vai "pelkkää" politiikkaa?

Ympäristöturvallisuus-käsitteen kohtaama kritiikki osoittaa, että ympäristöturvallisuudesta voidaan ainakin toistaiseksi puhua vain hyvin yleisellä ja universaalilla tasolla. Käsite on kuitenkin hyvin houkutteleva sekä metaforisesti että institutionaalisesti: metaforisesti se koskettaa inhimillistä perusvaistoa, pyrkimystä turvallisuuteen, halua olla turvassa (unthreatened) (Dalby 1994, 30), ja institutionaalisella tasolla käsitteen avulla on helpompi suunnata uudelleen budjettien prioriteetteja (Conca 1994, 17). Laitisen (1999, 262) mukaan on varsin todennäköistä, että ympäristön liittäminen turvallisuuteen lisää kiinnostusta ja tietoisuutta valtiotason politiikassa ja siten saattaa johtaa konkreettisiin toimenpiteisiin

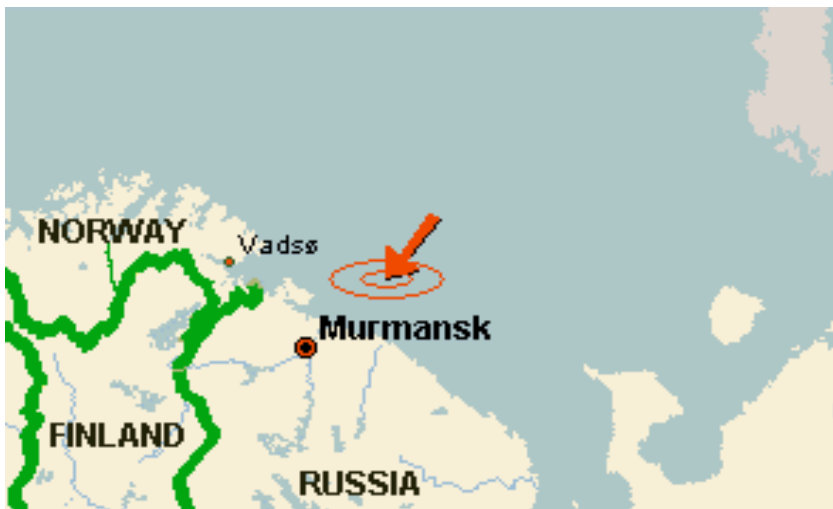
Mikäli ympäristönäkökohtia integroidaan turvallisuusasioihin, on pysyttävä tietoisena näkökulman riskeistä ja rajoituksista. Tärkeintä kritiikin mukaan on, etteivät yhteiskunnat nojautu turvallisuusinstituutioihinsa ympäristöongelmien ja niiden seurausten hallinnoinnissa, koska siitä seuraisi monenlaisia lisäongelmia, eikä sillä tavalla pystyittäisi vaikuttamaan ongelmien todellisiin syihin. Perinteinen hallinnan tapa ja valtiokeskeinen ajattelu eivät sovellu ympäristöongelmien ratkaisuun ja ympäristönsuojeluun. Laajassa turvallisuusnäkemyksessä huomio sen sijaan kiinnittyy laaja-alaisemmin myös ongelmien syihin ja vallitsevan järjestelmän epäkohtiin.

Joidenkin ympäristöturvallisuus-käsitteen puolestapuhujien mielestä juuri ympäristöturvallisuudesta voisi tulla se tekijä, jonka avulla vallitsevaa turvallisuuden diskurssia voitaisiin avata ja osoittaa sen puutteet ja ongelmat (Laitinen 1999, 262). Ympäristöturvallisuus voi onnistua ruokkimaan innovatiivista ajattelua maailmanlaajuisen muutoksen politiikasta ja tarjota hyvän lähtökohdan uudenslaisille politiikoille. Maailman ja uhkien muuttuessa on edessä joka tapauksessa ennen pitkää tilanne, jossa todellisen, turvallisen maailman saavuttaminen vaatii ja edellyttää vallitsevan turvallisuusdiskurssin purkamista ja siihen liittyvien käytäntöjen muutosta (Dabelko & Dabelko 1995, 9). Maailman muuttuminen myös väistämättä muuttaa ymmärrystämme käsitteen sisällöstä.

4. SOTILAALLISEN LÄSNÄOLON YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET KUOLAN NIEMIMAALLA JA LÄHIMERILLÄ¹

4.1. Ylväästä soturista ongelmajätteeksi

Venäjän Pohjoisen laivaston ydinkäyttöinen sukellusvene Kursk (K-141) upposi Barentsinmereen kesken sotaharjoituksen elokuun 12. päivänä vuonna 2000. 118-henkistä miehistöä ei pelastanut edes se, että Venäjä neljän päivän kuluttua onnettomuudesta teki historiallisen teon ja kääntyi Nato-maiden puoleen pyytämään apua: myös norjalaisten ja brittien tekemät pelastusyritykset päättyivät tuloksettomina. Loka-marraskuun vaihteessa venäläiset onnistuivat yhteistyössä ulkomaalaisten sukeltajien kanssa nostamaan hylystä 12 miehistön jäsenen ruumiit. Itse Kursk makaa yhä tätä kirjoittaessani (kesällä 2001) meren pohjassa 108 metrin syvyydessä, 150 kilometrin päässä Severomorskin tukikohdasta (kuvio 1.). Hylyn nostoa suunnitellaan, ja noston ajankohdaksi on ilmoitettu syyskuu 2001².



KUVIO 1. Kurskin uppoamispaikan kartta. (Lähde: Bellona.)

Kursk oli Pohjoisen laivaston ylpeys. Vuonna 1994 valmistettu ja 1995 käyttöön otettu Kursk oli 154 metriä pitkä, 18,2 metriä leveä ja 14 000 tonnia painava Antjei-luokkaan (Naton käyttämän

¹ Kuolan niemimaan lähimeret ovat Norjanmeri, Barentsinmeri, Vienanmeri, Petšoranmeri ja Karanmeri.

² Kurskin nosto-operaation etenemistä voi seurata esimerkiksi Internetissä osoitteissa <http://www.k141.ru> ja <http://kursk.strana.ru/english>.

tyyppiluokituksen mukaan Oscar II -luokkaan) kuuluva ydinkäyttöinen sukellusvene. Kurskissa oli kaksi ydinreaktoria, jotka sisältävät 1,2 tonnia radioaktiivisia aineita (puoliintumisaika tuhansia vuosia), ja tilat 24 strategiselle ydinohjukselle. (Kurushin 2000, 148.) Tutkimuksissa on paljastunut, että onnettomuudessa Kurskin etuosaa vavisutti voimakas räjähdys, joka aiheutti pitkän repeytymän runkoon. Täyttä selvyttä onnettomuuden varsinaisiin syihin ei ole saatu. Hallituksellisen onnettomuutta tutkivan komission johtaja Venäjän varapääministeri Ilja Klebanov on kuitenkin vahvistanut, että Kurskin omassa torpedohallissa tapahtuneella räjähdyksellä oli keskeinen osa onnettomuudessa, mutta hämärän peitossa on, mistä tämä räjähdys aiheutui. Siten versio, jonka mukaan Kurskin uppoamisen aiheutti törmäys toiseen sukellusveneeseen, ei ole kokonaan poissuljettu. Kylmän sodan aikanahan tällaisia törmäyksiä sattui, yleensä rutiiniluontoisen vastapuolen alukseen kohdistuneen seurannan, partioinnin tai tiedustelun seurauksena³ (Heininen 2000, 119).

Kursk ei siis ole ainoa ydinsukellusvene, jonka "sotilasura" on päättynyt uppoamiseen. Meren pohjassa eri puolilla maailmaa lepää tätä nykyä viisi ydinsukellusvenettä. Niistä kaksi on amerikkalaista, loput venäläisiä. Venäläinen Komsomolets upposi vuonna 1989 1350 metrin syvyyteen Norjan rannikon edustalle. Aluksen 69-henkisestä miehistöstä menehtyi 42. Kahdesta muusta venäläisaluksesta toinen upposi Biskajanlahteen Espanjan rannikon edustalla vuonna 1970 ja toinen Bermudan itäpuolella 1986. Kumpikin alus on noin 5000 metrin syvyydessä. Amerikkalaiset ydinsukellusveneet Tresher ja Scorpion upposivat vuosina 1963 ja 1968. Tresher on 2500 metrin syvyydessä Yhdysvaltain itärannikon edustalla, Scorpion 3000 metrin syvyydessä Azorien luona. (Lapin kansa 17.8.00 ja Kurushin 2000, 149-154.)

Heininen on listannut syitä, jotka voivat johtaa ydinsukellusveneonnettomuuksiin: välittömät syyt voivat olla teknisiä, inhimillisiä tai näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta johtuvia. Inhimillisiä syitä ovat muun muassa erehdys, stressi, vandalismi tai sabotaasi, mielisairaus, huumeiden käyttö, itsemurha ja ammattitaidottomuus, teknisiä puolestaan esimerkiksi ydinasejärjestelmän jonkin osan tuhoutuminen, tekninen vika turvallisuusjärjestelmässä, elektromagneettinen vika ja tietokone-erehdys. (Heininen 2000, 118.) Kurjissa olosuhteissa ja resurssien puutteessa onnettomuuden riskit tietenkin kasvavat.

³ Tällaista kylmän sodan aikaista hermopeliä, jossa vastapuoli yritettiin saada väistymään sukellusveneiden lähestyessä toisiaan, kutsutaan games of chicken -peliksi (Heininen 2000, 119).

Kursk on herättänyt huolestuneisuutta sekä Venäjällä että läntisissä naapurimaissa radioaktiivisen saastumisen mahdollisuuden vuoksi. Ydinkäyttöisissä sukellusveneissä, kuten Kurskissa, käytetään polttoaineena korkeasti rikastettua uraania, jota voi päästä vuotamaan mereen onnettomuuden seurauksena. Pahimmassa tapauksessa sukellusveneen ydinreaktorin, joka on kokoluokaltaan ja teholtaan yleisesti pienempi kuin ydinvoimaloissa, sydän voi sulaa - rakenteensa vuoksi se ei voi räjähtää kuten pommi. (Heininen 1991, 122.) Tutkimukset ja säteilytilanteen monitorointi ovat kuitenkin osoittaneet, että Kurskin reaktoreista ei toistaiseksi ole aiheutunut ekologista vaaraa. Todennäköisesti reaktorien jäähdytysjärjestelmä on onnettomuuden sattuessa toiminut moitteettomasti, ja reaktorit ovat sammuneet luotettavasti. Siitä huolimatta radioaktiivisen vuodon vaara on olemassa, ja riski kasvaa, kun aikaa kuluu ja korroosio alkaa vaikuttaa. (Bøhmer 2000a.)

Kurskin suhteen ongelmallista on, että se upposi matalikkoon, jossa syvyyttä on vain hiukan yli 100 metriä, kun esimerkiksi Komsomoletsin hylky sijaitsee kymmenen kertaa syvemmällä (Pursiainen 2001, 7). Meressä radioaktiivisia aineita on oltava paljon, ennen kuin ne ovat vaaraksi. Erityisen vaarallista on, jos Kurskista pääsee radioaktiivista säteilyä ilmakehään. (Norjan sukellusvenekriisiryhmän puheenjohtaja Ole Harbitz, Lapin kansa 17.8.00.) Tämä on todellinen riski, mikäli hylky nostetaan. Ympäristöjärjestö Bellona, joka on jo vuosia osallistunut keskusteluun sotilaallisen toiminnan ympäristövaikutuksista Venäjän pohjoisessa, on ilmaissut vastahakoisuutensa Kurskin noston suhteen, koska etenkin jos reaktorit ovat vaurioituneet onnettomuudessa, nosto on ympäristöriski⁴. Mahdollinen saastuminen olisi lähinnä paikallista, mutta saattaisi vaaraan alueen asukkaat ja sotilaat ja aiheuttaisi taloudellista vahinkoa, koska alue on tunnettu kalaisuudestaan ja aktiivinen kalastus kärsisi saastumisesta (Bøhmer 2000a ja 2000b).

Kurskin onnettomuus oli suuri shokki venäläisille, joista osa piti sitä osoituksena Venäjän alennustilasta ja armeijan rappiosta. Venäjän sotilaallinen mahti on varjo entisestään, mitä osa venäläisistä pitää suorastaan kansallisena häpeänä. Ongelmallista onkin, että armeijan ja laivaston rahapulasta johtuen harjoitustunnit ovat vähissä eikä kalustoa kyetä huoltamaan tarvittavissa määrin, koska silloin Kurskin kaltaisten onnettomuuksien riski kasvaa. Kuten erikoistutkija Lassi Heininen (1999, 271) on osuvasti todennut, ydinsukellusveneen asema on muuttunut "kylmän sodan ylvästä soturista" ja valtion sotilaallista voimaa osoittavasta toimijasta kiusalliseksi ongelmapesäkkeeksi, ympäristöongelmaksi ja ongelmajätteeksi joko uppoamisen tai purkamisen

⁴ Bellonan näkemyksiä ja tutkimuksia Kurskiin ja muihin sotilaallisen läsnäolon aiheuttamiin ongelmiin liittyen esitellään kattavasti Bellonan Internet-sivuilla osoitteessa www.bellona.no.

muodossa. Mitäpä muuta "Kursk-soturikaan" enää on kuin sotaretkensä sukeltanut ympäristöuhka kaksine ydinkäyttöisine reaktoreineen ja mahdollisine ydinkärkisine torpedoineen?

4.2. Käytöstä poistettuja ydinsukellusveneitä ja ydinjätettä - Pohjoinen laivasto ympäristöongelmien tuottajana

Venäjällä, kenties enemmän kuin missään muualla maailmassa, ekologiset ongelmat kytkeytyvät sotilaallisten infrastruktuurien ja sotateollisuuden rakentamiseen (Susiluoto 1999, 156). Paitsi että Neuvostoliiton koko teollistumisen kiintotähtenä oli aikanaan mahtavan sotilaallisen koneiston luominen ja suuri osa teollisuuden aiheuttamista ongelmista voidaan siksi nimetä ainakin välillisesti sotilaallista alkuperää oleviksi, Venäjän rauhanajan sotilaallisella toiminnallakin on vaikutusta ympäristöön.

Kuolan niemimaa on Venäjän tärkein ydinasekeskittymä ja ydinsukellusveneiden tukikohta, jonka strateginen merkitys on Venäjän kylmän sodan jälkeisessä turvallisuus- ja sotilaspolitiikassa suhteellisesti jopa suurempi kuin se oli Neuvostoliitolle, mikä johtuu merisijotteisten strategisten ydinaseiden suhteellisen merkityksen kasvusta (Tuomi 1996, 227). Kuolan niemimaan ja lähimerien ydinase- ja ydinjäteongelman suuruusluokan ja vakaavuuden asteen osoittaa Heinisen (1999, 270) mukaan toteamus, että alueella ovat läsnä kaikki Greg Fryn (1983) kategorisointiin kuuluvat ydinaseiden ja ydinvoiman sekä niihin liittyvien järjestelmien muodot, paitsi ei uraanin louhinta. Erityisen vaaralliseksi Pohjoisen laivaston tilanteen tekee se, että Venäjällä ei talousvaikeuksiensa vuoksi ole varaa huoltaa kalustoaan ja käsitellä asianmukaisella tavalla käytöstä poistettua omaisuutta, kuten sukellusveneiden ydinreaktoreita. Rahan puutteessa Pohjoisen laivaston aluskanta rapistuu ja vanhenee tukikohdissaan, mikä kasvattaa alueen ympäristöongelmaa ja -riskejä (Heininen 1999, 91).

Heinisen (emt. 270-271) teoretisoinnin mukaan sotilaallisen toiminnan ja ympäristön välinen suhde näyttäytyy välittömästi ydinjätteenä ja muina radioaktiivisina saasteina, ja välillisesti ympäristöriskinä väärän tulkinnan ja siitä seuraavan hälytyksen, sähkökatkoksen tai yhteentörmäyksen aiheuttamien onnettomuuksien seurauksena. Kuolan niemimaalla ja sen lähimerien alueella ehkä vakavimman ongelman muodostaa sotilaallisen toiminnan tuottama ydinjäte, josta suurin osa on kylmän sodan ja kilpavarustelun perintöä. Kuuluu "Jablokovin

komission" raportti vuodelta 1993 paljasti, että Karanmereen ja Novaja Zemljan rannikolle upotettiin vuosina 1964-1990 ainakin 17000 tynnyrillistä kiinteää radioaktiivista jätettä ja sen lisäksi vielä 11000-17000 säiliöllistä (nestemäistä?) radioaktiivista jätettä, sekä 13 sukellusveneiden ydinreaktoria (Pursiainen 2001, 7). Ydinjätettä ei enää dumpata mereen, mutta ongelma on yhä olemassa ja kasvaa, koska toiminnot tuottavat jatkuvasti lisää jätettä, jota ei pystytä käsittelemään. Bellonan (1996) laskelmien mukaan alueen tukikohdissa ja aluksissa on radioaktiivista jätettä noin 28600 kuutiometriä.

Pohjoisella laivastolla on Kuolan niemimaalla viisi laivastotukikohtaa (Zapadnaja Litsa, Vidjaevo, Gadžievo, Gremikha ja Severomorsk), joista melkein kaikissa säilytetään radioaktiivista jätettä. Myös telakoilla säilytetään ajoittain suuria määriä radioaktiivista jätettä. Ydinkäyttöiset sukellusveneet muodostavat suuren ongelman: entinen Neuvostoliitto rakensi kaikkiaan 247 ydinkäyttöistä sukellusvenettä ja viisi ydinkäyttöistä taistelualusta. Vuonna 1996 Pohjoisella laivastolla oli käytössään 67 toimivaa ydinsukellusvenettä, joiden lisäksi Venäjä rakentaa uusia ydinsukellusveneitä. Ainakin 52 käytöstä poistettua ydinkäyttöistä sukellusvenettä odottaa käsittelyä jossakin alueen tukikohdista tai telakoista. (Bellona 1996.) Vaikka näiden alusten sanotaan olevan satamiin kiinnitettyjä ja vartioituja, monet tarkkailijat ovat huomauttaneet, että ne ovat käytännössä hylättyjä ja osa uppoamaisillaan (Pursiainen 2001, 7). Uponnut ydinsukellusvene Kursk reaktoreineen on siis todellakin Kuolan niemimaan ympäristöongelmien suhteen vain "jäävuoren huippu"!

Myös ydinaseet ovat edelleen läsnä Kuolan niemimaalla, joskaan ne eivät muodostan saman suuruusluokan ympäristöongelmia kuin ydinjäte. Suurvaltojen ydinaseriisunta, kuten START II ja III-sopimukset ja ydinkoekieltosopimus, sekä yleisen turvallisuuspoliittisen tilanteen muutos ovat johtaneet siihen, että alueen ydinasearsenaali ja riski sen käytöstä aiheutuvaan saastumiseen ovat pienentyneet. Kaikesta huolimatta Kuolan niemimaa on Venäjän tihein ydinasekeskittymä (Heininen & Segerstahl 2001, 3).

Pohjoisen laivaston toiminnasta aiheutuvista ympäristöongelmista on vaikea saada ristiriidatonta tietoa. Jablokovin komission laatima raportti ydinjätteen dumpaamisesta mereen oli lajissaan ainutlaatuinen. Se tehtiin presidentti Boris Jeltsinin tilauksesta. Raportin ilmestymisen jälkeen ympäristöjärjestö Bellona käynnisti useita tutkimusprojekteja, joissa se käytti apunaan venäläisiä organisaatioita ja yksityishenkilöitä. Tietojen saaminen kuitenkin vaikeutui Venäjän armeijan edustajien vastustuksen vuoksi 90-luvun loppua kohti, mikä kärjistyi armeijan entisiä

työntekijöitään kapteeni Aleksander Nikitinia ja sotilasjournalisti Grigori Paskoa vastaan nostamiin oikeusjuttuihin. Venäjän korkein oikeus hylkäsi vuoden 2000 huhtikuussa kaikki Nikitinia vastaan nostetut syytteet, mutta toimittaja Pasko on edelleen vangittuna (Kaleva 18.4.00 ja 9.3.01). (Heininen & Segerståhl 2001, 2- 3.)

Alue on toistaiseksi säästynyt vakavalta laajamittaiselta radioaktiiviselta saastumiselta (emt. 5), mutta todellinen uhka on olemassa, se "kelluu pohjoisen laitureissa" ja "tikittää meren pohjassa". Pohjoisen luonto on erityisen haavoittuvainen ja jo suhteellisen pienet määrät radioaktiivista saastetta aiheuttavat vakavia ongelmia esimerkiksi ruuantuotantoon ja alueen asukkaiden sosioekonomisiin elinmahdollisuuksiin (emt. 5). Vakavalla saastumisella olisi sen sijaan vaikutusta myös yli rajojen, Pohjois-Suomeen ja Pohjois-Norjaan (esim. Pursiainen 2001, 7-8).

4.3. "Ekoupseereita" ja kansainvälistä ympäristöyhteistyötä

Ympäristönsuojelu ei ole viime vuosina ollut kovin keskeinen trendi Venäjällä, vaan pikemminkin jäänyt yhteiskunnallisten muutosten jalkoihin. Ympäristöhallinto ajettiin alas 90-luvulla: ensin lakkautuslistalle joutui ympäristöministeriö, keväällä 2000 myös ympäristönsuojelukomitea (Pursiainen 2001, 19). Sen sijaan Venäjän asevoimissa on alettu miettiä ympäristöongelmien merkitystä ja vastuun kantamista: vuoden 1992 jälkeen puolustusministeriöön on perustettu erityinen ekologian ja suojelun erityisvälineiden hallinto ja sotilaspiireihin oma ympäristönsuojelun palvelu, joka koostuu tarkastusryhmistä, ekologisista laboratorioista ja pataljoonista tehtävään saastuneen luonnon puhdistaminen ja tervehtyttäminen (Susiluoto 1999, 160). Uusimmassa Venäjän kansallisen turvallisuuden konseptissa kiinnitetään huomiota myös ei-sotilaallisten turvallisuusuhkien olemassaoloon: siinä tähdennetään muun muassa, että valtion toiminnallisiin prioriteetteihin lukeutuu käytöstä poistetun sotilaallisen kaluston, etenkin ydinkäyttöisten sukellusveneiden ja alusten ja ydinaseiden sekä ydinpolttoaineen ekologisesti turvallinen säilyttäminen ja käsittely (Sovet bezopasnosti Rossijskoj Federatsii 2000, 12). Susiluodon (emt. 160) mukaan ohjesääntö on kuitenkin eri asia kuin sen noudattaminen: armeijan edustajat, myös nämä niin sanotut ekoupseerit ovat sitä mieltä, että esimerkiksi Murmanskissa ei ole radioaktiivisuutta eikä ongelmia.

Venäjän asevoimien järjestelyt ovat olleet osittain seurausta lännen painostuksesta, sillä Kuolan niemimaan ja lähimerien sotilaallisen toiminnan ympäristövaikutuksiin liittyvät ongelmat ovat saaneet 90-luvun alkupuolilta lähtien osakseen myös kasvavaa kansainvälisen yhteisön huomiota. Käynnissä on useita neuvotteluprosesseja alueen ympäristöllisen turvallisuuden parantamiseksi. (Heininen & Segerståhl 2001, 1.)

Heinisen ja Segeståhlin mukaan kolme kansainvälisen yhteistyön neuvotteluprosessia ovat Kuolan niemimaan ja lähimerien sotilaallisen läsnäolon aiheuttamien ympäristöongelmien kannalta erityisen tärkeitä: Barentsin euroarktinen alueen, pohjoismaiden ja Venäjän välisen yhteistyön sekä EU:n ja Venäjän välisen yhteistyön puitteissa käytävät neuvottelut. Kaikkien näiden yhteistyöprosessien alkupisteenä, mitä tulee juuri kyseisen alueen kysymyksiin, voidaan pitää entisen Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatšovin niin kutsuttua Murmansk-puhetta vuonna 1987, jossa Gorbatšov peräänkuulutti alueen rauhoittamista sotilaalliselta toiminnalta ja Arktisen muuttamista "rauhan ja turvallisuuden alueeksi". (emt. 6).

Barentsin euroarktinen alue perustettiin vuonna 1993 Norjan Kirkenesissä pidetyssä Pohjoismaiden ja Venäjän ulkoministerikokouksessa. Barentsin euroarktisen yhteistyön puitteissa on keskusteltu laajassa mittakaavassa muun muassa radioaktiivisen jätteen ja käytetyn ydinpolttoaineen käsittelystä ja laadittu niihin liittyviä asiakirjoja ja julistuksia. Barentsin euroarktisen yhteistyön viralliselle agendalle ei kuulu sotilaallisen turvallisuuden asioita. Sen sijaan Pohjoismaiden ja Venäjän puolustusministerien välinen yhteistyö koskee myös sotilaallista turvallisuutta, ja Pohjoismaiden puolustusministerit ovat muun muassa tehneet periaatepäätöksen Venäjän avustamisesta sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvien ympäristöongelmien ja -riskien ratkaisemisessa. Apua annetaan lähinnä tietotaidon, koulutuksen ja teknologioiden muodossa. (emt. 9- 11.)

Suomi teki vuonna 1997 Euroopan unionille aloitteen erityisen pohjoisen ulottuvuuden luomisesta. Pohjoisen ulottuvuuden kantavia pilareita ovat Barentsin ja Itämeren alueiden yhteistyö sekä pohjoismainen lähialueyhteistyö, joissa erityisesti Luoteis-Venäjän ympäristöongelmilla on erityinen asema. Pohjoinen ulottuvuus on vielä lapsenkengissä, mutta esimerkiksi EU-komission Luxemburgissa viime huhtikuussa (2001) pidetylle pohjoista ulottuvuutta käsittelevälle ulkoministerikokoukselle laatimassa valmisteluasiakirjassa todetaan mm. seuraavaa:

"Ympäristöhankkeiden edistymisen nopeuttamiseksi ja niiden tehokkuuden parantamiseksi yhteisö tutkii ajatusta perustaa kansainvälisten rahoituslaitosten kanssa rahasto ympäristö- ja ydinturvallisuushankkeita varten. [...] tällaisen rahaston pääkohteena tulisi olla Luoteis-Venäjä ja sen pitäisi kattaa ensisijaiset ympäristöhankkeet ja varsinkin erityisongelmat, joita liittyy Kuolan niemimaan lähistöllä olevien sukellusveneiden ydinjätteiden käsittelyyn. EBRD on jo käynnistänyt neuvottelut ajatuksen kehittämiseksi. [...] Tätä rahastoa pitäisi käyttää Venäjän ydinaseita koskevan monenvälisen ympäristöohjelman (MNEPR) hankkeiden rahoitukseen." (Euroopan yhteisöjen komissio 2001, 4.)

Monenvälinen ympäristöohjelma (multilateral nuclear environmental programme, MNEPR) on EU:n luonnostelema ohjelma, joka koskee kansainvälisen yhteistyön toteuttamista Luoteis-Venäjän radioaktiivisten jätteiden ja käytetyn ydinpolttoaineen hallinnon alalla. Sen tarkoituksena on luoda alan eri hankkeita koskeva tuki- ja yhteistyökehys. Ohjelma ei kuitenkaan ole vielä astunut voimaan, koska Venäjän duuma ei ole suostunut ratifioimaan sitä. Kurskin nostamiseksi perustettu kansainvälinen rahasto yritti asettaa nosto-operaatiossa avustamisen ehdoksi sen, että Venäjä sitoutuu ohjelmaan. Venäjä ei kuitenkaan ole suostunut tähän, vaan vaatii, että Kursk on nostettava ensin ja erillään ohjelmasta. (esim. Vesti 13.3.01.)

Kuolan niemimaan ja lähimerien saasteiden siivoaminen vaikuttaa erityisen vaikealta ja kalliilta tehtävältä, jota hankaloittavat monet tekijät tiedon ja teknologian puutteesta poliittisiin ristiriitoihin (Heininen 1996, 157). Toimenpiteiden suunnittelua ja suorittamista vaikeuttaa se, että venäläinen osapuoli ei ole kovin halukas päästämään läntisiä asiantuntijoita strategisesti tärkeille alueilleen, mikä on tietyllä tavalla ymmärrettävää, mutta ei edistä alueen ympäristöongelmien ratkaisemista.

5. YDINSUKELLUSVENEONNETTOMUUS, TURVALLISUUSKÄSITYKSET JA YMPÄRISTÖUHKA JULKISESSA KESKUSTELUSSA VENÄJÄLLÄ

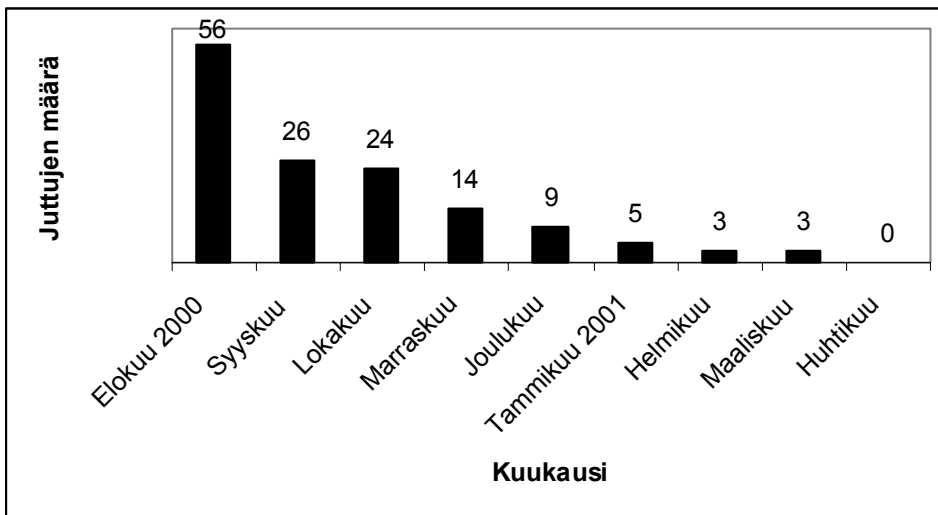
Tämä luku on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisen osan (alaluku 6.1.) tavoitteena on luoda kahden venäläisen sanomalehden kirjoittelun perusteella deskriptiivinen yleiskuva ydinsukellusvene Kurskin uppoamiseen liittyvistä tapahtumista ja sitä koskevasta keskustelusta. Tämän yleiskuvan muodostamien kehysten puitteissa esittelen toisessa osassa (alaluku 6.2.) yleisiin turvallisuuskäsityksiin ja kolmannessa osassa (alaluku 6.3.) erikseen ympäristöuhkaan liittyvää keskustelua tukeutuen Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan (ks. luku 2.2.).

5.1. Onnettomuuden yleiskuva

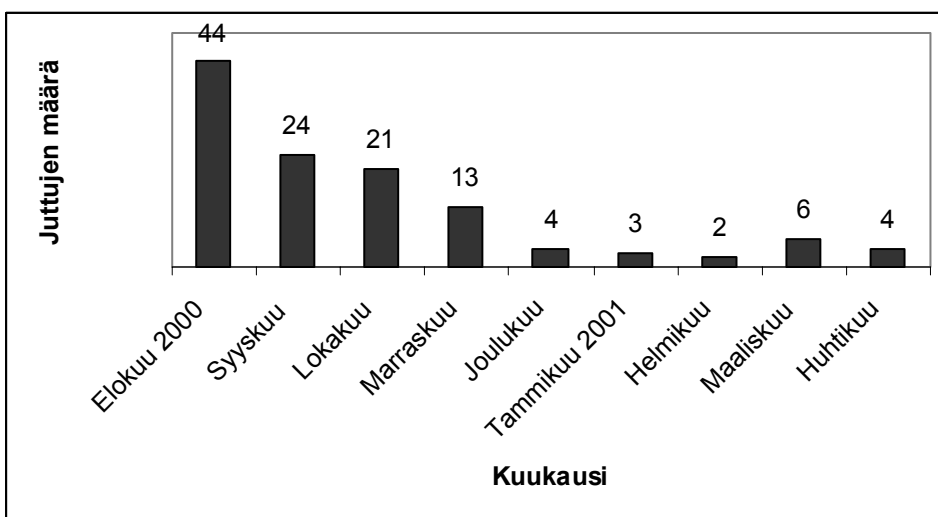
Kursk-ydinsukellusveneen uppoaminen tuli julkisuuteen 15. elokuuta 2000, ja on siitä saakka ollut jatkuvan uutisoinnin kohteena venäläisessä mediassa. Tätä kirjoittaessani (kesällä 2001) Kurskia käsitteleviä uutisia esiintyy yhä lähes päivittäin venäläisissä tiedotusvälineissä. Tuskin mikään uutinen on pitkään aikaan saanut Venäjällä niin paljon palstatilaa ja uutisminuutteja osakseen kuin tapaus Kursk.

Tässä alaluvussa esittelen deskriptiivisesti Kurskia koskevan keskustelun yleiskuvan venäläisissä tiedotusvälineissä ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001. Yleiskuvan luomiseksi keräsin kaikki Kurskia koskevat uutiset, artikkelit ja muut kirjoitukset¹ kahdesta venäläisestä päivittäin ilmestyvästä ja riippumattomasta sanomalehdestä, Nezavisimaja gazeta:sta (jatkossa NG) ja Segodnjasta. Molemmissa lehdissä onnettomuudesta kirjoitettiin paljon: NG:sta Kurskia koskevia kirjoituksia kertyi mainitulta ajanjaksolta 140 kappaletta ja Segodnja -lehdestä 121 kappaletta. Kirjoitusten kuukausittaiset jakaumat on esitetty kuvioissa 2. ja 3.

¹ Jatkossa puhun lähinnä kirjoittelusta ja kirjoituksista, joilla tarkoitan sekä uutisia, artikkeleita ja muita kirjoituksia. Enimmäkseen kyse on uutisista tapauksen luonteesta (konkreettinen onnettomuus, jonka jälkeen ja vuoksi tapahtui monia konkreettisia asioita) johtuen.



KUVIO 2. Nezavisimaja gazeta -lehden Kursk-aiheisten kirjoitusten kuukausittainen jakauma tutkitulla ajanjaksolla 15.8.2000 - 14.4.2001.



KUVIO 3. Segodnja -lehden Kursk-aiheisten kirjoitusten kuukausittainen jakauma ajanjaksolla 15.8.2000- 14.4.2001.

Kirjoittelu oli runsainta luonnollisestikin elokuussa, jolloin haveri tapahtui (yhteensä 100 juttua), ja väheni tämän jälkeen vähitellen kuukausi kuukaudelta. Kirjoittelu jatkui kuitenkin harvakseltaan tutkitun ajanjakson loppuun asti. Huhtikuun osalta on huomioitava, että tarkastelun kohteena oli vain kuukauden alkupuolisko.

Molempien lehtien kirjoittelu noudatti samansuuntaisia linjoja eikä asiasisällössä tai tyyliässä ollut huomattavia eroja riippuen siitä, oliko kyseessä NG:ssa vai Segodnja:ssa ilmestynyt kirjoitus.

Pääasiassa kyse oli uutisista tapauksen luonteesta johtuen, mutta myös politiikka-osastoilla Kursk -aiheisia kirjoituksia oli jonkin verran. Suurelta osin kirjoittelu oli "päällekkäistä", mikä johtui yleensä siitä, että lehdet referoivat samoja uutistoimistoja tai viittasivat muuten samoihin lähteisiin. Yhteisiä toimittajia lehdillä ei ainakaan Kurskia koskevien uutisten osalta ollut. Mielipidekirjoitukset (kirjeet toimitukselle yms. yleisönosastokirjoitukset) rajasin tarkastelun ulkopuolelle, koska ne olivat lähes poikkeuksetta perivenäläiseen tapaan hyvin subjektiivisia ja sentimentaalisia.

Kirjoittelun yleinen tematiikka käy ilmi yleiskuvasta, mutta mainittakoon, että onnettomuuteen liittyviä kirjoituksia, joissa tuli selkeästi esiin jokin turvallisuutta koskeva asia, oli NG:ssa ja Segodnjassa yhteensä 63 kappaletta, välillisesti turvallisuuskäsityksiin liittyviä kirjoituksia sen sijaan huomattavasti enemmän. Potentiaalista ympäristöuhkaa käsiteltiin näissä kahdessa lehdessä yhteensä 46:ssa kirjoituksessa.

Tässä alaluvussa käytän viittauskohteena *lehteä* tyyliin "lehti kirjoitti" ja "lehti mainitsi", en yksittäisiä toimittajia, koska kaikissa uutisissa ei mainita toimittajan nimeä, ja usein kirjoittajia on useampia kuin yksi. Parissa erityistapauksessa, mikäli kirjoittaja on mielestäni erityisen maininnan arvoinen, kuten esimerkiksi Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatšov, viitataan kirjoittajaan nimeltä. Tässä alaluvussa päädyin myös mainitsemaan juttujen otsikot tekstin seassa, koska ne ovat yleiskuvan kannalta varsin informatiivisia ja mielenkiintoisia.

5.1.1. Ensimmäiset päivät

Ensimmäiset onnettomuutta koskeneet uutiset olivat sekavan ja puutteellisen informaation vuoksi vähäisiä ja osittain virheellisiä: niiden mukaan tilanteessa ei ollut hengenvaaraa ja laivaston edustajat olivat miehistöön yhteydessä. Segodnjassa kirjoitettiin ydinsukellusveneen vain joutuneen laskeutumaan meren pohjaan teknisten ongelmien vuoksi. (Segodnja 15.8.00: "Kursk ei voi nousta pintaan" ja NG 15.8.00: "Kursk-ydinsukellusvenettä pelastaa koko laivasto"). 16.8. NG kertoi "Miehistön pelastaminen on Putinin tärkein tehtävä" -otsikoidussa uutisessa laivaston edustajan ilmoittaneen, että alusta tuskin saadaan pintaan, mutta miehistö pelastetaan sukelluskellon avulla.

Onnettomuuden lähipäivinä keskustelu ulkomaisen avun vastaanottamisesta oli kiivasta. Aluksi venäläiset kieltäytyivät avusta, mutta torstaina kerrottiin Venäjän myöntyneen ottamaan vastaan ulkomaisen avun miehistön pelastamiseksi (Segodnja 17.8.00: "Yrittäkööt sitten englantilaiset" ja NG 17.8.00: "Kurskin miehistö voidaan vielä pelastaa"). 18.8. molemmissa lehdissä esiintyi jyrkkäsanaista kritiikkiä laivaston harjoittamaa salailua kohtaan, ja Segodnja-lehti ihmetteli, miksi pelastusoperaatiosta vastuulliset, presidentti Putin ja varapääministeri Ilja Klebanov eivät olleet matkustaneet onnettomuuspaikalle pelastajien ja omaisten henkiseksi tueksi (Segodnja 18.8.00: "Hukattu aika").

Loppuviikosta esiintyi vielä toiveita miehistön pelastumisesta, ja pelastusoperaation etenemistä seurattiin lehdissä tarkasti. Myös arvailut onnettomuuden syistä saivat palstatilaa molemmissa lehdissä. Onnettomuudesta esitettiin kolme mahdollista versiota. Yhden mukaan Kurskilla oli räjähtänyt torpedo tai torpedoita, toisessa versiossa Kursk oli törmännyt ulkomaalaiseen sukellusveneeseen, ja kolmannen version mukaan Kursk oli törmännyt toisen maailmansodan aikaiseen merimiinaan. (mm. NG 17.8.00: "Sukellusvene törmäsi pohjaan?", Segodnja 18.8.00: "Salaisuus pinnan alla" ja Segodnja 19.8.00: "Kursk törmäsi brittiläiseen sukellusveneeseen?")

Viikonlopun jälkeen maanantaina 21.8. lehdissä kerrottiin laivaston edustajien ja varapääministeri Klebanovin myöntäneen, että pelastusoperaatio epäonnistui, eikä Kurskilla ole eloonjääneitä.

5.1.2. Valtion alennustila, median rappio

Epäonnistunutta pelastusyritystä seurasi armottoman kritiikin aalto etenkin NG:n taholta. Lehdessä esitettiin syytöksiä Venäjän johtoa kohtaan, henkilöityen presidentti Putiniin: kirjoitettiin, että valtiovalta² on yleisesti epäonnistunut tehtävissään ja pakoilee vastuuta, ja että turma on vain yksi osoitus valtiovallan syvästä kriisistä. Kurskista piti tulla Venäjän ja sen asevoimien uuden tulemisen symboli, mutta nyt alus ja Venäjän mahti sen mukana olivat painuneet valtameren pohjaan. Eniten kritisoitiin sitä, ettei ulkomaista apua pyydetty tai huolittu heti. (NG 22.8.00: "Ei ehditty...", "Valta piti oppitunnin moraalittomuudesta", "Kurskin katastrofi: Sattuma vai lainalaisuus?", "Nahjustelu, salailu ja byrokratia" ja "Vielä yksi kysymys Kremlille".)

² Käytän sanaa "valtiovalta", kun aineistossa käytetään venäläiseen tapaan sanaa "valta" (власть). Sillä tarkoitetaan presidenttiä, hallitusta yms. valtion hallintoon liittyviä instituutioita.

Arvostelu jatkui kiivaana seuraavat pari viikkoa, samoin kuin spekulointi onnettomuuden syistä ja siitä, miten pelastusoperaatiossa olisi pitänyt toimia. Segodnja kirjoitti 23.8. 37 venäläisen kansalaisjärjestön syyttävän turmasta ja siihen reagoinnista vastuullisia henkilöitä ihmisoikeusloukkauksista ja siitä, että pelastusoperaatiossa toimittiin vastoin perustuslakia, koska ei yritetty kaikin mahdollisin keinoin pelastaa ihmishenkiä ja taata kansalaisten turvallisuutta. Kansalaisjärjestöjen kerrottiin korostaneen kannanotossaan sitä, että haverista ja sen mahdollisista seurauksista olisi heti pitänyt ilmoittaa koko maailmalle ja pyytää ulkomaista apua ennen muuta sen vuoksi, että haveri aiheutti vakavan ydinkatastrofin vaaran. (Segodnja 23.8.00: "Oikeuksien puolustajat vaativat tuomioita".) Kaksi päivää myöhemmin Segodnja uutisoi myös sotilaiden järjestäytyneiden äitien ryhtyneen ajamaan samaa asiaa ja aikovan haastaa puolustusministeriön, hallituksen ja presidentti Putinin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, koska nämä ovat rikkoneet Venäjän perustuslakia, jonka pykälä takaa kansalaisille oikeuden elämään (Segodnja 25.8.00: "Kreml kutsutaan Strasbourgiin").

Oman lukunsa muodosti "hallituskriittisen"³ median ja valtiovallan välille kehkeytynyt kiista, joka alkoi median esittämästä arvostelusta ja yltyi ilmiriidaksi, kun presidentti Putin vastasi valtiovaltaa kohtaan esitettyyn kritiikkiin tavatessaan Kurskin miehistön omaisia Severomorskissa. Putin syytti Venäjän mediaa yrityksistä tuhota valtio vihamielisellä asenteellaan ja kielteisellä uutisoinnillaan. (NG 24.8.00: "Vladimir Putin: En tiennyt, että laivaston kunto on niin huono"). Lehtien 25.8. (NG: "Presidentin PR-esiintyminen?" ja Segodnja: "Kymmenen päivää, jotka eivät liikuttaneet presidenttiä") esittelemässä RTR-televisiokanavan haastattelussa presidentti Putin syytti oligarkeja ja niiden omistuksessa olevia tiedotusvälineitä maan rappioutilasta. Segodnjan mukaan Putin nimitti haastattelussa mediaa valtion sisäiseksi viholliseksi ja toimittajia "nahjuksiksi" (слюнтяи), jotka ovat tuhonneet Venäjän suurvallan ja laivaston.

Kaiken lisäksi Ostankinon televisiotornissa Moskovassa syttyi sunnuntaina 28.elokuuta tulipalo, joka katkaisi ORT-, RTR- ja NTV -kanavien lähetykset pääkaupungissa lähes viikoksi. Tulipalo lisäsi arvostelua entisestään: Kurskin ohella Ostankinon tulipalosta tuli Venäjän alennustilan konkreettinen symboli. (NG 29.8.00: "Venäjän historian musta ajanjakso ei pääty" ja NG 30.8.00: "Venäjän tie - teknologinen romahdus?".)

³ "Hallituskriittisellä" medialla tai lehdillä tarkoitan ns. sitoutumattomia, demokraattisia sekä kommunistisia oppositiolehtiä erotukseksi ns. hallituksellisesta mediasta.

Keskusteluun valtion tilanteesta puuttui myös Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatšov NG:ssa 2.9. artikkelillaan "Onko Venäjä muuttunut?". Hänen mielestään Venäjää elokuussa koetelleilla tapahtumilla (räjähdykset Moskovassa, Kursk ja Ostankinon tulipalo) on yksi yhdistävä tekijä: informaation puute ja salailu. Gorbachevin mukaan glasnostin ja avoimuuden puute on synnyttänyt negatiivisen reaktion yhteiskunnassa, ja antanut raskaan kolauksen vallan ja yhteiskunnan väliselle suhteelle.

5.1.3. Nostetaan, ei nosteta

Kritiikki ja syyttely vaimenivat lähes yhtäkkisesti syyskuun alkupuolella. Sen sijaan alettiin keskustella miehistön ruumiiden ja koko aluksen nostomahdollisuuksista. Arvailuja turman syistä esitettiin jatkuvasti, koska selvyyttä niihin ei vielä ollut saatu; nosto-operaatioiden ajateltiin tuovan uutta tietoa ja siten valottavan tapahtuneen syitä ja kulkua. Nosto-operaatiospekulointien yhteydessä alkoi esiintyä enemmän myös ekologiseen vaaraan ja ympäristöön liittyviä argumentteja, kun tähän saakka uutisissa oli kuitattu ympäristönäkökohdat lähinnä jatkuvalla vakaiden säteilyarvojen raportoinnilla ja vakuutteluilla, joiden mukaan Kurskista ei aiheudu vaaraa ympäristölle.

NG kertoi 9.9., että norjalais-brittiläinen ja venäläinen firma olivat edellisellä viikolla sopineet miehistön ruumiiden nostosta (NG 9.9.00: "Sukellusveneen miehistön ruumiit nostetaan lokakuussa"). Uutisessa mainittiin, että operaatio tulisi olemaan Naton ja Venäjän ensimmäinen yhteistyöprojekti. 13.9. uutisoitiin ydinenergiaministeri Jevgeni Adamovin puuttuneen nostokeskusteluun ja sanoneen, ettei aluksen nostamisen välttämättömyyttä voida perustella hyllyn aiheuttamalla ympäristöuhkalla. "Ekologiset tai muutkaan seikat eivät vaadi uponneen ydinsukellusveneen nostamista", Adamov julisti. (Segodnja 13.9.00:"Nostamaton Kursk", myös NG 13.9.00: "Adamov ei neuvoisi nostamaan Kurskia".) Seuraavana päivänä kerrottiin varapääministeri Ilja Klebanovin puolestaan ilmoittaneen, että pelkkien ruumiiden nostaminen saattaa vaaraan operaatiota suorittavat sukeltajat, eikä ole riskin väärsti, joten on parasta nostaa koko hylky (NG 14.9.00: "Merimiesten ruumiita ei haluta nostaa Kurskista", Segodnja 14.9.00: "Kurskista mahdotonta nostaa ketään").

19.9. molemmat lehdet kirjoittivat nosto-operaation uhkaavan romuttua, koska yhteistyösopimukseen norjalaisten kanssa ei olla päästy (NG 19.9.00: "Kurskin uhrit saattavat jäädä

pohjaan" ja Segodnja 19.9.00: "Tuleeko Kurskista veljeshauta?"). Seuraavan päivän lehdissä ilmoitettiin kuitenkin presidentti Putinin tekemästä päätöksestä: miehistön ruumiiden nosto-operaatio toteutetaan riskeistä huolimatta. Segodnja kirjoitti, että Putinin on suoranaisten pakko toteuttaa operaatio, koska kansa vaatii sitä, eikä presidentti halua enempää negatiivista huomiota. (NG 20.9.00: "Ruumiiden nosto hyllystä aloitetaan lokakuussa" ja Segodnja 20.9.00: "Suosion nousu".) Nostouutinen aiheutti reaktion menehtyneen miehistön omaisissa: omaiset pyysivät hallitusta luopumaan miehistön ruumiiden nostosta, koska operaatio on vaarallinen sukeltajille ja toisaalta on epätodennäköistä, että kaikkia ruumiita saataisiin nostetuksi. Omaiset vetosivat hallitukseen koko aluksen nostamiseksi ruumiiden sijaan. (NG 21.9.00: "Menehtyneiden omaiset ovat Kurskin avaamista vastaan" ja Segodnja 21.9.00: "Menehtyneiden omaiset eivät halua uusia uhreja".)

3.10. lehdet uutisoivat, että norjalaiset ja venäläiset olivat päässeet yksimielisyyteen ruumiiden nostosta ja saaneet sopimuksen allekirjoitetuksi (NG 3.10.00: "Sopimus Kurskin miehistön nostamisesta allekirjoitettu" ja Segodnja 3.10.00: "Sopimus!") Nosto-operaation ilmoitettiin alkavan noin kahden viikon kuluttua. Epäröinti jatkui vielä sopimuksen jälkeenkin: 20.10. Segodnja kertoi laivaston komentaja Vladimir Kurojedovin edellisenä päivänä ilmoittaneen, että hänen on peruutettava operaatio, mikäli sukellusveneen sisäinen tilanne vaikuttaa vaaralliselta sukeltajille (Segodnja 20.10.00: "Nostamaton juttu"; myös NG 20.10.00: "Kurojedov saattaa peruuttaa Kurskin miehistön nosto-operaation"). Operaatio ei kuitenkaan enää peruuntunut, vaan alkoi lauantaina 21.10 (Segodnja 23.10.00: "Operaatio alkoi").

5.1.4. Ruumiiden nosto

Operaatio turmassa menehtyneiden ruumiiden nostamiseksi pois aluksesta ajoittui ajanjaksolle 21.10. - 5.11.2000. Sinä aikana Kursk-aiheiset uutiset ja muu kirjoittelu liittyi tietystikin enimmäkseen tähän operaatioon. Hallitsevinta oli selostus operaation etenemisestä, siitä, mihin osastoon sukeltajat olivat edenneet ja kuinka monta ruumista oli onnistuttu löytämään ja saamaan ulos hyllystä. Törmäysversio sai vahvistusta korkealta taholta: laivaston komentaja Vladimir Kurojedov sanoi olevansa 80-prosenttisen varma, että Kurskin turman aiheutti törmäys toiseen sukellusveneeseen (NG 26.10.00: "Sukeltajat ovat jo kohteessaan").

Kirjoittelu sai uuden sävyn, jälleen syyttävän, kun turmassa menehtyneen kapteeniluutnantti Dimitri Kolesnikovin taskusta löytyi kirje, jonka sisällöstä kävi ilmi, ettei ydinsukellusvene Kurskin koko miehistö kuollutkaan heti haverin tapahduttua päin vastoin kuin armeijan ja maan johto olivat ilmoittaneet. Lehdet syyttivät johtoa siitä, että se "hautasi" Kurskin miehistön liian aikaisin, ei ryhtynyt tarvittaviin pelastustoimenpiteisiin ajoissa ja lopetti ne liian aikaisin. (NG 27.10.00: "Kursk-operaation ensimmäiset tulokset" ja Segodnja 17.10.00: "Enemmän kuin virhe".) Segodnja tuomitsi laivaston ja maan johdon yksiselitteisesti valehtelusta. Lehti listasi onnettomuuteen liittyen seitsemän valheellista väittämää, joilla haveria ja laivaston toimintaa oli yritetty kaunistella (Segodnja 27.10.00: "Näin monta kertaa meille valehdeltiin"). NG:n toimittaja toi ilmi epäilyksensä siitä, että taskusta löytynyttä kirjettä ei julkaistu kokonaan, koska siitä olisi paljastunut lisää laivastolle epämieluisia yksityiskohtia, kuten esimerkiksi turman todellinen syy (NG 28.10.00: "Kurskin turman syyt todennäköisesti selvitetty").

9.11. NG uutisoi operaation Kurskilla päättyneen laihoihin tuloksiin: vain 12 ruumista oli saatu ulos, eikä dokumentteja tai muutakaan, mikä olisi antanut lisävalaistusta onnettomuuden syihin ollut löydetty. Varapääministeri Ilja Klebanov oli aiemmin luvannut kertoa julkisuuteen turman syyn 8.11. pidettävän tutkimuskomission istunnon jälkeen, mutta sitä ei tapahtunut, vaan versioita oli istunnon jälkeen edelleen kolme. (NG 9.11.00: "Operaatio Kurskilla päättynyt".)

5.1.5. Kohu laantuu

Miehistön ruumiiden nosto-operaation päätyttyä kohu Kurskin ympärillä laantui nopeasti. Kurskia koskevaa kirjoitteluä esiintyi vain harvakseltaan, ja se koski useimmiten sukellusveneturman mahdollisia syitä tai hylyn suunniteltua nostoa. Marraskuun puolivälissä lehdet tosin kirjoittivat havainnoista, joiden mukaan Kurskin uppoamispaikan lähellä oli rekisteröity outoja räjähdyksiä viimeisen kuukauden aikana. Segodnja esitti arveluja siitä, että venäläiset joko kokeilevat uusia aseita, yrittävät peittää onnettomuuden jälkiä, tai ampuvat varoitusmerkkejä muiden maiden sukellusveneille, jotta nämä pysyisivät loitolla uppoamispaikasta. (Segodnja 16.11.00: "Kurskin anomalia".)

1.12. NG kertoi varapääministeri Klebanovin esitelleen hylyn nostoprojektia ja kansainvälisen rahaston perustamista. Klebanovin mukaan keskeisin syy, miksi hylky on nostettava, on

ydinreaktori. Klebanovin kerrottiin myös pyytäneen, että turman syiden spekuloinnista pidättäytyttäisiin, kunnes hallituksen asettaman tutkintakomission selvitys valmistuu. (NG 1.12.00: "Kursk nostetaan yhteistyössä Euroopan kanssa".)

Spekulointi onnettomuuteen johtaneista syistä kuitenkin jatkui. NG kertoi 14.12. laivaston komentaja Vladimir Kurojedovin epäilevän, että ydinsukellusveneen rakentajalla on osuutta turmaan. Lehden kertoman mukaan Kurojedovia ihmetytti, että törmäyksissä tuhoutuvat aina venäläiset veneet, ja hänen kerrottiin vetäneen siitä johtopäätöksen: Venäjän sukellusvenelaivaston tekninen jälkeenjääneisyys johti katastrofiin. Samassa yhteydessä lehti totesi, että ihmisten kiinnostus tapahtunutta kohtaan tuskin laantuu, vaikka aika kuluu, ja esitti samalla epäilyksensä siitä, että onnettomuuden varsinaista syytä tuskin saadaan selville, ellei hylkyä ja myös sen ensimmäistä, pahoin tuhoutunutta osastoa nosteta. (NG 14.12.00: "Kurskin turmasta aletaan syyttää rakentajia".)

16.12. varapääministeri Klebanovin kerrottiin Pariisin-matkallaan todenneen, että Kurskin haveriin johtanut syy saattaa jäädä tuntemattomaksi, vaikka hylky nostettaisiinkin meren pohjasta, ja muistutti, että sukellusveneonnettomuuksien syistä ilmoittaminen ei ole normaali käytäntö maailmassa. (NG 16.12.00: "Kursk-turman syy saattaa jäädä tuntemattomaksi".)

ORT- ja RTR -televisiokanaville antamassaan uuden vuoden haastattelussa presidentti Vladimir Putin vastaili kuluneen vuoden tapahtumia ja pinnalla olleita teemoja koskeviin kysymyksiin; joukossa oli tietenkin myös Kurskia koskeva kysymys. Putin sanoi tragedian tärkeimmän opetuksen olleen moraalinen: koko yhteiskunta oli käynyt läpi voimattomuuden ja surun tunteita. Hän korosti etenkin armeijaan liittyvien uudistusten tarpeellisuutta. (NG 26.12.00: "Vladimir Putin: Positiivisiakin tendenssejä on - toistaiseksi pelkkiä tendenssejä".)

Uusi vuosi alkoi Kurskin rakentaneen Rubin-varustamon johtajan Igor Spasskijn vastineella Kurojedovin syytöksiin. Rubinin johtajan mukaan hyllyn lähettyviltä meren pohjasta sukelluttuja osia ja videokuvia tutkitaan ja onnettomuuden syyn uskotaan selviävän aivan pian. (NG 11.1.01: "Kurskin turman syy selviää pian?") Seuraavassa numerossa NG kirjoitti Spasskijn jo paljastaneen sen, että turman syyt olivat tiedossa. Spasskij kertoi myös, että nostoprojektin suunnitelma on nyt valmis (Segodnja 13.1.01: "Kursk nostetaan kahdessa osassa"). NG:ssa todettiin, ettei Spasskijn lausuntoja ole kommentoitu viralliselta taholta, ja että onnettomuuden syystä on edelleen olemassa kolme versiota. Lehti esitti epäilyksensä siitä, että Spasskijn lausunto oli vain epätoivoinen yritys

vierittää syy onnettomuudesta pois varustamon niskoilta. (NG 12.1.01: "Kurskin tragedian arvoitus ratkaisupisteessä".)

Segodnja kertoi 5.3., että Kurskin nostamiseksi perustetun rahaston edustaja oli ilmoittanut nostoprojektin uhkaavan kaatua varojen puutteeseen, koska Venäjä ei ole valmis rahoittamaan projektia sopimuksen mukaisesti. Lehti kertoi Euroopan unionin pelkäävän ekologista katastrofia, sillä ydinpolttoainesäiliöt voivat syöpyä korroosion vaikutuksesta, mikäli hylkyä ei nosteta. Venäläinen osapuoli sen sijaan vakuutti, että reaktorien suojaus on luotettava. Segodnjassa esitettiin yhtenä mahdollisuutena, että reaktorien ympärille voitaisiin rakentaa sarkofagi, kuten ydinsukellusvene Komsomoletsin reaktoreille tehtiin. Segonja kirjoitti, että ainoa, mikä estää sarkofagin tekemisen, on presidentti Putinin antama lupaus nostaa hylky (Segodnja 5.3.01: "Kurskille rakennetaan sarkofagi?").

12.3. kerrottiin varapääministeri Ilja Klebanovin ilmoittaneen, että Kurskin nosto aloitetaan vasta syksyllä, eikä heinä-elokuussa, kuten aikaisemmin oli kaavailtu. Klebanovin mukaan syynä ajankohdan siirtymiseen ovat ongelmat rahoitussopimuksen kanssa. Klebanov uskoi sopimukseen kuitenkin päästävän jo huhtikuun aikana. (NG 12.3.01: "Kurskin nosto siirretty alkusyksyyn" ja Segodnja 12.3.01: "Kurskille ei ole löydetty "nostettavaa" ".) Seuraavana päivänä 13.3. NG:ssa ilmestyi pitkä juttu, jossa syytettiin Klebanovia siitä, ettei tämä uskalla toimeenpanna riskialttiita suunnitelmia, koska tavoittelee puolustusministerin paikkaa. Aikaisemmin Klebanov oli puhunut noston tärkeydestä, mutta nyt tuntuivat ylevät puheet unohtuneen. (NG 13.3.01: "Kurskin nosto uppoaa vehkeilyn pyörteisiin".)

Huhtikuun alussa Segodnja uutisoi jupakasta, joka syntyi, kun Norjan televisio paljasti Venäjän duuman kansanedustajan, onnettomuuden tutkintakomission jäsenen Grigori Tomtšinin tunnustaneen norjalaisille, että Kurskilla oli ydinaseita. Myös norjalaisen insinöörin kerrottiin nähneen tähän liittyviä huippusalaisia dokumentteja. Moskova oli välittömästi kumonnut väitteen. (Segodnja 5.4.01: "Oliko Kursk varustettu ydinasein?"). Seuraavan päivän lehdessä todettiin, että tutkimuskomission kokoonpanoa tullaan luultavasti tarkastamaan, koska - viitaten edellisen päivän uutiseen - kaikki komission jäsenet eivät toimi vastuullisesti (Segodnja 6.4.01: "Seuraatte väärää Kurskia").

Viikko näiden uutisten jälkeen Segodnja -lehden toimitus hiljeni, koska Kremlin ja mediamoguli Grigori Gusinskin viilenneet välit kärjistyivät Gusinskin omistaman Media Most -konsernin siirtämiseen osittain valtion omistukseen, ja Segodnja -lehti lakkautettiin.

5.2. Turvallisuuskäsityksiä koskeva argumentaatio

Nezavisimaja gazetan ja Segodnjan Kursk-kirjoittelun perusteella luotu yleiskuva antaa selkeän käsityksen siitä, mitä onnettomuudessa ja sen jälkeen tapahtui ja mistä asioista eri yhteyksissä puhuttiin. Siitä käy myös ilmi, että turvallisuuskäsityksiin liittyvää argumentaatiota esiintyi onnettomuuden käsittelyn yhteydessä melko paljon. Turvallisuutta ja turvallisuuden laajentamista koskevassa luvussa puolestaan esiteltiin seikkoja, joiden kautta on mahdollista tarkastella vallitsevia turvallisuuskäsityksiä kiinnittäen erityistä huomiota vallitsevaan turvallisuusretoriikkaan ja siihen, miten asioita *turvallistetaan*. Turvallisuuskäsitysten konstruoitumisen kannalta keskeisiksi kysymyksiä ovat kysymys turvallisuuden subjektista (kohteesta), turvallisuusuhkan luonteesta, turvallisuuden tuottajasta ja vastuusta, sekä kysymys turvallisuuden tuottamisen keinoista, koska niiden kohdalla perinteinen turvallisuusajattelu ja laaja turvallisuusajattelu vaikuttavat oleellisesti eroavan toisistaan.

Seuraavassa pyrin esittämään näitä kysymyksiä koskevat keskeiset argumentit aineistosta poimituin esimerkein, tukeutumalla Perelmanin argumentaatioteoriaan. Pääosa esimerkeistä on peräisin Nezavisimaja gazetasta ja Segodnjasta, mutta olen etsinyt niiden perusteella löytämiini argumentteihin "lisätukea", perusteluja ja vahvuutta myös muista lähteistä (erityisesti ympäristöön liittyvän argumentaation osalta). Esimerkit on pyritty valitsemaan siten, että keskustelussa esiintyneet eri näkemykset kiteytyisivät niissä mahdollisimman hyvin (ks. luku 2.3.). Tarkoitukseni on analysoida ja systematisoida niitä keinoja, joilla argumentoijat pyrkivät vakuuttamaan yleisönsä turvallisuuskäsityksiinsä liittyvien argumenttien pätevyydestä ja oikeellisuudesta. Analyysin perimmäisenä tavoitteena on päästä ennen muuta selville siitä, millaisia turvallisuuteen liittyviä käsityksiä pidettiin yleisinä tosiasioina eli Perelmanin teorian mukaisina esisopimuksina, joille ei tarvinnut esittää pätevämpiä perusteluja ja joihin muu argumentaatio pohjautui. Analyysin pääpaino on siten argumentaation lähtökohtien eli *esisopimusten* tarkastelussa. Argumentoinnin viitekehyksen osalta on tyydyttävä toteamaan, että yleisö, jolle argumentoijat

puheensa osoittivat, oli aineistoni luonteesta johtuen useimmiten sama: venäläisen "perusmedian" kuluttajat. Toki joitakin poikkeuksiakin esiintyi, mutta en tarkastellut niitä sen syvällisemmin.

5.2.1. Kenen turvallisuus on tärkeää?

Turvallisuuskäsitysten konstruoitumisen kannalta kysymys turvallisuuden kohteesta on merkittävä: kenen tai minkä turvallisuutta pidetään prioriteettina tai ylipäänsä tärkeänä? Kurskin tapauksessa vastaus tuli alkuvaiheessa kaikkien tahojen argumentaatioissa eksplisiittisesti esiin ja oli yhteneväinen. Tärkeintä oli hukkuvan Kurskin *miehistön pelastaminen*. Tällaista näkemystä ei kenenkään - luonnollisestikaan - tarvinnut sen enempää perustella, vaan ihmiselämän arvokkuutta koskeva esisopimus oli kaikkien hyväksyttävissä ilman ehtoja ja vakuutteluita.

"Miehistö *täytyy pelastaa*." (Venäjän laivaston tiedotussihteeri Igor Dygalo pelastuskomission päätöksestä, Gazeta ru. 15.8.00.)

"Mahdollisuudet aluksen pelastamiseksi eivät ole suuret, *pääasia on nyt ihmisten pelastaminen* (Venäjän laivaston ylikomentaja Vladimir Kuroedov, NG 16.8.00.)

"*Tärkeintä nyt on pelastaa miehistö*, jonka joukossa voi olla menehtyneitä." (Ympäristöjärjestö Bellonan edustaja, kapteeni Aleksander Nikitin, Segodnja 15.8.00.)

Kysymys siitä, mikä on tai minkä tulisi olla turvallisuuden tärkein kohde, nousi keskustelun kohteeksi sen jälkeen, kun oli selvinnyt, ettei pelastusoperaatiossa onnistuttu vaan miehistö menehtyi. Tähän keskusteluun osallistuivat oikeastaan vain valtiovaltaa kohtaan kriittiset tahot, erityisesti "hallituskriittiset" lehdet. Yleisin väite oli se, että kansalaisten turvallisuus merkitsi valtiovalle vähemmän kuin oma asema. Väitteen todentamiseksi keskityttiin syiden ja seurausten sekä tavoitteiden ja keinojen välisten yhteyksien osoittamiseen, Perelmanin termein todellisuuden rakenteeseen perustuvaan argumentaatioon. Epäonnistunutta pelastusoperaatiota pidettiin seurauksena siitä, että valtiovallan prioriteettina ei ollut miehistön pelastaminen. Presidentin vaikeneminen ja pelastusoperaatiossa jahkaileminen nähtiin keinoina, joilla valtiovalta ja armeijan edustajat olivat pyrkineet oman "nahkansa" pelastamiseen. Tietyn toiminnan tai sen puuttumisen perusteella pääteltiin, että motiivit miehistön pelastamiseksi olivat vähäiset tai niitä ei ollut ollenkaan. Argumentaatiolle oli leimallista synkeä ironisuus.

"Katastrofi osoitti, että Venäjä on entisellään. Ihmiselämä ei maksa mitään, tai ainakin *lahjattomien ministerien, väärennettyjen kenraalien ja kremliläisten hännystelijöiden nahka* on kalliimpi kuin tavallisten ihmisten." (Toimittaja, Segodnja 18.8.00.)

"En tiedä, mitä pitäisi ajatella pelastusoperaation luonteesta. Sitä suoritetaan, *ikään kuin ei haluttaisikaan pelastaa miehistöä, vaan piilottaa todisteet veteen.*" (Eläkkeellä oleva amiraali Georgi Kostev, Segodnja 18.8.00.)

Myös siinä vaiheessa, kun ensin miehistön ruumiiden ja sitten hyllyn nostoon liittyvä kiistely oli kiihvimillään, kriitikot syyttivät valtiojohtoa lehdissä oman aseman turvaamisesta muiden turvallisuuksien kustannuksella. Tässäkin argumentaatiossa turvauduttiin todellisuuden rakenteeseen perustuvaan argumentaatiotekniikkaan, tavoite-keinot -suhteen olemassaolon osoittamiseen. Kurskin nostamisella tähdättiin oman aseman pönkittämiseen: valtiovalta suunnitteli ympäristölle ja sukeltajille vaarallisia nosto-operaatioita turvatakseen oman asemansa, koska se oli tullut luvanneeksi, että ruumiit ja hylky nostetaan - lupauksen rikkominen olisi voinut johtaa suosion alenemiseen.

"Vaikuttaa siltä, että kaikki tehdään sen vuoksi, että rauhoitettaisiin paljastuksia tekevä lehdistö, joka ei tietenkään päästäisi käsistään tilaisuutta *syyttää Putinia siitä, ettei hän pidä sanaansa.*" (Toimittaja, Rossijskaja gazeta 20.10.00.)

"Oli miten oli, Vladimir Putin, joka sai julmaa kritiikkiä osakseen reagoituaan laimeasti katastrofiin, ei ole halukas toistamaan virheitä, jotka *uhkaavat hänen imagoaan*". (Toimittaja, Segodnja 20.9.00.)

Kritiikin mukaan sotilaallinen turvallisuus ja sotasalaisuuksien säilyttäminen oli Kurskin tapauksessa valtiovallalle tärkeämpi tavoite kuin ihmishenkien säilyttäminen. "Faktana" esitettiin, että valtiovalta ei ryhtynyt tarvittavaan toimintaan miehistön pelastamiseksi heti, koska se toivoi viimeiseen asti, että koko alus - kallisarvoinen ydinsukellusvene - voitaisiin vielä pelastaa. Sotasalaisuuden paljastumisen uhka esti pyytämästä ulkomaista apua heti.

"Sotilaan tulee olla valmis kuolemaan, mutta arvokasta *sotakalustoa ei pidä saattaa vaaraan...*" (Toimittaja, NG 16.8.00)

"Pelätään kääntyä heti lännen puoleen pyytämään apua, jotta ei paljastettaisi "potentiaaliselle vastustajalle" jo ilman tätäkin tiedossa olevaa *sotasalaisuutta...*" (Toimittaja, Izvestija 17.8.00.)

Kriittisessä argumentaatiossa käytettiin Neuvostoliittoa antimallina, mikä on yksi Perelmanin todellisuuden rakennetta luovista argumentaatiotekniikoista. Valtiovallan käytös Kurskin tapauksessa rinnastettiin neuvostoaikoihin, jolloin sotilaallinen turvallisuus ja sotakalusto olivat kaikki kaikessa. Tällaista neuvostoaikaista prioriteettijärjestystä pidettiin asiana, jota tulee välttää. Esisopimuksena argumentaatiossa toimi mielikuva neuvostoaajan negatiivisuudesta kaikkine siihen liittyvine lieveilmiöineen.

"[...] venäläinen johtajisto demonstroi tyypillistä *neuvostomentaliteettia* [...] tekniikka on valtiolle erittäin kallista, siksi sitä tulee suojella - ihmisiä sen sijaan on määrättömästi, akat Siperiassa synnyttävä niitä vielä paljon lisää." (Toimittaja, NG 23.8.00)

Valtiovallan toimintaa ja turvallisuusprioriteetteja arvostelleet toivat esiin myös oman kantansa siihen, minkä turvallisuuden tulisi olla kaikkein keskeisin. Painottamalla, kuinka tärkeää on *kansalaisten* turvallisuuden huomioon ottaminen ja yhteisvastuu sen saavuttamiseksi, he vetosivat sellaisiin arvoihin perustuviin esisopimuksiin, joiden korostaminen mustamaalasi entisestään armeijan ja valtiovallan toimintaa ja kyseenalaisia turvallisuusprioriteetteja. Kontrasti valtiovallan prioriteeteiksi esitettyihin "huonoihin" arvoihin oli korostetun suuri. Retoriikka oli dramatisoivaa ja tavallisen kansalaisen tunteisiin vetoavaa:

"Maan [...] yrityksissä säilyttää status quo ei ole huomioitu kaikkien nykyaikaisten uudistusten *tärkeintä päämäärää*: *ihmisiin kohdistuvien* rasisusten vähentämistä, [...] *kansalaisten turvallisuutta. Kansalaisten elämää ja terveyttä*, myös niiden venäläisten, jotka palvelevat armeijassa." (Toimittaja, NG 16.8.00)

"Se, että kansa on kehittynyt ei tarkoita sitä, että pääkaupungilla on rikkauksia. [...] Täytyy osoittaa kerrasta toiseen, että *ihmiselämä* ei ole syy eikä veruke, vaan *avainprioriteetti*. Että kaunis idea tai ohjelma ei ole peruste kasvattaa tuhansia tai miljoonia koskettavaa riskiä." (Toimittaja, Rossijskaja gazeta 22.8.00.)

"Luulen, että nyt kansalaisten sietokyky kantaa omia ja toisten kärsimyksiä, jatkuvaa turvattomuuden tunnetta ja pelkoa itsen ja läheisten puolesta, on ylitetty [...] Tragedian keskeisimpänä syynä näen sen, että meidän valtiossamme ei vielääkään aseteta *prioriteettia ihmiselämälle*." (Entinen puolustusministeri, kansanedustaja Igor Rodionov, NG 5.9.00.)

Valtiovallan edustajat eivät juurikaan osallistuneet keskusteluun siitä, mikä on turvallisuuden tärkein kohde eivätkä myöskään yrittäneet osoittaa heidän Kurskia koskevia turvallisuusprioriteettejaan kohtaan esitettyä kritiikkiä vääräksi. Ainoastaan presidentti Putin pyrki käyttäytymisensä taustalla olleet syy-seuraus -suhteet esiin tuomalla vakuuttamaan suuren yleisön

siitä, että miehistön pelastaminen oli ollut hänelle kaikkein tärkeintä. Hän ei ollut matkustanut onnettomuuspaikalle, koska hänelle oli sanottu sen olevan tarpeetonta.

"Ensimmäinen kysymys, minkä esitin puolustusministerille, oli, mikä on ydinreaktorin tilanne. [...] Toinen kysymys koski tekniikan ja miehistön pelastamista. [...] Kolmas kysymys oli myös luonnollinen - kuinka voin auttaa sotilaita, puolustusministeriötä, laivastoa, muita ministeriöitä ja johtajia. Minä sanoin, että tässä tilanteessa koko maa on valmis tulemaan merimiesten avuksi. Vastaus on teille tiedossa. [...] [Hetki Kurskin löytymisen jälkeen] alkoivat pelastustyöt. Heti. Toistan, heti." (Presidentti Putinin ilmoitus Kurskin johdosta, Gazeta.ru 1.9.00.)

Presidentti Putin oli todellakin esittänyt ensimmäisenä huolensa ydinreaktorin käyttäytymisestä onnettomuudessa. Tästäkin häntä kritisoi: ydinreaktori oli Putinille ihmishenkiä tärkeämpi. Putinia puolustamaan asettui muun muassa lännessä(kin) arvostettu politiikan tutkija Roi Medvedev⁴ artikkelissaan, joka julkaistiin Rossijskaja gazetassa 1.9.00. Erottelumuotoista argumentaatiotekniikkaa käyttämällä hän pyrki osoittamaan, että Putinin käytöksen perusteella ei voitu oikeuttaa prioriteettien järjestystä koskeneita väitteitä, ja vakuudeksi hän vetosi myös siihen, että samaa järjestystä noudattaen toimittaisiin myös muissa maissa (kvasilooginen vertailuun perustuva argumentaatiotekniikka).

"Putin kysyi ensimmäiseksi marsalkalta [puolustusministeri Igor Sergejeviltä] ydinreaktoreiden kohtalosta, sitten aseista ja miehistöstä. [...] Tšernobylin jälkeen tällainen järjestys ei yksinkertaisesti vaadi selittelyä. [...] Ei ole epäilystä siitä, etteikö tällainen järjestys olisi myös muiden maiden sotalaivastoissa. Mitään ei tehdä täällä "hinnalla millä hyvänsä". Siksi monien lehtien esittämät spekulatiot siitä, että ihmiset olivat Putinille vasta "kolmannella sijalla", ovat asiaankuulumattomia." (Politiikan tutkija Roi Medvedev, Rossijskaja gazeta 1.9.00.)

Turvallisuuden kohteeseen liittyvä argumentointi tukeutui vahvasti kulttuuriseen esisopimukseen, jonka mukaan presidentin/valtiovallan on oltava kansansa kanssa, vahvasti läsnä ja vastuunkantajana etenkin hädän hetkellä.

5.2.2. Sisäinen tai ulkoinen, mutta vihollinen

Vastaus kysymykseen, mikä tai millainen uhka on turvallisuusuhka, löytyi aineistosta helposti. Vihollisuuteen ja "hyvä vastaan paha", "me vastaan muut" -vastakkainasetteluun nojaava

⁴ Roi Medvedev on työskennellyt mm. Suomessa Ulkopoliittisen instituutin vierailevana tutkijana 1990-luvulla.

ajattelutapa näyttää iskostuneen syvään. Venäläisessä kulttuurissa muutenkin vahvasti läsnä oleva syyllisten etsiminen ja osoittelu (esim. Susiluoto 1991, 328) toimi Kurskin tapauksessa turvallisuusuhkan luonteeseen liittyvän keskustelun läpileikkaavana esisopimuksena. Tämä tuli esiin erityisesti siinä, kun pohdittiin onnettomuuteen johtaneita syitä. Se vaihtoehto, että onnettomuus olisi aiheutunut jostakin sisäisestä tekijästä, kuten oman torpedon räjähdyksestä tai Kurskin miehistön tekemästä inhimillisestä virheestä, ei tuntunut olevan kenellekään mieleinen. Jos onnettomuuden syyksi olisi paljastunut jokin sisäinen tekijä, ei olisi ollut ketään ulkopuolista, ketä syyttää.

"[Mikäli törmäysversio osoittautuu vääräksi], todennäköisintä ovat luonteeltaan sisäiset syyt, jotka johtuvat joko kohtalokkaista teknisistä vioista tai miehistön osaamattomasta toiminnasta, tai niiden yhteysvaikutuksesta. Tällainen vaihtoehto houkuttelee kaikkein vähiten sotilasjohtoa, koska silloin vastuuta ei voi vierittää kenenkään niskoille." (Toimittaja, NG 19.8.00.)

"Sellainen versio [oman torpedon räjähdys] olisi yksinkertaisesti *torpedo*, joka laukaistaan Kurskista *suoraan Kremliin*." (Toimittaja, Segodnja 28.11.00.)

Törmäyksestä vieraan sukellusveneen kanssa puhuttiin alusta saakka lähes tosiasiana, vaikka varmuutta onnettomuuden syystä ei ollut. Törmäysversio sai jatkuvasti "vahvistusta" - minkäänlaisia todisteita ei kuitenkaan esitetty. Törmäysversion kannalla olivat käytännössä kaikki, lehdistöstä ja laivaston edustajista puolustusministeri Igor Sergejeviin ja varapääministeri Ilja Klebanoviin.

"[...] laivaston ylikomentaja, amiraali Vladimir Kurojedov ei antanut ymmärtää, että tilanne on huolestuttava. Hän nimesi myös onnettomuuden mahdollisen syyn - *törmäyksen*. *Tapahtuman yksityiskohdat eivät vielä ole tiedossa*." (Toimittaja, Segodnja 15.8.00.)

"Se versio, että onnettomuuden syynä oli *törmäys* ulkoisen objektin kanssa, saa yhä *lisää vahvistusta* (получает все больше шансов..." (Puolustusministeri Igor Sergejev, Segodnja 18.8.00 mukaan.)

"Eilen varapääministeri Ilja Klebanov, Kurskin onnettomuuden hallituksellisen tutkintakomission johtaja, ilmoitti, että versio sukellusveneen *törmäyksestä* ulkomaisen sukellusveneen kanssa *sai vakavaa vahvistusta*." (Segodnja 9.11.00.)

Törmäysversion oikeellisuutta pyrittiin edelleen vahvistamaan osoittamalla muiden versioiden mahdottomuus ja esittämällä arvioita törmäysversion todennäköisyydestä, mitkä ovat esimerkkejä Perelmanin kvasiloogisesta argumentaatiotekniikasta.

"[...] laivaston ylikomentaja Vladimir Kurojedov ilmoitti, että "onnettomuuden pääsyy on törmäys *ulkomaisen* sukellusveneen kanssa". Hän on tästä *80 prosenttisen* varma. *Puuttuvat 20 prosenttia* informaatiosta hän lupasi kerätä lähimmän kahden kuukauden aikana ja nimetä Kurskin "tappajan". (NG 26.10.00.)

"Tiedon mukaan, jonka lähtemme Pohjoisen laivaston johdosta antoi, on selvitetty myös tragedian syyllisen kansalaisuus - se oli *brittiläinen* sukellusvene." (Segodnja 19.8.00.)

Törmäysversiossa onnettomuudesta saattoi edellä esitettyjen esimerkkien mukaisesti syyttää Nato-maata, jonka sukellusvene oli törmännyt Kurskiin. Siten myös "me vastaan muut" -ajattelu ja kylmän sodan aikaista maailmanjärjestystä ja viholliskuvia koskevat esisopimukset muodostivat osan ulkopuolista syyllistä osoittavasta retoriikasta. Niitä vastaan esitettyjä harvoja väitteitä pyrittiin etenkin laivaston toimesta kumoamaan toteamalla "realiteetit".

"[Lehdistön työssä ihmetyttää] tietynlainen harkitsematon pasifismi. *Ikään kuin meillä ei olisi vihollista, ikään kuin kaikki ympärillämme olisivat vain ystäviä.* Kuitenkin Naton sukellusveneet ovat jatkuvassa liikkeessä ja niin sanotusti piirittävät meidät: Intian valtameri, Tyynimeri, Atlanti..." (Laivaston tiedotussihteeri Igor Dygalo haastattelussa, Novaja gazeta 21.9.00.)

Aineiston perusteella voi päätellä, että syyllisten löytäminen ja *vihollisten* nimeäminen oli tärkeä keino, jonka avulla onnettomuuden aiheuttamasta surusta yritettiin päästä yli. Kun onnettomuuden syyt eivät selvinneet, eikä Venäjän olisi muutenkaan ollut poliittisesti järkevää suoranaisesti syyttää onnettomuudesta mitään tiettyä valtiota, syyllistä ryhdyttiin etsimään myös venäläisen yhteiskunnan sisäpuolelta. Kuten Segodnja ironisesti totesi,

"[...] nykyisen vallan vihollinen voi olla vain "sisäinen": Kurskin tragedia osoitti, ettei "ulkaisen" vihollisen kanssa enää ole kilpailemista." (Toimittaja, Segodnja 23.8.00)

Keskustelu "sisäisestä" syyllisestä kärjistyi, kun presidentti Putin viittasi RTR -televisiokanavan Kurskia koskevassa haastattelussa rikkaisiin "oligarkeihin", mediamoguleihin, jotka

"[...] ovat pitkän aikaa edesauttaneet armeijan, laivaston ja valtion rappeutumista." (Presidentti Vladimir Putinin haastattelu RTR -televisiokanavalla, Gazeta.ru 24.8.00)

Maltillisemmissä näkemyksissä, joihin tosin myös presidentti Putinin suorasukainen lausunto liittyi, onnettomuuteen johtaneiden syiden taustalla nähtiin armeijaa vaivaava rahan puute ja tekniikan vanheneminen.

"Kurskin upottivat *kylmyys ja lakot*." (Otsikko Segodnjassa 2.11.00.)

"Miten sellaiset ihmiset, jotka elävät "*vidjaevolaisissa*" olosuhteissa, voivat puolustaa sitä [Venäjää]?" (Toimittajan kysymys merivoimien lehdistösihteerille Igor Dygalolle, Novaja gazeta 21.9.00.)⁵

"Halluskriittiset" tahot kiinnittivät Kurskin myötä erityistä huomiota juuri siihen, että Venäjä omaa paljon tekniikkaa, joka luo turvallisuushukia ihmiselle ja ympäristölle.

"Asemme ovat vanhoja, ekologisesti vaarallisia, ja tarvitsevat käsittelyä (утилизации). [...] Tämän ohella teollisuus ikääntyy kolossaalista vauhtia. [...] Siksi meidän täytyy varautua teknologisten katastrofien määrän kasvuun." (Toimittaja, Novaja gazeta 4.9.00.)

Perusteluina esitettiin todellisuuden rakenteeseen perustuvia syy-seuraus -suhteita: Venäjä ei pysty pitämään huolta teknologisesta perinnöstään, koska Neuvostoliitossa teknologian kehittämisessä panostettiin enemmän määrään kuin laatuun, eikä kontrolli- ja suojaajärjestelmien kanssa oltu niin tarkkoja. Tavoiteltavaksi malliksi (todellisuuden rakennetta luova argumentaatiotekniikka) otettiin näissäkin argumentaatioissa länsi, jossa tekniikan turvallisuuteen panostetaan enemmän kuin Venäjällä. Argumentaatio perustui lännen "paremmuutta" ja Neuvostoliiton "negatiivisuutta" koskeviin esisopimuksiin. Esimerkkeinä teknologisista uhkakuvista käytettiin - tietenkin - Kurskia, tulipaloo Ostankinon televisiotornissa sekä Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuutta.

"En voi päästä eroon ajatuksesta, että Ostankinon soihtu - se on merkki. "Kursk" merellä, "Ostankino" taivaalla - surullisia uuden tsaarinajan symboleita. [...] Tokkopa 21 vuosisadan alussa meidän täytyy pitää maailmalle vielä yksi, vielä kauheampi oppitunti - oppitunti teknologisista katastrofeista? Neuvostoimperiumi loi sellaista tekniikkaa, jonka kanssa Venäjän federaatiolla ei ole voimia tulla toimeen. *Tšernobyl*, "*Kursk*", "*Ostankino*" - monimutkainen moderni teknologia on hajoamaisillaan osaamattomissa käsissä. Kaikki tietävät, ettei teollisuuden perusrahoitusta ole uusittu ainakaan 20-30 vuoteen. Voiko nykyaikainen teknologia pitää yllä teknologiaa?" (Politologi Leonid Radzihovskij, Segodnja 29.8.00.)

"Tietysti teknisten järjestelmien onnettomuuden vaara on aina olemassa, mutta mikä tahansa kontrolli vähentää vian todennäköisyyttä. [...] Valitettavasti, tämä ymmärretään *paremmin lännessä*. Näin ollen, investoinnit monimutkaisen ja

⁵ Vidjaevo on yksi Kuolan niemimaan sotilastukikohdista. Siellä asuu suurin osa Pohjoisen laivaston sotilaista.

vaarallisen teknologisen kohteen diagnostiseen turvaamiseen muodostavat *USA:ssa* jopa 30 prosenttia koko kohteen hinnasta, mutta Venäjällä säännönmukaisesti kymmenen kertaa vähemmän." (Toimittaja, Segodnja 30.9.00.)

5.2.3. Turvallisuuden tuottaminen on valtion tehtävä

Kurskia koskeva keskustelu perustui tutkitun aineiston perusteella kauttaaltaan vahvaan esisopimukseen siitä, että vastuu turvallisuuden tuottamisesta on valtiolla, viime kädessä presidentillä. Edes kansalaisjärjestöt eivät kyseenalaistaneet tätä oletusta, vaan olivat jopa valmiita haastamaan valtiojohdon oikeuteen tärkeimmän tehtävänsä - kansalaisten turvallisuuden takaamisen - laiminlyömisestä. Lähes täydellinen yksimielisyys vallitsi siitä, että nimenomaan valtiovallan ja presidentin tehtävä on varmistaa, ettei Kurskin kaltaisia onnettomuuksia pääsyt syntymään. Tämän ajattelumallin tiivistä politiikan tutkija Igor Maksimytšev:

"[...] presidentin pitää ottaa hoitaakseen kaikki heti. Se on ainoa maan mahdollisuus välttää katastrofi, jonka kanssa kasvatusten kalpenisi jopa Kurskin turman kauheus. *Presidentti kantaa vastuun kaikesta, mitä Venäjällä tapahtuu.*" (Politiikan tutkija, tohtori Igor Maksimytšev, NG 24.8.00.)

Myös presidentti Putin tunnusti vastuunsa ja totesi Kurskia koskevassa televisiohaastattelussa:

"[...] huolimatta siitä, että minulla on ollut työhuone Kremlissä vasta vähäiset sata päivää, tunnen kuitenkin *täyttä vastuuta ja syyllisyyttä* tämän tragedian vuoksi." (Presidentti Vladimir Putin RTR- televisiokanavan haastattelussa, mm. Rossijskaja gazeta 23.8.00.)

Turvallisuuden tuottamista pidettiin siis yleisesti valtion tehtävä, mutta etenkin "hallituskriittisten" tahojen mielestä viimeistään Kurskin turma osoitti, ettei Venäjän valtio turvallisuusinstituutioineen (enää) kykene kantamaan *sille kuuluvaa vastuuta turvallisuuden tuottamisesta*. Venäläiseen tyyliin argumentaatio oli värikkään ironista ja metaforien kyllästävä, Perelmanin termein todellisuuden rakennetta luovaa:

"[...] koko maa istui *kuin liimattuna* televisioidensa ääressä havaiten kauhuissaan, että valtiovalta, joka kuvittelee maan olevan supervalta, osoittautuu kykenemättömäksi pelastamaan omat kansalaisensa." (Toimittaja, Novaja gazeta 21.8.00.)

"[A]lus *K-141:n mukana pohjaan vajosi* ihmisten usko valtion kykyyn suojella heitä..." (Toimittaja, Izvestija 17.8.00.)

"Valtio piti oppitunnin moraalittomuudesta - *Barentsinmerellä hyvästeltiin valtion idea.*" (Venäjän Sisäministeriön diplomaattiakatemian professori Karen Hatšaturov, NG 22.8.00.)

Kurskin uppoamista pidettiin osoituksena valtion lamaantuneesta toimintakyvystä, koska presidentti Putin oli aiemmin kansallista turvallisuutta koskeneissa puheissaan korostanut juuri pohjoisen laivaston merkitystä. Kurskin piti olla Venäjän mahdin ja sotilaallisen voiman symboli, jota viime vuosien kriisit eivät olleet koskettaneet.

"Lähteet Venäjän laivastosta vahvistivat, että syksyksi oli suunniteltu retkeä tälle alueelle [Jugoslavian lähistölle], missä Kurskin piti symbolisoida venäläisen suurvallan päättäväisyyttä ja lujutta." (NG 22.8.00.)

Argumentaation tueksi selviteltiin Kurskin turman lisäksi muitakin syy-seuraus -suhteita, perelmanilaisittain todellisuuden rakenteeseen tukeuten: kansalaisten uskon ja luottamuksen menetys oli seurausta myös Tšetšenian sodasta ja muista sen kaltaisista tapahtumista ja valtion toimista, jotka tuottivat vain lisää turvattomuutta.

"*Näiden traagisten tapahtumien jälkeen* tunnemme yhdessä lukijoidemme kanssa jälleen *täydellistä turvattomuutta* ulkoisten ja sisäisten uhkien edessä. Olemme huolestuneita Venäjän tulevaisuudesta - kenen käsissä oikein on ydinasevalta?" (Toimittaja, AIF 23.8.00.)

Epäilyksiä valtion ja valtiovallan kyvyttömyydestä tuottaa turvallisuutta pyrittiin argumentaatiossa edelleen vahvistamaan osoittamalla, että valtion keinot turvallisuuden tuottamiseen ovat heikentyneet, mikä on myös esimerkki Perelmanin todellisuuden rakenteeseen perustuvasta argumentaatiotekniikasta; huonoilla keinoilla on vaikea päästä tavoitteeseen. Argumenttien mukaan Venäjän "vahva käsi" on katastrofaalisen heikossa kunnossa, minkä Kurskin tragedia demonstroi koko maailmalle.

"Venäjä ei nähtävästikään pysty (не в состоянии) ylläpitämään ja käyttämään hyväksi ydinsukellusvenelaivastoa, joka jäi perinnöksi Neuvostoliitolta." (Toimittaja, Segodnja 22.8.00.)

Argumentit, joiden mukaan valtiovallan syyttäminen kaikista epäonnistumisista oli väärin, ja jotka korostivat sitä, ettei turvallisuuden tuottaminen ole yksinomaan valtion tehtävä, poikkesivat radikaalisti yleisestä, tuomitsevasta linjasta, eikä niitä ollut paljon. Presidentti Putin, vaikkakin tunnustaen vastuunsa, argumentoi sen puolesta, että koko kansan on osallistuttava turvallisuuden

tuottamiseen. RTR- televisiokanavan haastattelussa presidentti esitti, että maan on ponnisteltava kohti parempaa ja turvatumpaa tulevaisuutta *yhdessä*. Argumentaatiossa presidentti vetosi voimakkaaseen me-retoriikkaan ja kvantitatiiviseen lokukseen: yhdessä voimme saavuttaa parempia tuloksia kuin yksin.

"Olen varma, että *yhdessä me* käänämme voitoksi negatiiviset seuraukset, joihin *me* olemme törmänneet viime vuosina: niin ympäristölliset (природные), sosiaaliset, kuin myös teknologiset. *Me* voitamme nämä kaikki, *me* uudistamme niin armeijan, laivaston kuin valtionkin." (Presidentti Vladimir Putin RTR-televisiokanavan haastattelussa, mm. Rossijskaja gazeta 23.8.00.)

Politologi Leonid Radzihovskijn mielestä kansalaisten fatalistinen asenne ja kansalaisyhteiskunnan puuttuminen ovat aiheuttaneet tilanteen, jossa kansa odottaa presidentin tekävän kaiken heidän puolestaan eikä kyseenalaista mitään.

"Ihmiset ottavat fatalistisesti vastaan kaiken, mitä tapahtuu - "Jumala antoi, Jumala otti". Mutta puhuvat keskenään: tekiköhän valta tosiaan kaikkensa, miksi ei ajoissa käännytty englantilaisien puoleen, miksi hukattiin arvokkaita tunteja (tarkoittaa, myös elämiä)..." (Leonid Radzihovskij, Segodnja 25.8.00.)

Samaan tapaan kirjoitti Neuvostoliiton entinen presidentti Mihail Gorbatšov NG:ssa 2.9.00. Gorbatšov vetosi argumentaatiossaan arvoihin perustuviin esisopimuksiin, kuten demokratiaan ja sananvapauteen, jotka hän nimesi *normaalin* valtion tunnusmerkeiksi. Gorbatšov vetosi argumentaatiossaan normaalin valtion malliin, jota kohti Venäjän tulee pyrkiä. Mallin käyttö on esimerkki todellisuuden rakennetta luovasta argumentaatiotekniikasta.

"Mutta mitä tulee ongelmiin, joita niin dramaattisesti ilmaantui elokuussa, niin niitä voi ratkaista vain koko *yhteiskunnan tuella* ja sillä ehdolla, että me liikumme kohti *normaalialtiota*, jolla on tehokkaasti toimivat *demokraattiset* instituutiot, kontrollijärjestelmät, voimakas yhteiskunnallinen mielipide, vapaa lehdistö. Muuttuva, uusi Venäjä voi ja sen täytyy tulla toimeen sen eteen nousevien haasteiden kanssa." (Neuvostoliiton entinen presidentti Mihail Gorbatšov, NG 2.9.00.)

Radzihovskijn ja Gorbatšovin peräänkuuluttamaa asennetta osoitti AIF, jonka näkemys perustui kuitenkin edelleen vahvasti esisopimukseen siitä, että turvallisuuden tuottaminen on valtion tehtävä. Mutta ristiriita, joka vallitsee valtion tehtävien ja sen tekemisten välillä pakottaa tarttumaan toimeen itse (kvasilooginen argumentti, jonka vahvistuksena lisäksi todellisuuden rakennetta luova, Jumalaa ja valtaa koskeva analogia).

"Mutta edessä on uusia koettelemuksia. FSB:n antamien tietojen mukaan V. Putinin ollessa poissa, matkoilla Japanissa ja USA:ssa on odotettavissa terroristitekojen sarja Moskovassa. Mutta *voimme luottaa ainoastaan itseemme* (laskea vain itseemme varaan, рассчитывать только на себя). *Jumala on korkealla ja valta kaukana*. Valitettavasti, tällaisia ovat faktat." (Toimittaja, AIF 23.8.00.)

5.2.4. Asevarustelua ja yhteistyötä

Siihen, kykeneekö valtio tuottamaan turvallisuutta tai onko turvallisuuden tuottaminen yksinomaan valtion tehtävä, liittyy kiinteästi myös kysymys niistä keinoista, joita turvallisuuden tavoitteluun käytetään. Aineisto havainnollisti tätä yhteyttä selkeästi. Epäilyksiä, jotka koskivat valtion kykyä tuottaa turvallisuutta kansalaisilleen, perusteltiin muun muassa sillä, että valtion keinot turvallisuuden tuottamiseen näyttävät heikentyneen.

Tämän esitettiin koskevan muun muassa armeijan "rapistumista", josta Kurskia kohdannut tragedia oli yksi osoitus. Se, että sotavoimien mahti ei ole entisellään, nähtiin suorastaan kansallisena häpeänä. Näiden argumenttien esisopimuksena oli "fakta", että sotilaallinen voima on valtion mahdin merkki ja kansallinen kunnia.

"Barentsinmeren katastrofi havainnollisti sitä sietämätöntä tilaa, jossa meidän asevoimamme ovat. Se on todellisuudessa vielä huonompi kuin mitä me oletimme. Mistä kertoo, että federaation turvallisuus- ja puolustusneuvoston komitean mukaan kuluneena vuonna asevoimille ostettiin kokonaista... yksi lentokone ja kaksi tankkia. Se on jo *kansallinen häpeä*." (Toimittaja, NG 25.8.00.)

Argumentaation tueksi esitettiin esimerkiksi vertailua Yhdysvaltioihin (kvasilooginen vertailuargumentti), etenkin asevarustelun määrään (kvantitatiiviseen lokukseen vetoaminen). Tällä vertailulla pyrittiin osoittamaan, että Venäjä tarvitsee toimivan armeijan ja sukellusvenelaivaston, joka on yksi tärkeimmistä sotilaallisen turvallisuuden takaajista.

"Kurskia kohdannut katastrofi, se voi näkemykseni mukaan olla merkki, viimeinen varoitus meille: meitä taas, niin kuin silloin, taivutetaan luokalle. [...] Maan kurjuus, laivaston kurjuus... Me kaikki kuulumme, kuinka USA:n puolustusministeri William Cohen määritteli venäläistä sukellusvenettä kohdanneen katastrofin syytä: "Venäjällä ei ole resursseja ylläpitää asevoimiaan... merimiehet eivät viime aikoina ole harjoitelleet, heillä ei ole sellaista laitteistoa kuin meillä on... USA:n puolustusbudjetti on *50 kertaa suurempi* kuin Venäjän..." (Reservin eversti Viktor Dvuretšenskih, NG 26.8.00.)

"Mitä tulee ydinsukellusvenelaivastoon, niin se ei todellakaan ole halpa, mutta *välttämätön*. Se on *yksi Venäjän sotilaallisen turvallisuuden takaamisen avaintekijöistä*." (Armeijan edustaja, kenraali-eversti Valeri Manilov, NG 6.9.00.)

Valtion keinot turvallisuuden tuottamiseen rajattiin tässä argumentaatioissa sotilaallisiksi. Jotta tämä keinovalikoima olisi mahdollisimman monipuolinen ja toimiva, armeija tulisi saattaa entiseen kukoistukseensa - sille on annettava lisää määrärahoja, rakennettava ehkä jopa uusi "Kursk" (esim. NG 25.8.00 ja Novaja gazeta 21.9.00.). Tällaisia tavoite-keino -suhteeseen tukeutuvia argumentteja (todellisuuden rakenteeseen nojautuva argumentaatiotekniikka) esittivät pääasiassa armeijan edustajat.

"Tietenkin laivaston, mukaan lukien ydinkäyttöisen, ylläpitäminen ja hyväksikäyttö vaativat tarvittavaa rahoitusta. [...] Nyt presidentiltä ja hallitukselta *tarvitaan toimenpiteitä* asevoimien, muun muassa laivaston, *rahoituksen parantamiseksi*." (Armeijan edustaja kenraalisukeltaja Valeri Manilov, NG 6.9.00.)

"Sitä paitsi, Barentsinmerellä tapahtunut katastrofi ei vielä ole mikään syy laittaa pistettä Venäjän sukellusvenelaivaston historialle. Kaikista virheellisin johtopäätös tapahtuneesta, joka voidaan tehdä, on laittaa isänmaan alukset ja veneet laituriin. Ei kuitenkaan ole salaisuus, että *ainut takuu* vastaavien katastrofien ja onnettomuuksien varalle on laivaston *järjestäminen täydellisen toimivaksi...*" (Toimittaja, NG 22.8.00.)

Argumentit armeijan palauttamisesta neuvostoajojen loistoon jäivät kuitenkin selkeästi päinvastaisten argumenttien varjoon: monet tahot puhuivat asevoimien nykyaikaistamisesta, sen edellyttämistä supistuksista. Näiden näkemysten mukaan kylmän sodan aikaisen armeijan ylläpitäminen ei ole tarpeellista, eikä Venäjällä edes ole todellisia mahdollisuuksia ylläpitää sille neuvostoajoilta perinnöksi jäänyttä raskasta sotakalustoa. Tämä perintö pikemminkin tuottaa turvallisuusuhkia kuin on kykenevä torjumaan niitä, mistä Kurskin uppoaminen on oivallinen esimerkki.

"Nyt täytyy katsoa huolellisesti, millaiset mahdollisuudet maalla on, ja omistaa sellainen laivasto, jota me pystymme pitämään yllä. Entisen, "kylmän sodan" aikaisen laivaston ylläpitäminen, johon meillä sitä paitsi ei ole varaa - se vain luo olosuhteita tällaisille tragedioille." (Bellonan edustaja, kapteeni Aleksander Nikitin, Novaja gazeta 31.8.00.)

"Sen faktan toteamisesta, että armeijan ja laivaston teknisen ja materiaallisen turvallisuuden heikentyminen - "Jeltsinin kauden" perintö - on seurausta systemaattisesta kieltäytymisestä rahoittaa asevoimia välttämättömällä summalla, ei saa tehdä johtopäätöstä siitä, että on kokonaan kieltäydyttävä maanpuolustuksen *nykyaikaisesta organisoinnista* [...] ja palattava kasakkapuolustusjoukkojen tasolle." (Politiikan tutkija, tohtori Igor Maksimytšev, NG 24.8.00.)

Vaikuttavin taho, joka esitti argumentteja armeijan supistamisen puolesta, oli presidentti Vladimir Putin. Puheissaan Putin nojasi vahvasti omaan auktoriteettiasemaansa, koska ei pyrkinytkään antamaan sen pitävämpiä perusteluita väitteelleen. Putinin argumentaatio vetosi (sotilaiden ja miehistön) hyvinvointiin ja oikeudenmukaiseen kohteluun arvoihin perustuvina esisopimuksina, kuin myös nykyaikaisen teknologian ylivertaisuuteen.

"Hän [Putin] ilmoitti, että on välttämätöntä supistaa armeijaa ja laivastoa. Meidän pitäisi elää varojemme mukaan, meidän ei pitäisi omistaa 30 alusta vaan ehkä 10, siten, että miehistö on turvassa eikä sen tarvitsisi elää kurjissa olosuhteissa." (NG 24.8.00.)

"Meillä pitäisi olla , ei valtavaa ja epämääräistä vaan pieni, mutta liikkuvainen, korkeasti professionalisoitu ja hyvin valmisteltu, koulutettu ja tietysti teknisesti hyvin toimiva armeija." (Presidentti Vladimir Putin ORT- ja RTR-televisiokanaville antamassaan haastattelussa, NG 26.12.00.)

Turvallisuuden laajentumista koskevassa teoreettisessa keskustelussa on annettu paljon painoarvoa rajat ylittävälle yhteistyölle turvallisuuden tavoittelemisen keinona. Kurskiin liittyvissä tapahtumissa kysymys yhteistyöstä tuli esiin monien erilaisten näkemysten kautta. Ehkä selkeimmin kysymys tuli esiin kritiikissä, jossa valtiovaltaa syytettiin siitä, ettei ulkomaista apua pyydetty ajoissa.

"Spesialistit vahvistavat seuraavan: *ulkomaista apua olisi pitänyt pyytää* kaikki mahdollinen ja nopeasti. Olisi pitänyt heti keskittää onnettomuusalueelle *kaikki Naton meille tarjoamat* voimat ja välineet." (Segodnja 18.8.00.)

Argumentaatio perustui esisopimukseen, "faktaan" siitä, että kylmää sotaa ei enää ole. Turvallisuussuhkien luonne pakottaa käyttämään ei-sotilaallisiakin keinoja, jotka joskus ovat - ainakin näennäisesti - ristiriidassa sotilaallisen turvallisuuden kanssa. Venäjän valtiovaltaa moitittiin siitä, että nämä eivät ole vielä sisäistäneet tätä tosiasiaa, vaan toimivat kuten Neuvostoliitossa aikoinaan (analogia Tšernobyliin), kun eivät heti huolineet apua. Argumentaatiota vahvisti "tavanomainen" ironia:

"Sukellusvene Kurskiin liittyvät tapahtumat ovat yksi kerrallaan toistaneet Tšernobyliin liittyviä, ikään kuin ei olisi kulunut 14 vuotta. [...] Vain joukkotiedotusvälineiden - ja ennen kaikkea ei-valtiollisten NTV:n, Eho Moskvyn, Komsomolskaja Pravdan - ansiosta maan ylin johto lopultakin, viiden vuorokauden kuluttua, ymmärsi, että täytyy etsiä apua ulkomailta." (Toimittaja, Novaja gazeta 21.8.00.)

"Venäjällä oli äkillinen mahdollisuus tehdä läpimurto maailmaan. Se, että maailma (se sama länsi) pelastaa venäläisiä poikia - eihän se ole hetkellinen emotionaalinen löylytys! [...] Auttakaa veljet! - siinä kaikkein yksinkertaisin ja nerokkain poliittinen iskulause." (Toimittaja, Segodnja 18.8.00)

Valtiovalta puolustautui syytöksiä vastaan. Argumentaatio oli erottelumuotoista: avusta ei suinkaan ollut kieltäydytty sotasalaisuuksien tai sotilaallisen turvallisuuden vuoksi, vaan koska oli kuviteltu, että pelastusoperaatiosta selvitään kunnialla omin voimin. Tähän vetosi myös presidentti Putin:

"[Minulle] [s]anottiin, että *venäläinen puoli omaa kaikki välttämättömät voimat ja varat tehokkaan työn läpiviemiseen.*" (Presidentti Putinin ilmoitus Kurskin johdosta, Gazeta.ru 1.9.00.)

Ylipäänsä laivaston usko omiin kykyihinsä oli ilmeinen. Muistutettiin, että Kursk oli löydetty neljässä ja puolessa tunnissa, siis *ainutlaatuisen nopeasti* verrattuna moniin läntisiin tapauksiin (kvasiiloinen argumentti, jossa nojaututaan kvalitatiiviseen lokukseen). Huomautettiin, etteivät läntisetkään pelastusoperaatiot läheskään aina ole onnistuneet (esim. amiraali Eduard Baltin, NG 18.8.00.)

"Turvallisuusneuvoston sihteeri Sergei Ivanov antoi korkean arvosanan armeijan edustajille. Hänen sanojensa mukaan, heti kun alukseen ei saatu yhteyttä, järjestettiin etsinnät, ja alus onnistuttiin löytämään *hyvin lyhyen* ajan kuluttua, *kun taas lännessä* on ollut tapauksia, joissa kadonnutta alusta on etsitty *kuukauden ajan.*" (NG 17.8.00.)

"USA:n, Ranskan ja Iso-Britannian laivastojen tarjoamasta avusta osallistua pelastusoperaatioon Venäjän merivoimien ja Pohjoisen laivaston johto on kieltäytynyt, koska meidän teknologioihimme verrattavia on vain USA:lla, ja alueella sijaitsevia venäläisiä voimia ja välineitä on aivan riittävästi." (NG 16.8.00.)

Puheissa, jotka koskivat Kurskin hyllyn nostoa, valtiovalta ja laivaston edustajat toivat selväsanaisesti esiin sen, että nostossa on pakko turvautua yhteistyöhön, ja mikä tahansa maa tekisi niin. Tässäkin perustelussa nojaututtiin vertailuun, kvasiiloinen argumentaatiotekniikkaan:

"*Yhdelläkään maailman maalla* ei ole teknisiä mahdollisuuksia nostaa sellaista alusta omin voimin." (Varapääministeri Ilja Klebanov, NG 22.8.00.)

Noston vuoksi tehtävän yhteistyön vakuutettiin painavan vaakakupissa enemmän kuin sotasalaisuuksien.

"Venäjä ei pelkää omien sotasalaisuuksien menettämistä sukellusvene Kurskin nostamisoperaation yhteydessä."
(Kansainvälisen Kursk-rahaston edustaja, amiraali Mihail Barskov, Strana.ru 13.1.01.)

Lopuksi, yksi varsin terävä ajatus koskien turvallisuuden tuottamisen keinoja kiinnitti erityistä huomiota:

"Paradoksi: maa, joka on rakentanut suurimman määrän sukellusveneitä maailmassa, ei omaa tarvittavaa pelastuskalustoa. Täytyi kääntyä pienen pohjoisen maan - Norjan - puoleen, joka ei ole koskaan edes omistanut merkittävää sukellusvenelaivastoa." (Toimittaja, NG 22.8.00.)

Jos armeija ei pysty turvaamaan edes omia toimintojaan, vaan tarvitsee siviilejä pelastamaan "omiaan" pulasta, niin kuinka se voi taata kansalaisten turvallisuuden?

5.3. Ympäristöä koskeva argumentaatio

Ensimmäinen ympäristöargumenttien "rypäs" sijoittui onnettomuuden jälkeiselle, lyhyehkölle ajanjaksolle. Keskustelussa esiintyi osallistui kaksi vastakkaista näkemystä, joista toisen kannalla olivat laivaston ja ydinenergiaministeriön (Minatom) edustajat ja toisen kannalla taas sekalainen joukko yksityishenkilöitä ja "hallituskriittisen" median edustajia. Edelliset olivat sitä mieltä, että Kurskista ei aiheudu välitöntä vaaraa ympäristölle, kun taas jälkimmäiset uskoivat, että Kursk voi olla vaarallinen.

Toinen ympäristöön liittyvien argumenttien joukko koski hylyn nostoa, jolla alettiin spekuloida melko pian onnettomuuden tapahduttua. Ympäristöargumentit toimivat sekä hylyn nostamisen että nostamatta jättämisen perusteina. (Nostoon liittyi myös muita kuin ympäristöön liittyviä perusteluita.) Useimmat nosto-aiheiset argumentit eivät pyrkineet kieltämään ympäristöuhkan reaalisuutta, vaan argumentoinnissa tuli usein ainakin implisiittisesti esille se, että nostokysymyksen suhteen on valittava kahden huonon vaihtoehdon välillä: nostaminen on vaarallista, samoin kuin nostamatta jättäminen. Kiistan alla oli siten kysymys siitä, kumpi vaihtoehto on ympäristön kannalta vaarallisempi.

Kurskin nostamatta jättämiseen sisältyviä ympäristöuhkia korostivat lähinnä viralliset tahot, etenkin

varapääministeri Ilja Klebanov, kun taas nostoon liittyvien ympäristöuhkien argumentointia esiintyi sekalaisten yksityishenkilöiden toimesta. Näkemykset vaihtelivat myös tiettyjen toimijaryhmien sisällä - esimerkiksi hallituksellisen tutkintakomission jäsenistä osa piti nostoon liittyvää ympäristöuhkaa vakavampana kuin nostamatta jättämiseen, osa taas päinvastoin. Segodnjan (6.3.01) mukaan mielipiteet jakautuivat siten, että ekologien mielestä alus on nostettava, jotta radioaktiivinen saastuminen voidaan välttää, kun taas ydinenergia-asiantuntijat uskovat, että on parempi olla koskematta alukseen, jottei tapahdu katastrofia. (Tähän todettakoon, että ainakin ympäristöjärjestö Bellonan venäläiset edustajat olivat noston kannalla, mutta muuten jako ei ehkä ollut aivan näin yksiviivainen.)

5.3.1. Kurskista ei aiheudu välitöntä vaaraa ympäristölle

Laivaston ja ydinenergiaministeriön (Minatom) edustajien keskeisin väite oli se, että onnettomuudesta ei aiheudu välitöntä ympäristöuhkaa: reaktorit ovat vaarattomia ja ydinaseita ei aluksella ole. Reaktorien turvallisuus esitettiin ikään kuin faktana huolimatta siitä, ettei todellista tietoa niiden kunnosta ollut kenelläkään, koska alus makasi meren pohjassa eikä sille ollut vielä tehty tutkimuksia. Laivaston edustajat yrittivät rauhoittaa kansalaisia ja lievittää onnettomuuden aiheuttamia pelkoja ja paniikkireaktioita.

Ensimmäiset ympäristöuhkaan liittyvät kommentit tiivistyivät laivaston tiedotussihteeri Igor Dygalon ilmoitukseen:

"Ydinsukellusveneessä ei ole ydinaseistusta. Reaktorit ovat sammuneet ja niitä tarkkaillaan. Luotettavasti. Säteilysarvot alueella, jolla sukellusvene sijaitsee, vastaavat kaikkia normeja" (Igor Dygalo, Gazeta.ru 17.8.00).

Perelmanilaisittain todellisuuden rakenteeseen nojaavan syy-seuraus -argumentaation kautta rakentui myös muiden ympäristöuhkan puuttumista korostavien lausuntojen argumentaatio: koska reaktorit ovat ns. kolmannen sukupolven reaktoreita ja teknisesti huippuedistyneitä ja turvallisia, niiden pitäisi toimia myös onnettomuustilanteissa moitteettomasti. Niiden suojaus toimii erittäin *todennäköisesti* eliminoiden potentiaalisen uhkan.

Vakuuttelun vahvistamiseksi esitettiin pääasiassa Minatomin toimesta ja siihen viitaten teknisiä tietoja ja yksityiskohtia ja teknisiä selostuksia siitä, kuinka reaktorien suojausmekanismi toimii (myös esim. koneenrakennustoimisto OKBM:n edustaja Vladimir Galushkin, Strana.ru 15.11.00), mikä sai tiedon vaikuttamaan selkeältä ja yksiselitteisen uskottavalta, etenkin kun sen esittivät ydinenergia-asiantuntijat. Päätelyketju oli näennäisen aukoton: reaktorit ovat säilyneet vahingoittumattomina, koska säteilyä ei ole havaittu, ja sen vuoksi myöskään ympäristöuhkaa ei ole. Sitä, onko säteilyarvojen normaalius takuu reaktoreiden kunnolle nyt ja tulevaisuudessa, ei käsitelty.

Reaktorien luotettavuutta pyrittiin todistelemaan myös kvasiloogisin argumentein vertailun avulla. Laivaston edustajat vertasivat Kurskin tapausta muihin ydinsukellusveneonnettomuuksiin, joissa reaktorit ovat toimineet odotusten mukaan, mikä osaltaan tuki oletusta Kurskin reaktorien vaarattomuudesta:

"Täytyy muistaa, että tutkimukset *aiemmista* neuvostoliittolaisia ydinsukellusveneitä kohdanneista katastrofeista osoittavat absorboivien aineiden (поглотитель) sammuttaneen reaktorit *jokaisessa tapauksessa*." (Minatomin asiantuntija Vitali Nasonov, Segodnja 24.8.00.)

Argumentaation vakuudeksi tukeuduttiin perelmanilaisittain kvantitatiiviseen lokukseen korostamalla aiempien, negatiivisilta seuraamuksiltaan vähäisten onnettomuuksien määrää.

"Kaiken kaikkiaan toisen maailmansodanjälkeen on uponnut 33 sukellusvenettä, joista *seitsemän* on ydinkäyttöisiä [...] eikä niistä ole aiheutunut minkäänlaista ympäristöuhkaa." (Minatomin tiedotuspalvelu, Segodnja 13.9.00.)

Laivaston edustajat perustivat väitteensä ympäristöuhkan puuttumisesta ja reaktorien vaarattomuudesta myös siihen, että säteilyarvot ovat pysyneet normeissa eikä säteilyä ole havaittu. Perusteena toimivat siis mittaukset, joiden avulla pyrittiin vakuuttamaan yleisö siitä, että Kurskista ei aiheudu vaaraa ympäristölle, ja korostettiin (esim. laivaston säteilyturvallisuusasiantuntija Viktor Saharov, Segodnja 26.8.00), että mittauksia tekevät sekä venäläiset että ulkomaalaiset *asiantuntijat*. Auktoriteettiin vetoavissa asiantuntijaviittauksissa huomionarvoista on se, että erikseen mainittiin ulkomaalaisten tekevän mittauksia, millä pyrittiin vahvistamaan mielikuvaa mittauksien puolueettomuudesta ja objektiivisuudesta. Mitään lukuja ei kuitenkaan annettu julkisuuteen, ja se taas nakersi säteilyä koskevien argumenttien luotettavuuspohjaa ja antoi terävän asean kriitikoille.

Perelmanin teorian mukaisena esisopimuksena kyseisessä argumentaatiossa tuli esiin vahva usko teknologian ja tieteen edistyneisyyteen ja mahdollisuuksiin.

"Reaktorit ovat kolmannen sukupolven *korotetun luotettavuuden ja turvallisuuden* takaavaa *huipputeknologiaa*." (Minatomin edustaja, Strana.ru 25.8.00.)

"*Tällainen* [huippumodernin reaktorin] *kuori* kestää merivettä *yli 100 vuotta*." (Koneenrakennustoimisto OKBM:n edustaja Vladimir Galushkin, Strana.ru 15.11.00.)

Esisopimuksena voidaan pitää myös otaksunaa, että yleisö uskoo Venäjän noudattavan aseriisuntasopimuksia: ydinaseistuksen puuttumista ei sinänsä perusteltu tai vakuuteltu, todettiin vain, että USA:n ja Venäjän *sopimuksen mukaan* taktisissa raketeissa ja torpedoissa *ei ole ollut* ydinkärkiä vuoden 1992 jälkeen, joten radioaktiivisen saastumisen uhkaa ei siltäkään osin ollut (Laivaston tiedotuspalvelu, NG 16.8.00).

Ympäristöuhkan kieltävä argumentaatio loi näennäisiä itsestäänselvyyksiä luettelemalla vaikutelman siitä, että puhujat vain toteavat tosiasioita, joita ei ole mahdollista asettaa kyseenalaisiksi, ja etäännytti vastuukysymystä kauemmaksi puhujista toisaalta reaktorien valmistajien ja toisaalta säteilyn mittaajien suuntaan. Samalla puhujat kuitenkin pyrkivät välillisesti vakuuttelemaan, että vastuukysymys ei edes ole olennainen, koska kaikki toimii myös onnettomuustilanteessa suunnitelmien mukaan.

Kohun hiukan laannuttua asetelma kääntyi siten, että potentiaalisen ympäristöuhkan kieltävästä väitteestä Kurskista tuli perustelu väitteille siitä, ettei Kurskin hylkyä ole ympäristön takia välttämätöntä nostaa. Kiihkeimmin näkökantaa puolusti ydinenergiaministeri Jevgeni Adamov:

"Mitkään ekologiset tai muutkaan seikat eivät vaadi uponneen ydinsukellusveneen nostamista" (Ydinenergiaministeri Jevgeni Adamov, Segodnja 13.9.00.)

Minatomin tiedotuspalvelu tarkensi vielä jälkeinpäin, että Adamovin mukaan Kursk ei ole missään tapauksessa - nostettiinpa se sitten tai ei - vaarallinen ympäristölle. Ministeri Adamov ei vaivautunut esittämään väitteilleen lisäperusteluja: hän lienee pitänyt asiantuntija- ja auktoriteettiasemaansa *ydinenergiaministerinä* riittävänä vakuutena sanoilleen. Myös

puolustusministeriön toimesta painotettiin Kurskin vaarattomuutta luettelemalla "faktoja", joiden perusteella muodostui suorastaan sellainen vaikutelma, että meren pohjaa parempaa ja turvallisempaa paikkaa Kurskin reaktoreille ei voida löytää.

"Paikka, jossa ydinsukellusvene Kursk makaa, on *ideaali* ydinreaktorin säilytyspaikka, koska alueella on *kylmä vesi, nopea virtaus, riittävä syvyys*, minkä lisäksi Kurskin ydinreaktorissa on *vähän polttoainetta*." (Puolustusministeriön ekologisen turvallisuuden osaston esimies, kenraalimajuri Boris Aleksejev, Strana.ru 22.11.00.)

5.3.2. Kursk voi olla vaarallinen ympäristölle

Argumentteja, joiden mukaan Kursk voi olla vaarallinen ympäristölle, esittivät lähinnä laivaston entiset (eläkkeelle jääneet tai muihin tehtäviin siirtyneet) edustajat sekä demokraattinen lehdistö. Heidän argumentaationsa rakentui vasta-argumenttina laivaston ja Minatomin edustajien vakuutteluille Kurskin ympäristöturvallisuudesta. Heidän mukaansa mikään tekijä ei ole osoittanut *varmuudella* sitä, että reaktorit ovat sammuneet - ainakaan sitä ei ole voitu todistaa. He asettivat todistustaakan laivaston edustajille: niin kauan, kun reaktorien kuntoa ei ole tutkittu ja todettu konkreettisesti niiden säilyneen vahingoittumattomina, on turha vakuutella reaktorien turvallisuutta. Uhka on potentiaalinen.

Laivaston ja Minatomin edustajien turvallisuuslausuntoja kritisoi argumentaatio oli tekniikaltaan dissosiativista, erottelumuotoista. Useissa lausunnoissa toistui huomautus siitä, että Kurskin ympäristöturvallisuudesta *ei voida* olla varmoja, *ei* vaikka reaktorit olisivatkin luotettavasti sammuneet. Reaktorien nykyinen kunto *ei ole* mikään todiste siitä, etteikö se voisi esimerkiksi tulevaisuudessa aiheuttaa ekologista vaaraa. Potentiaalisesta ympäristöuhkasta huolestunut hätätilaministeriön asiantuntija Juri Shishkin totesi, että reaktorien suojauksen moitteeton toimiminen muiden onnettomuuksien yhteydessä *ei takaa* reaktorin turvallisuutta tässä tapauksessa, koska "jokaisella onnettomuudella on omat piirteensä". Väitteen oikeutus perustuu Perelmanin teorian mukaisesti kvalitatiiviseen lokukseen, jossa vedotaan ilmiöiden ainutkertaisuuteen.

"Ennen yksityiskohtaista tutkintaa ei voi sanoa mitään siitä [reaktorin turvallisuudesta]. Jokaisella onnettomuudella on omat piirteensä. Siten, vaikka esimerkiksi Komsomoletsin tapauksessa puolustusmekanismi toimi, se *ei todista, että suojaus toimisi* myös tässä tapauksessa." (Hätätilaministeriön edustaja Juri Shishkin, Segodnja 24.8.00.)

Ympäristöuhkan mahdollisuutta korostavissa argumenteissa pyrittiin myös osoittamaan laivaston ja Minatomin edustajien lausuntojen ristiriitaisuus: "normaaleja" säteilyarvoja oltiin vakuuteltu, vaikka

" [...] huomautamme, että minkäänlaisia virallisia lukuja [...] säteilytilanteesta ydinsukellusveneen turma-alueella ei ole vielä esitetty." (Toimittaja, Segodnja 24.8.00.)

Ne, jotka uskoivat potentiaalisen ympäristöuhkan olemassaoloon, perustivat uskomuksensa paitsi turvallisuuden epävarmouksiin todisteisiin, myös läntisten, etenkin norjalaisten huolestuneisuuteen ja lausuntoihin, joiden mukaan Kursk on uhka ympäristölle. Huolestumisen oikeutus syntyi siitä, että lännessäkin oltiin huolestuneita Kurskista potentiaalisena saastumisen lähteenä. Argumentaatiotekniikka vastasi Perelmanin todellisuuden rakennetta muokkaavaa, malliin perustuvaa argumentaatiota: länsimaalaisista ja norjalaisista tehtiin malli osoittamaan, kuinka venäläistenkin tulisi olla huolestuneita. Taustalla oli esisopimus siitä, että länsimaat tietävät paremmin, samoin kvantitatiivinen lokus: viitattiin siihen, että sekä ulkomaiset asiantuntijat, että kansalaiset olivat tätä mieltä - suuri määrä samansuuntaisia mielipiteitä tukee näkökantaa.

"Venäläistä sukellusvenettä kohdannut tragedia on saanut osakseen *myös sekä* Norjan ylimmän johdon *että* kansalaisten huomion. *Naapurimaan huoli* perustuu reaaliseen uhkaan ympäristön ja ilman, veden, maaperän ja kasvillisuuden radioaktiivisesta saastumisesta." (Toimittaja, NG 17.8.00.)

Ympäristöuhkaa potentiaalisina pitäneet myös vertasivat Kurskia Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuteen ja sen seurauksiin osoittaakseen, että tilanteeseen on suhtauduttava vakavasti (kvasilooginen vertailuargumentti). Muun muassa AIF kysyi 23.8. Kurskin mahdollisesti aiheuttamaa ympäristöuhkaa käsitelleen jutun otsikossa "tuleeko Kurskista vedenalainen Tšernobyl", ja politiikan tutkija Roi Medvedev totesi Rossijskaja gazetassa 1.9.00, ettei *Tšernobylin jälkeen* tarvitse sen kummemmin perustella huolta Kurskin aiheuttamasta vaarasta. Novaja gazetassa 21.8.00 huomautettiin, että Kurskiin liittyvä salailu muistuttaa Tšernobylistä.

Kurskin onnettomuus liitettiin joissain (harvoissa) tapauksissa myös laajempaan kontekstiin, Kuolan niemimaan muihin, sotilaalliseen toimintaan liittyviin ympäristöongelmiin. Oikeutusta haettiin Perelmanin kvasiloogista argumentaatiotekniikkaa käyttämällä: koska Kursk *on osa* niitä sotilaallista toimintoja, jotka näitä ongelmia aiheuttavat, oli perusteltua väittää sen olevan niiden tavoin myös ympäristöuhka.

"Puhehan on jo monta vuosikymmentä ollut siitä mahdollisesta vaarasta, jonka pitää sisällään ydinkärkien ja reaktoreiden täyttämä Kuolan niemimaa." (Toimittaja, NG 17.8.00.)

Potentiaalista ympäristöuhkaa korostaneet argumentit eivät olleet samalla tavoin faktuaalistavia ja hallittavuutta ilmentäviä kuin mitä ympäristöuhkan kieltänyt argumentaatio piti sisällään. Niissä ei sinänsä pyritty niinkään omaehtoiseen argumentointiin, vaan keskityttiin vastapuolen päättelyn epäkohtien osoittamiseen ja sen oikeudellisuuden kyseenalaistamiseen. Ympäristöuhkan mahdollisuus perusteltiin lähinnä sillä, että sen puuttumista ei ole kyetty vakuuttavasti osoittamaan. Omalla esityksellä pyrittiin osoittamaan vastapuolen argumentoinnista ne epäkohdat ja porsaanreiät, jotka saivat argumentoinnin vaikuttamaan ainakin osittain kyseenalaiselta. Koko argumentaation taustalla vaikutti vahva ympäristönsuojelullinen esisopimus ja vetoamus tapahtuman ainutkertaisuuteen (kvalitatiiviseen lokukseen vetoaminen).

5.3.3. Kurskin nosto aiheuttaa ympäristöuhkan

Monet toivat esiin huolestuneisuutensa siitä, että nimenomaan Kurskin nostaminen aiheuttaisi uhkan ympäristölle. Noston onnistumisen epävarmuuteen liittyi epäily siitä, että reaktorit saattoivat olla vahingoittuneet. Noston turvallisuuteen oli syytä suhtautua varauksella ja pelonsekaisin tuntein, joita argumentoijat myös pyrkivät uhkakuvia sisältävillä sanavalinnoillaan lietsomaan.

"Mehän emme vielä edes tiedä, missä määrin alus on vaurioitunut, emme tiedä reaktorin kuntoa, emme asevarustuksen kuntoa, ja *silti* suunnittelemme nostoa." (Hallituksellisen tutkintakomission edustaja, Segodnja 22.8.00.)

"Asiantuntijat uskovat, että piilevät (скрытие) murtumat ovat mahdollisia [...] Niillä saattaisi olla *katastrofaalisia* seurauksia sukellusveneen nostossa, koska *se voi katketa mistä kohtaa tahansa*. Ja aluksella on myös vielä lämmin *ydinreaktori*." (Toimittaja, Segodnja 23.8.00.)

Noston onnistumisen epävarmuutta perusteltiin myös sillä, että käytännössä kokemusta vastaavanlaisista nostoista ei ole, joten ei voida tietää, miten esimerkiksi reaktori käyttäytyy nostossa.

"Venäjällä, kuten *myöskään lännessä*, ei oikeastaan ole kokemusta uponneiden, tonniin painoisten ja vakavia vaurioita saaneiden sukellusveneidä nostosta." (Hallituksellisen tutkintakomission jäsen, Segodnja 22.8.00.)

Tässä argumentissa kvasiloogista argumentaatiotekniikkaa, jossa noston vaarallisuutta perusteltiin vertaamalla sitä aikaisempaan kokemukseen tai sen puuttumiseen, vahvistettiin vielä toteamalla erikseen, ettei lännelläkään ole tarvittavaa kokemusta. Kuten monissa muissakin argumenteissa, länsi sai tässä esioletuksena tietynlaisen auktoriteettiaseman. Samassa yhteydessä vielä *havainnollistettiin* (todellisuuden rakennetta muokkaava argumentaatiotekniikka) epäonnistumisen mahdollisuutta kertomalla, kuinka kävi, kun vastaavanlaista operaatiota kuitenkin kerran yritettiin:

"Ainoa laatuaan oleva operaatio on amerikkalaisten vuonna 1974 suorittama Tyynenmeren luoteisosaan vuonna 1968 uponneen sukellusveneen PL-574:n nosto. [...] Vain etupään nosto onnistui - perä ja hytti (pyöka) sekä rakettiosasto katkesivat ja upposivat." (Hallituksellisen tutkintakomission jäsen, Segodnja 22.8.00.)

Yhden näkökannan asiaan tiivistä Pohjoisen laivaston sukeltaja, joka oli sitä mieltä, ettei noston kanssa ole järkevää kiirehtiä, etenkin kun säteilyarvotkin ovat toistaiseksi pysyneet normaaleina. Hänen argumentaatioissaan noston vaarallisuus esiintyi kiistämättömänä itsestäänselvyytenä, eikä hän myöskään pyrkinyt kieltämään nostamatta jättämisen vaarallisuutta. Hänen argumentaatioissaan riskit suhteutuivat kokonaisuuteen: Kursk reaktoreineen on vain osa ongelmaa.

"Tietystikin korroosion vaara on olemassa, mutta se uhkaa todellisesti vasta pitkällä aikavälillä. Nyt on parempi olla riskeeraamatta. *Meillä on jo pohjoisen laitureissa kymmeniä ydinsukellusveneitä purkamattomine reaktoreineen.* Monet niistä on jo parikymmentä vuotta sitten poistettu laivaston taistelukokoonpanosta." (Pohjoisen laivaston sukeltaja, AIF 23.8.00.)

Samansuuntaisia argumentteja esiintyi muitakin, ja niissä esitettiin, ettei Kurskin nostamista voida pitävästi perustella ympäristöuhkalla, koska

"Kurskin reaktorit, kaiken sen jälkeen, mitä mereen on upotettu Novaja Zemljalla ja Karanmerellä, eivät ole erityisen ratkaiseva tekijä." (Eläkkeellä oleva kontra-amiraali Nikolai Mormul, Krasnaja Zvezda 19.10.00.)

"Jos se [Kurskin nosto] tehdään Barentsinmeren säteilyllisen ja ekologisen tilanteen parantamisen vuoksi, niin ensin täytyy nostaa se, mitä sinne on upotettu aiempina vuosina, mukaan lukien ydinsukellusvene K-27:n, joka reaktoria kohtasi onnettomuus aiheuttaen osastojen voimakkaan radioaktiivisen saastumisen." (Toimittaja, Rossijskaja gazeta 20.10.00.)

Argumentaatio oli dissosiativista, erottelumuotoista: Kurskin nostaminen *ei* juurikaan vaikuttaisi alueen ympäristöturvallisuuteen, koska saastetta on jo ennestään niin paljon, esimerkkinä

ydinsukellusvene K-27:n aiheuttama voimakas radioaktiivinen saastuminen (Perelmanin todellisuuden rakennetta muokkaava argumentaatiotekniikka).

Joidenkin väitteiden mukaan hylyn pohjaan jättämisen ympäristöuhka oli helppo "tekosyy" niille, jotka syystä tai toisesta puolustivat nostoa.

"Lehdistössä tullaan jatkuvasti käsittelemään lausuntoja, joissa perustellaan Kurskin noston välttämättömyyttä [...] vaaralla ympäristölle, tai kansallisen turvallisuuden perusteella, tai kunnostamisen mahdollisuudella." (Hallituksellisen komission jäsen, Segodnja 22.8.00.)

Vastapuolen argumentaation perustaa horjuttamaan pyrkivillä lausunnoilla haluttiin paljastaa, että annetut selitykset olivat vain näennäisiä, ja niiden takana piili jokin aivan muu toiminnan motiivi. Yleensä erottelumuotoista argumentaatiotekniikkaa käyttämällä pyrittiin paljastamaan, että vastapuolen motiivi *ei* välttämättä ollutkaan ympäristöuhka niin kuin he esittivät, vaan jokin muu. Joissakin perusteluissa tuotiin myös eksplisiittisemmin esiin se, että ympäristölliset syyt eivät välttämättä painaneet vaakakupissa eniten nostoa suunniteltaessa, vaan asiaan vaikuttivat monenlaiset intressit.

"Kurskin nostoon liittyvän kysymyksen ratkaisussa on huomioitava *monia aspekteja - merellisiä, teknisiä, sotilaallisia, poliittisia*. Me voimme puhua *vain* aluksen ydinenergialaitteiston valmistajan näkökulmasta. Sen näkemyksen mukaan nosto ei ole välttämätön." (Rakennustoimisto OKBM:n edustaja Vladimir Galushkin, Strana.ru 15.11.00.)

5.3.4. Kursk on ympäristöuhkan vuoksi nostettava

Tätä väitettä esittivät enimmäkseen hallituksellinen tutkintakomissio sekä hallitusta sympatisoivat tahot. Kurskin nostoa puolusteltiin lähes yksinomaan ympäristöllisillä näkökohdilla, ikään kuin muut motiivit eivät olisi olleet yhtä hyväksyttäviä: läpileikkaavana esisopimuksena nostoa puoltavissa argumenteissa oli kautta linjan ympäristönsuojelun tärkeys. Erityisen kiihkeästi nostoa ympäristöuhkan vuoksi kannatti varapääministeri Ilja Klebanov:

"Ensimmäinen syy, miksi teemme sen [noston], on se, että Kurskin reaktori on välttämätöntä ottaa pois [meren pohjasta]. Kaikki muut syyt ovat sivuseikkoja." (Varapääministeri Ilja Klebanov, Strana.ru 30.11.00.)

Pohjassa makaavan reaktorin vaarallisuutta korostava argumentointi tiivistyi ekologian professori Aleksei Jablokovin syys-seuraussuhteeseen nojaavaan, todellisuuden rakenteeseen perustuvaan esitykseen:

"Jos sitä [nostoa] ei tehdä, radionuklidien vuoto alkaa reaktorien väistämättömän korroosion vaikutuksesta " (Ekologian professori Aleksei Jablokov, Strana.ru 20.11.00.)

Vakuudeksi esitettiin muun muassa teknisiä selostuksia ja havainnollistuksia siitä, mitä korroosiossa tapahtuu. Nostamatta jättämisen ympäristöuhkaa painottavissa perusteluissa käytettiin myös ahkerasti auktoriteettiin vetoavaa, todellisuuden rakennetta luovaa argumentaatiota viitattaessa maailmanlaajuiseen mielipiteeseen ja eurooppalaisiin spesialisteihin, joiden kerrottiin uskovan saastumisen mahdollisuuteen, mikäli Kursk jätetään nostamatta.

"[K]ansainvälisissä, varsinkin eurooppalaisissa poliittisissa ja tieteellisissä piireissä ymmärrys aluksen noston välttämättömydestä lisääntyy jatkuvasti. Tämän perustana on se, että jaettu huoli siitä, että aluksen jättäminen meren pohjaan olosuhteisiin, joihin liittyy joukko kysymyksiä, muun muassa niitä, jotka koskevat mahdollisia ekologisia seurauksia ja joihin ei vielä ole saatu lopullisia vastauksia, on liian riskialtista ja perusteetonta." (Kursk Foundationin venäläinen edustaja Aleksander Besmertnyh, NG 25.11.00.)

" [...] *läntisten spesialistien* mukaan, ei ole poissuljettua, että ydinsukellusveneiden kahden ydinreaktorin kuoreen ilmestyy säröjä korroosioprosessin tuloksena. Säröt voivat johtaa radioaktiivisten aineiden vuotamiseen, ja siksi *Kursk* pitää nostaa niin pian kuin mahdollista." (Toimittaja, Gazeta.ru 23.11.00.)

Argumentaatiossa käytettiin Euroopan unionia vertailukohteena, johon vetoamalla yleisö yritettiin saada vakuuttuneeksi nostamatta jättämisen sisältämästä ympäristöuhkasta: EU-maatkin "pelkäävät ekologista katastrofia" jopa niin paljon, että "ovat valmiita maksamaan turvallisuudestaan" rahoittamalla noston (Segodnja 5.3.01), joten Venäjänkin tulisi olla yhtä huolestunut. Klebanovin mukaan

" [...] ekologinen uhka huolestuttaa yhtä lailla länttä ja Venäjää, ja siksi alus on tärkeä nostaa." (Varapääministeri Ilja Klebanov, NG 13.3.01.)

Väitteisiin, joiden mukaan Kursk on vain "pisara meressä" tai että muistakaan uponneista sukellusveneistä ei ole ollut haittaa, vastattiin kvalitatiiviseen lokukseen vetoamalla, tuomalla julki Kurskin tapauksen erot muihin onnettomuuksiin, sen ainutlaatuisuus:

"[K]oskaan aikaisemmin ydinsukellusveneet eivät ole uponneet matalikkoon. Kaikki aiemmin uponneet ydinsukellusveneet makaavat yli kilometrin syvyydessä. Siksi ne eivät aiheuta erityisiä ongelmia, vaikka korroosion vaurioittamat reaktorit vuotaisivatkin. *Kurskin suhteen tilanne on toinen*, ja se on vielä yksi syy, miksi alus pitää ehdottomasti nostaa." (Ekologian professori Aleksei Jablokov, Strana.ru 20.11.00.)

Toinen, ympäristöjärjestö Bellonan venäläisen edustajan Igor Kudrikin julkilausuma näkökohta liittyen Kurskin merkitykseen Barentsinmeren saasteiden kannalta oli se, että jostainhan siivoustyö on aloitettava, ja Kursk oli oivallinen - ja ainoa reaalinen - lähtökohta tälle urakalle. Kudrik oli sitä mieltä, että mikäli Kursk jää nostamatta, ei muutakaan parannusta ole lähiaikoina odotettavissa. Tämä liittyi Euroopan unionin pyrkimyksiin sitoa Kurskin nostoon annettavat varat MNEPR-ohjelmaan, jonka tavoitteena on siivota Kuolan niemimaata radioaktiivisesta jätteestä ja jota Venäjä ei ole suostunut allekirjoittamaan. Kudrikin mielestä Kurskin nostoa ei tulisi ehdollistaa, sillä Venäjä ei luultavasti lähiaikoina kuitenkaan sitoudu MNEPR:iin. Sikäli olisi hyvä, että edes Kursk saataisiin siivotuksi pois. Ääri-ilmaisulla Kudrik implisiittisesti korosti Venäjän passiivisuutta Barentsinmeren ongelmien suhteen:

"Ydinsukellusveneiden nosto on *ainoa todellinen* keino ehkäistä ekologista vahinkoa alueella." (Bellonan edustaja Igor Kudrik, Vesti 19.3.01.)

Nostamatta jättämisestä mahdollisesti aiheutuvia ympäristön kannalta negatiivisia vaikutuksia yritettiin tuoda lähemmäksi tavallisia kansalaisia selvittämällä, kuinka saastuminen voi olla vahingollista ihmisille esimerkiksi ruuan välityksellä. Argumentoinnilla pyrittiin vetoamaan siihen, että kysymyksessä on yhteinen ongelma, joka koskettaa kaikkia (taustalla myös yhteisvastuuta koskettava esisopimus):

"Uponnutta alusta ei saa jättää lähelle *omia* rantoja, aktiivisen kalastuksen alueelle ja suositeltujen meriteiden risteykseen." (Pohjoisen laivaston komentaja Vjatšeslav Popov, NG 21.11.00.)

Nostoa puolusteltiin kyllä myös sillä, että vain sillä tavalla turman todelliset syyt saataisiin selville. Kursk on nostettava, jotta onnettomuuksilta voitaisiin vastaisuudessa välttyä, koska

"[v]oi olla, että tämä on viimeinen varoitus, että seuraavassa törmäyksessä [...] valtameren ylle nousee suuri *ydinsaastesieni*." (Kontra-amiraali Anatolij Tihonovitš, Rossijskaja gazeta 22.8.00.)

Kyseisessä argumentaatioissa noston välttämättömyyden oikeutusta haettiin tuomiopäivää muistuttavan uhkakuvan ja todellisuuden rakennetta luovan metaforan avulla. Toiminnan tarpeellisuutta perusteltiin uhkakuvalla. Muissakin argumenteissa yleisö pyrittiin (lähinnä pragmaattisella argumentaatiolla, jossa tosiasioita arvotetaan niiden seurausten valossa) saamaan vakuuttuneeksi siitä, että nostamatta jättäminen on *hyvin vaarallista* ympäristön kannalta.

"Sukellusvene tullaan nostamaan (...) sillä sotilasjohto ei ole varma reaktorin kunnosta, ja pelkää *toisen Tšernobylin* syntymistä." (Hallituksellisen tutkintakomission jäsen Valeri Dorogin, Gazeta.ru 15.2.01.)

5.4. Analyysin yhteenveto

Edellä esitellyn argumentaatioanalyysin tavoitteena oli päästä selville siitä, mitä turvallisuuteen liittyviä seikkoja tunnuttiin aineiston perusteella pitävän itsestäänselvyyksinä erotuksena niistä, jotka vaativat tuekseen erityisen vankkoja perusteluja. Ajatuksena oli, että siten on mahdollista erottaa vakiintuneet turvallisuutta koskevat käsitykset sellaisista, jotka ovat murroksessa. Nämä "itsestäänselvyydet" ovat Perelmanin argumentaatioteorian mukaisia argumentaation lähtökohtia, esisopimuksia. Kertaan tässä lyhyesti, millaiset esisopimukset näyttäytyivät aineistossa turvallisuutta ja ympäristöuhkaa koskevien argumenttien lähtökohtana erityisen keskeisinä.

Turvallisuuskäsityksiä ja myös ympäristöuhkaa koskeva argumentaatio oli aineistossa ylipäänsä melko "arkijärkistä". Argumenttien perustana oli usein yhteinen kokemus ja arkitodellisuus, jolloin asiat esitettiin "faktoina" ilman perusteluja. Tällaisia todellisuutta koskevia kulttuurisia esisopimuksia esiintyi paljon, ja ne käsittivät sellaisiakin asioita, jotka vieraan kulttuurin edustajan näkökulmasta vaikuttivat helposti kyseenalaistettavilta. Selkein esimerkki tällaisesta väitteestä, joka esiintyi aineistossa oletettuna itsestäänselvyytenä, on väite, jonka mukaan valtiojohto on viime kädessä henkilökohtaisesti vastuussa turvallisuuden tuottamisesta kansalaisilleen ja turvallisuuden tuottaminen on yksinomaan valtion tehtävä. Näitä väitteitä ei perusteltu, eikä juuri kukaan epäillyt niiden oikeellisuutta.

Toinen aineistosta selkeästi esiin noussut hyväksyttyä "tosiasiaa" koskeva esisopimus oli ajatus siitä, että turvallisuusuhkia tuottavat ennen kaikkea ulkopuoliset viholliset. Erilaiset väitteet tukeutuivat vahvasti tällaiseen "me vastaan muut" -ajatteluun, jollaiseen totuttiin kylmän sodan

aikana ja josta ei ilmeisestikään ole vielä päästy kokonaan eroon. Ainakin siitä on helppo hakea oikeutusta muille väitteille.

Toisaalta monet argumentit perustettiin oletettuun totuuteen siitä, että kylmää sotaa ei enää ole. Tätä havaintoa koskevasta esisopimuksesta haettiin oikeutusta muun muassa yhteistyö- ja avunpyyntövaatimuksille ja väitteille, jotka koskivat massiivisen asevarustelun tarpeettomuutta. Tähän liittyen armeijan edustajien oletus siitä, että sotilaallinen voima on valtion mahdin osoitus, ei saanut kovin yleistä hyväksyntää, ja siihen perustetut argumentit sotilaallisen turvallisuuden ja asevarustelun tärkeydestä tulivat vasta-argumenttien kautta helposti kyseenalaistetuiksi.

Tosiasioita koskevien esisopimusten lisäksi argumentaatiossa esiintyi myös asioiden toivottavaa tilaa, kuten arvoja koskevia esisopimuksia. Yleisimmin ne koskivat tiettyjä "yleismaailmallisia" arvoja, kuten ihmiselämän arvokkuutta, oikeudenmukaisuutta tai tasa-arvoa. Yksi arvo näytti olevan ylitse muiden: länsimainen demokratia siihen liittyvine yhteiskunnallisine piirteineen. Erilaisten argumenttien perusteluina käytettiin usein länsimaita tavoiteltavana mallina ja ylempänä auktoriteettina, ja niiden edustamien arvojen ja instituutioiden "paremmuus" vaikutti olevan kulttuurisesti hyväksytty asia, jonka vakuudeksi ei tarvinnut esittää todisteita. Tähän esisopimukseen perustettiin muun muassa väitteet, joiden mukaan kansallisen turvallisuuden tulisi ennen kaikkea merkitä sitä, että turvallisuuden kohteena ovat kansalaiset, samoin kuin argumentit, joissa tähdennettiin kansalaisyhteiskunnan roolia ja ihmisten yhteisten ponnistusten tärkeyttä turvallisuuden tuottamiseksi (niitä ei ollut paljon).

Sen sijaan Neuvostoliitosta arvoineen, ilmiöineen ja toimintoineen puhuttiin yleisesti negatiivisena asiana, antimallina ja esimerkkinä siitä, millaiseen toimintaan tai päämäärään ei ainakaan tule pyrkiä. Neuvostoliiton edustamat asiat koettiin lähtökohtaisesti ja perustelematta negatiivisina. Tällainen Neuvostoliiton "huonous" toimi yhtenä vahvimmista esioletuksista, johon viitattiin erityisesti syytettäessä valtiojohtoa tai laivastoa: toiminnan tai tiettyjen lausuntojen sanottiin kielivän "neuvostomentaliteetista", kun niiden taustalla nähtiin jotakin ei-toivottavaa - olipa se sitten mitä tahansa.

Ympäristöuhkaan liittyvät argumentit jakautuivat perustaltaan sen mukaan, oliko kyseessä ympäristöuhkan kieltävä vai sen myöntävä argumentti. Ympäristöuhkan kieltäneet tahot perustivat väitteensä vahvaan teknologia- ja edistysuskoon: modernin teknologian paremmuus ja luotettavuus oli ympäristöuhkan kieltävän argumentaation selkeä lähtökohta. He vetosivat myös aiempaan

kokemukseen, kun taas ympäristön puolesta pelänneet perustivat väitteensä ilmiöiden ainutlaatuisuuteen eli kvalitatiiviseen lokukseen. Kursk voi olla ympäristöuhka, koska jokainen tapaus on omansa ja erilainen. Ympäristöuhkan mahdollisuutta perusteltiin myös sillä, että Euroopassa ollaan huolestuneita Kurskin aiheuttamasta vaarasta, minkä vuoksi Venäjänkin tulisi olla - asia esitettiin ikään kuin Euroopassa olisi tiedetty sen oikea laita paremmin.

Hylyn nostoon liittyvä argumentaatio perustui kauttaaltaan ympäristönsuojelun tärkeyttä korostavaan esisopimukseen. Ympäristönsuojeluun perustettiin sekä hylyn nostamista että nostamatta jättämistä puoltavat argumentit, vaikka noston ja nostamatta jättämisen taustalla olevat motiivit olivatkin moninaisempia kuin ekologisen vaaran minimointi. Lännen auktoriteetti (ympäristöasioiden suhteen) oli näidenkin väitteiden lähtökohtana itsestään selvässä asemassa samoin kuin ajatus yhteisestä vastuusta arvokkaan luonnon säilyttämisessä. Monien väitteiden lähtökohtana toimi myös uhkakuva Kurskista "nukkuvana Tšernobylinä", ja monissa muissakin argumenteissa Tšernobyl symboloi itsestään selvästi kaikkea pahaa.

Kaiken kaikkiaan turvallisuuskäsityksiin ja ympäristöuhkaan liittyvässä argumentaatio perustettiin usein "tosiasioihin". Keskustelussa esitettiin monesti vain jankkaavia väitteitä asioiden puolesta tai vastaan ilman sen pätevämpiä vakuutteluja. Tällaiset väitteet olivat lähinnä toteamuksia tyyliin "kuten me kaikki tiedämme" ja "nythän on niin, että...". Tämä johtunee ainakin osaksi siitä, että näihin asioihin liittyy paljon tunteisiin vetoavia piirteitä, joille on vaikea löytää järkisyisiä perusteluja. Näistä "itsestänselvyyksistä" voi myös päätellä, että koska niin moni näkemys esitettiin tosiasiana, joka ei vaadi tuekseen perusteluja ja vakuutteluita, vallitsevat turvallisuuskäsitykset eivät ole murroksessa, vaan niiden osalta vallitsee melko selkeä yksimielisyys. Näkemykset ovat jaettuina ja yhteisesti hyväksytyinä.

6. MUUTTUVA TURVALLISUUS: YMPÄRISTÖ TURVALLISUUSKYSYMYKSENÄ?

6.1. Turvallisuuden murros Kurskiin liitettyjen turvallisuuskäsitysten valossa

Turvallisuus maailmassa on murroksessa. Ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämistä suunnittelevalla Yhdysvalloille tämä konkretisoitui viimeistään syyskuisena tiistaina 11.9.2001, kun terroristit hyökkäsivät New Yorkiin ja Washingtoniin käyttäen pommeinaan tavallisia matkustajalentokoneita. Venäjä on jo useaan otteeseen saanut kokea saman asian, ei vähiten ydinsukellusvene Kurskin upottua Barentsinmereen reilu vuosi sitten. Nykyiset turvallisuusuhkat, kuten terrorismi, rajoja ylittävä rikollisuus, teknologian vanhentuminen ja ympäristön tilan ja laadun heikkeneminen poikkeavat täysin perinteisestä toisen valtion taholta toiseen kohdistuvasta aseellisen hyökkäyksen, "tavanomaisen" sodankäynnin uhkasta. On vaikea kuvitella, että Yhdysvaltojen "liekehtivien tornien" kaltaisia tapahtumia, joissa terroristien kohteeksi joutuvat siviilit (niin kuin terrorismissa tapana on), voitaisiin estää sotilaallisilla toimenpiteillä. Vielä vähemmän sotilaallisista keinoista on ollut apua Kurskin uppoamisesta aiheutuneiden ja muiden sen kaltaisten turvallisuusuhkien torjumisessa.

Tässä tutkielmassa tarkastelemani tapaus Kursk osoitti, että turvallisuusmuotoilut ovat jossakin määrin muuttuneet kylmän sodan aikaisista (mikä on tietysti täysin luonnollista, kun kerran maailmanjärjestyskin on muuttunut). Erityisesti Venäjän toiminta, kun se pyysi ulkomaista apua uponneen sukellusveneen miehistön pelastamiseksi, vaikka kyseessä oli yksi sotilaallisen turvallisuuden tärkeimmistä tekijöistä, ydinkäyttöinen sukellusvene ja siihen liittyvien strategisten sotasalaisuuksien paljastumisen uhka, oli jotakin aiemmin kokematon. Vastaava tilanne kylmän sodan ajalta, tai tilanne, jossa Nato-maa pyytäisi apuun venäläisiä ja paljastaisi näille samalla osan strategisista salaisuuksistaan, ovat vain vaikeasti kuviteltavissa. Uusien turvallisuusuhkien tehokas torjuminen edellyttää kuitenkin vastaavia "kädenojennuksia" puolin ja toisin.

Kylmän sodan päättyminen näkyi tutkimassani aineistossa myös siinä, että asevarustelua ja vahvaa armeijaa ei korostettu turvallisuuden tuottamisen välineenä, vaan pikemminkin päinvastoin. Ainakin valtiojohto näyttää ymmärtäneen realiteetit: Venäjältä ei näillä näkymin ole "maailman huipulle" pyrkijäksi, tai jos onkin, niin ei ainakaan suuren, tehottoman ja auttamattoman vanhanaikaisen armeijan avulla, joka pikemminkin luo turvallisuusuhkia kuin torjuu niitä. Sitä

paitsi massiivinen sotakoneisto on uusien turvallisuushkien torjumisen kannalta tarpeeton, mitä tosiasiaa muun muassa presidentti Putin painotti Kurskiin liittyvän keskustelun yhteydessä.

Aineistossa tuli hyvin esiin uusien, ei-sotilaallisten turvallisuushkien olemassaolo ja epäily siitä, että Venäjän turvallisuutta uhkaavat tekijät eivät nyky maailmassa ole ulkopuolelta tulevia, vaan sisäisten syiden aiheuttamia. Kurskin uppoamista ja Ostankinon televisiotornin tulipaloo pidettiin esimerkkeinä uudentyypisistä turvallisuushista, jollaiset tulevat tulevaisuudessa lisääntymään Neuvostoliiton teknologiaperinnön rapautuessa ja heikentäessä siten yhteiskunnan toimintaedellytyksiä.

Uudetkin turvallisuutta uhkaavat tekijät konstruoituivat aineistossa kuitenkin edelleen vahvasti perinteisten vastakkainasettelujen kautta. Kurskiin liittyvässä argumentaatiossa turvallisuushkina esitettiin asioita, jotka ovat vieraita, vihollisia tai muiden, ei meidän aiheuttamia, asioita, joihin voidaan löytää syylliset. Alusta saakka oli kuin itsestään selvää, että onnettomuuden aiheuttaja oli jokin ulkopuolinen syyllinen - vihollinen. Miehistön virheen ja muun sisäisen syyn mahdollisuus suljettiin kaikkien spekulatioiden ulkopuolelle. Tällaisten näkemysten korostamista voidaan osittain pitää armeijan ja valtio johdon vastuunpakoiluna, mutta taustalla vaikuttaa selvästi myös kylmän sodan ajoilta peräisin oleva "me vastaan muut" -ajattelu. Uutta kylmän sodan aikaisiin asetelmiin verrattuna oli Kurskin tapauksessa se, että mieluummin kuin Nato-maita tai ulkomaalaisia, onnettomuudesta syytettiin yhteiskunnan sisäisiä vihollisia. Sisäiset viholliset nimettiin syytäksi yleisen yhteiskunnallisen turvattomuuden kasvuun, kuten presidentti Putin teki syyttäessään tiettyjä mediaihmisiä valtion ja yhteiskunnan toimintaedellytysten heikentymisestä.

Perinteinen turvallisuusajattelu tuli aineistossa esiin myös käsityksissä siitä, kuka tai mikä on vastuussa turvallisuuden tuottamisesta. Neuvostoliiton entisen presidentin Mihail Gorbatšovin esitys, jonka mukaan kansalaisyhteiskunnan ja demokraattisten instituutioiden tuella voidaan yhdessä torjua eteen tulevia haasteita, luoda yhdessä yhteistä turvallisuutta, ei saanut erityistä kannatusta, vaan turvallisuuden tuottamisen tehtävä langetettiin lähes yksimielisesti valtiolle ja ylimmälle valtio johdolle henkilöityen presidentti Vladimir Putiniin. Jopa useimmat kansalaisjärjestöt olivat tätä mieltä uhkaillessaan valtiojohtoa oikeustoimilla turvallisuuden tuottamisen laiminlyönnin vuoksi. Ikään kuin presidentillä olisi elokuisten tapahtumien, Kurskin tai Ostankinon tulipalon suhteen ollut jonkinlainen véto-oikeus, jota tämä ei vain viitsinyt käyttää! Argumentit, joiden mukaan presidentti on viime kädessä yksin vastuussa kansalaisten turvallisuudesta osoittavat, että valtion odotetaan hoitavan tehtävänsä ja suojelevan kansalaisiaan

uhkilta. Jos siis jotakin paha tapahtuu, tapahtuma on selvä osoitus valtiovallan heikkoudesta, toimintakyvyn puutteesta ja valtion kriisistä. Näin ollen pienikin tapahtuma aiheuttaa paljon enemmän turvattomuuden tunteita yhteiskunnassa kuin mitä sen mittasuhteet edellyttäisivät. Aineistossa esiin tullut argumentti siitä, että Kurskin mukana upposi ihmisten usko valtion kykyyn suojella heitä, on vain yksi esimerkki tästä.

6.2. Ympäristöuhka - perinteistä vai laajaa turvallisuusajattelua?

Kurskin aiheuttama ympäristöuhka sai Venäjällä aineiston perusteella ehkä yllättävänkin paljon huomiota. Siitä puhuttiin turvallisuuskysymyksenä, jossa uhan alaisina olivat ihmiset ja etenkin vesiekosysteemi kaloineen. Perinteisen turvallisuusajattelun mukaista hallintaideologiaa riskilaskelmineen ei, päinvastoin kuin olisi ehkä voinut olettaa, ulotettu Kurskin aiheuttamaan ympäristöuhkaan. (Sen sijaan Suomen tiedotusvälineissä Kurskin aiheuttama ympäristöuhka mitätöitiin säteilyturvakeskuksen esittämällä toteamuksella, että vakavan ympäristöonnettomuuden vaaraa ei ole ja että säteilyarvot ovat pysyneet normeissa.) Tutkimani aineiston perusteella edes se, että hylän lähetyvillä ei ollut raportoitu poikkeavia säteilylukemia, tai se, että aiemmistakaan vastaavista onnettomuuksista ei ole aiheutunut erityistä vaaraa ympäristölle, ei saanut huolta laantumaan.

Toisaalta ympäristöuhkaa ja siihen liitettyä turvallisuusretoriikkaa on myös käytetty hyväksi muiden päämäärien saavuttamiseksi. Tämä liittyy Kurskin nostoon, jota on perusteltu erityisesti meren pohjaan jätetyn hylän aiheuttamalla ympäristöuhkalla. Ympäristönsuojelusta on haettu oikeutusta ja rahoitusta nostolle myös ulkomailta. On ristiriitaista, että yhden hylän aiheuttamalla ympäristöuhkalla pelotellaan ihmisiä ja esitetään kauhukuvia mahdollisesta saastumisesta, kun samaan aikaan Kuolan niemimaan laitureissa lojuu hylättynä ja unohdettuna useampiakin ydinkäyttöisiä sukellusveneitä. Mikäli Kursk nostetaan, siitä on vaarassa tulla samanlainen unohdettu alus, ja sellaisena se on paljon vaarallisempi kuin mitä se meren pohjassa olisi.

Luonnollista tietysti on, että Kurskin ja Tšernobylin kaltaiset äkilliset ja fataalit onnettomuudet saavat osakseen enemmän huomiota kuin hitaasti kehittyvät, pysyvät ympäristöongelmat, mutta monesti onnettomuudet ovat yhteydessä tiettyihin ongelmiin ja onnettomuuksien saama huomio avaa mahdollisuuksia näiden ongelmien ratkomiseen. Jos ympäristönäkökohdat olisivat todellakin

niin tärkeitä kuin mitä nostoa puolustavat tahot ovat esittäneet, Kuolan niemimaan muutkin ympäristöongelmat olisivat epäilemättä saaneet enemmän huomiota Kurskin yhteydessä. Esimerkiksi "hallituskriittisillä" lehdillä olisi ollut oiva tilaisuus puuttua sotilaallisen toiminnan aiheuttamiin ympäristöongelmiin ja riskeihin yleensäkin, mutta tilaisuutta ei käytetty hyväksi. Myöskään Euroopan unionin esittämät vaatimukset Kurskin noston rahoituksen sitomisesta MNEPR-ympäristöohjelman hyväksymiseen eivät saaneet venäläisten tukea osakseen. Yleinen (jopa ympäristöjärjestön edustajan) kanta asiaan näytti aineiston perusteella olevan, että ensin Kursk, jonka jälkeen vasta aletaan keskustella muista ongelmista. Mitään erityisen kiivasta keskustelua sotilaallisen toiminnan ympäristövaikutuksista tai armeijan ja laivaston roolista ympäristöriskejä tuottavana instituutiona ei Kurskin yhteydessä ainakaan tutkimieni lehtien perusteella esiintynyt, eikä armeijan toimintaa kritisoitu tästä näkökulmasta kovinkaan pontevasti.

Koska Kurskin aiheuttamasta ympäristöuhkasta kohuttiin niin paljon samalla kun unohdettiin kaikki muut samoihin toimintoihin liittyvät ongelmat, aineistossa esiintyneet ympäristöargumentit, ennen muuta ne joissa ympäristöuhkasta varoittelemalla haettiin oikeutusta Kurskin nostamiseen, vaikuttivat lähinnä yrityksiltä salailla todelliset motiivit. Ikään kuin hylky haluttaisiin nostaa ja purkaa pian, jotta tapaus Kursk kaikkine siihen liittyvine ongelmineen unohtuisi ihmisten mielistä mahdollisimman nopeasti ja huomio siirtyisi Kuolan niemimaalta, Pohjoisesta laivastosta ja sotilaallisen läsnäolon ympäristövaikutuksista muihin ongelmiin. Noston ensisijainen syy saattaa todellakin olla joku muu kuin ympäristölliset näkökohdat - esimerkiksi sotilaallisen turvallisuuden takaaminen, onhan meren pohjassa makaava hylky ihanteellinen kohde vakoilijoille. Ympäristöturvallisuusretoriikalla näyttäisi siten olevan vaarallisen helppo perustella mitä tahansa toimenpiteitä, niitäkin, jotka suuntaavat toimintaa väärin tai peräti estävät ympäristön kannalta positiivisen toiminnan. Tässäkin tapauksessa Kurskin nostoon varatuista varoista olisi luultavasti paljon enemmän hyötyä, jos ne osoitettaisiin Kursin noston sijaan maan päällä olevien sukellusvenehylkyjen ja muiden ongelmien hoitoon sekä sotilaallisen toiminnan tuottamien ympäristöriskien minimointiin.

Ennen kaikkea Kurskiin keskittymisen ja muista, samaan kontekstiin sidoksissa olevista ongelmista vaikenemisen vuoksi ympäristöuhka näyttäytyi argumenteissa pikemminkin perinteisen turvallisuusajattelun kuin laajan turvallisuuden valossa. Ympäristöuhkalla näytti olevan merkitystä luonnonvarojen (kuten kalojen) sekä armeijan toimintakyvyn kannalta, mutta laajempaa kontekstia ei otettu huomioon, mistä osoituksena on ennen kaikkea penseä suhtautuminen MNEPR-ohjelmaan ja muihin sotilaallisen toiminnan aiheuttamiin ongelmiin ja riskeihin. Laajan turvallisuusajattelun

mukaisesti olisi tärkeämpää puuttua ongelmien syihin ja turvallisuushkien ennaltaehkäisyyn kuin keskittyä seurauksiin. Sotilaallisen infrastruktuurin rapautumisesta aiheutuvat turvallisuusriskit ovat Venäjällä todellinen ongelma, ja jos siitä ei välitetä, Kurskin kaltaiset tragediat lisääntyvät tulevaisuudessa vuorenvarmasti. Tekniset ratkaisut, kuten Kurskin nostaminen ja purkaminen huipputeknologian avustuksella, eivät yksin riitä, vaan näiden turvallisuushkien torjumiseen tarvitaan myös yhteistyötä ja erilaisia poliittisia toimenpiteitä.

6.3. Päätelmiä laajasta turvallisuudesta ja ympäristöturvallisuudesta

Kurskia koskeva argumentaatio osoitti, että tietyiltä osin turvallisuuskäsitykset ovat muuttuneet ja turvallisuushkina pidetään muitakin kuin sotilaallisia tekijöitä. Venäjä demonstroi uutta, laajan turvallisuuden mukaista ajattelua erityisesti kääntyessään avunpyyntöineen Nato-maiden puoleen, sillä kuten aiemmin todettiin, laaja turvallisuus ja sen mukainen ympäristöturvallisuus sisältävät alatavoitteena yhteistyön lisäämisen valtioiden kesken. Argumentaatio osoitti kuitenkin myös erityisen selkeästi sen, että monet turvallisuutta koskevat perinteiset ajattelutavat, kuten "me vastaan muut" -ajattelu ja viholliskuvien kautta muodostettavat vastakkainasettelut, ovat juurtuneet syvään, mikä tämä pätee varmasti myös muualla maailmassa. Tämä liittyy asiaan, josta turvallisuuden laajentamisen kriitikot ovat varoitelleet: turvallisuudella ja turvallisuus-käsitteellä on painava historiallinen taakka, joka sisältää niin ideologisia kuin militaristisiakin elementtejä ja tiettyjä vastakkainasetteluja. "Me vastaan muut" -ajattelu on uusien turvallisuushkien suhteen ongelmallista eikä auta turvallisuushkien torjumisessa. Laajan turvallisuusajattelun mukaan tulisi pikemminkin mieltää asia niin, että kaikki ihmiset ovat osa ongelmaa ja myös sen ratkaisua.

Onnettomuuden yhteydessä esiin tulleissa yleisissä turvallisuuskäsityksissä mikään ei viittaa myöskään sellaiseen ajatteluun, että kaikki ihmiset voisivat olla osa turvallisuusongelmien ratkaisua, koska turvallisuuden tuottamista pidettiin niin yksimielisesti yksinomaan valtion tehtävänä ja vastuuna. Tällainen ajattelu yhdessä sen tosiasian kanssa, että Venäjältä vieläkin puuttuu toimiva kansalaisyhteiskunta, on ristiriidassa laajan turvallisuuden ja sen mukaisen ympäristöturvallisuusajattelun kanssa: niissähän tukeudutaan lähtökohtaisesti siihen, että turvallisuus on yhteistä ja vastuu sen tuottamisesta kuuluu kaikille. Venäjällä, jossa tietynlainen fatalismi ja sokea auktoriteettiä näyttävät edelleen hallitsevat, ollaan kaukana tilanteesta, jossa kansalaisyhteiskunta siihen liittyvine monimuotoisine instituutioineen muodostaisi hedelmällisen

kasvualustan laajalle ja osallistuvalla turvallisuusagendalla. Tämä näkyi Kurskiin liittyvässä keskustelussa siten, että keskustelulle oli leimallista erilaisten näkökulmien vähyys, pluralistisuuden puute. Eri toimijaryhmät eivät erottuneet toisistaan erityisen selkeästi etenkin yleisiä turvallisuuskäsityksiä koskevassa argumentaatioissa, siinä ei syntynyt toisilleen vastakkaisia diskurssikoalitioita, vaan argumentit enimmäkseen myötäilivät toinen toisiaan. (Tämä saattaa tietysti johtua myös siitä, että kaikki eivät päässeet tasapuolisesti ääneen aineistossa, mutta johtopäätös pätee kuitenkin aineistossa esille tulleisiin toimijoihin kansalaisjärjestöstä valtiojohtoon saakka.)

Laajan turvallisuusnäkömyksen mukaisen ympäristöturvallisuuden saavuttamiseksi ihmisiä tulisi ympäristöasioissa kannustaa omaehtoiseen toimintaan, eikä turvallisuusretoriikka todellakaan näytä olevan mikään kansalaisaktiivisuuden kannustin Venäjällä, koska se ainakin toistaiseksi palauttaa kaiken toiminnan ja vastuun valtioon ja sen ylimpään johtoon. Ajatelkaamme, että Venäjällä alettaisiin laajasti käsitellä ympäristöongelmia turvallisuuspoliittisina kysymyksinä. Tämähän merkitsisi Kurskiin liitettyjen turvallisuuskäsitysten mukaisesti sitä, että vastuu ympäristöongelmien hoitamisesta ja ratkaisemisesta säilytettäisiin kokonaan presidentille ja valtiovallalle ja että ympäristöturvallisuuden tuottaminen mielletäisiin yksinomaan valtiovallan tehtäväksi! Ihmiset saattaisivat täysin passivoitua ympäristöongelmien suhteen, koska kyse olisi turvallisuuskysymyksistä, joiden hoito kuuluu ylimmälle valtiovallalle. Tämä on tietysti kärjistettyä, mutta suuntaa-antavaa.

Edelliseen skenaarioon liittyen vielä huolestuttavampi ajatus liittyy siihen, että nykyisten turvallisuuskäsitysten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden vallitessa valtiovalta ympäristöturvallisuusajattelun yleistyessä todennäköisesti delegoisi ympäristöturvallisuuden tuottamisen tehtäviään turvallisuusorganisaatioille, toisin sanoen poliisille ja armeijalle. Venäjän armeijalla on *jo nyt* joitakin sellaisia ympäristönsuojelutehtäviä, jotka liittyvät sen itse aiheuttamiin ongelmiin. Venäjän armeija ei kuitenkaan näytä kykenevän edes oman kalustonsa turvaamiseen, joten kuinka se voisi menestyksellä hoitaa ympäristönsuojelutehtäviä? Epäilemättä armeija kuitenkin mielellään ottaisi hoitaakseen esimerkiksi Kuolan niemimaan ongelmat päästämättä sinne ulkopuolisia asiantuntijoita, jos sillä olisi virallinen oikeutus tällaiseen toimintaan. Todennäköisesti informaatio sieltä lakkaisi; Kuolan niemimaan laitureihin hylätyt sukellusveneet saisivat olla rauhassa eivätkä raportit ydinjätteen määrästä kauhistuttaisi suurta yleisöä, kun kukaan ei saisi tietää, mitä todella tapahtuu. Tällaisen päättelyketjun mukaisesti ympäristöturvallisuusajattelu voisi todellakin johtaa ympäristön militarisoitumiseen ainakin niillä alueilla, joissa armeija on vahvasti

”läsnä”, sillä Venäjän armeija lienee ainakin aineiston perusteella vieläkin sulkeutuneempi, byrokraattisempi ja salailevampi kuin monien läntisten maiden armeijat ovat. Venäjän armeijalla ei sitä paitsi ole kovinkaan paljon ylimääräisiä inhimillisiä, taloudellisia tai teknisiä resursseja suunnattavaksi ympäristönsuojeluprojekteihin, joten tuskinpa se kykenisi suoriutumaan kovinkaan hyvin arvosanoin ympäristönsuojelutehtävistä.

Tätä tutkimusta aloitellessani näin suuria mahdollisuuksia ympäristöasioiden(kin) ulottamisessa turvallisuusasioiden piiriin juuri Venäjällä, jossa turvallisuutta koskevat kysymykset ovat perinteisesti olleet valtiollisen toiminnan ja politiikan ehdoton prioriteetti; sama ajattelumalli on varmasti taustalla myös siinä, että erilaisia yhteistyöohjelmia ”myydään” Venäjälle turvallisuusretoriikkaa viljelemällä (ks. luku 1.1.) Tutkimukseni, tapaus Kursk kuitenkin konkretisoi ympäristön turvallistamisen ja turvallisuusajattelun laajentamisen karikot ja osoittaa, että turvallisuuden laajentamisen ja ympäristöturvallisuuden kriitikot osuvat monessa kohtaa oikeaan. Vallitsevien turvallisuuskäsitysten ja turvallisuuden käytäntöjen historiallinen painolasti näyttää todellakin olevan raskas ja turvallisuuskäsitykset näyttäisivät olevan tiiviisti sidoksissa yleisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin, jotka eivät Venäjällä, tuskin misään muuallakaan maailmassa, ole ainakaan vielä johtaneet laajan turvallisuusajattelun edellyttämän yhteiskunnallisen tilan ja ajattelutapojen muodostumiseen. Tämän toteaminen vahvistaa epäilyksiä turvallisuus-käsitteen radikaalin ja äkillisen muutoksen mahdollisuuksista. Nykyisissä olosuhteissa laajojen ei-sotilaallisten asioiden turvallistaminen sisältää monia ongelmia vastuu-, keino- ja toimijakysymyksistä yhteiskunnan militarisoitumiseen.

Nähdäkseni totuuden siemen itää laajan turvallisuuden kritiikissä, jonka mukaan mikään maailmassa ei ole muuttunut niin paljon, että turvallisuus-käsitteen sisältöä voitaisiin onnistuneesti muuttaa niin radikaalisti kuin mitä laaja turvallisuus edellyttää. Tapaus Kursk on esimerkki tästä, ja siinä esiin tulleita turvallisuuskäsitysten elementtejä on nähtävissä myös monissa muissa maailmanpolitiikan viimeaikaisissa tapahtumissa. Kylmän sodan jälkeinenkin turvallisuus näyttäisi rakentuvan enemmän valtioiden toimesta sotilaallisen pelotteen, liittoutumisen ja erilaisten viholliskuvien varaan kuin globaalin turvallisuusyhteisön keskinäiselle yhteistyölle ja avunannolle. Demokratian, vapauden, veljeyden ja tasa-arvon edelläkävijänä mielletty Yhdysvallatkin suunnittelee kostoiskua vastineeksi syyskuisille terroriteoille yrittäen siten sotilaallista voimaa käyttämällä torjua poliittisten ja taloudellisten – siis ei-sotilaallisten - ongelmien tuottamaa turvallisuusuhkaa, terrorismia. Turvallisuuden käytännöt ja turvallisuuteen liittyvät mielikuvat, joissa taistellaan erilaisia vihollisia vastaan, ovat siis monilta osin ennallaan. Valtioiden

huippupolitiikkaa määrittää keskeisimmin edelleen perinteinen sotilaallinen turvallisuus, ja laaja turvallisuus vaikuttaisi olevan enimmäkseen utopiaa ja korulauseita poliittisen realismin edelleenkin tahdittamassa maailmassa.

Mitä maailman muuttumiseen suhteessa ympäristön turvallistamiseen tulee, niin kuten esimerkiksi Kioton ilmastopöytäkirjan osittainen romuttuminen osoittaa, ympäristökysymyksille ei välttämättä löydy sijaa nykyisessäkään huippupolitiikassa eikä varsinkaan turvallisuuspolitiikassa. Vaikka ympäristöturvallisuus on löytänyt tiensä yleisiin puheisiin ja ohjelmiin, siihen liittyvät laajemmat tavoitteet kuten yhteisvastuu, moraalit ja eettisyys harvemmin realisoituvat puheiden tasolta tekoihin, mikäli yltyvät edes puheiden tai mielikuvien tasolle. Turvallisuus-käsitettä on yhä helppo käyttää kaiken ylittävänä poliittisena objektina, joka oikeuttaa kyseenalaisetkin keinot – aivan kuten Kurskin tapaus havainnollistaa.

Kaiken tämän huomioon ottaen olen tutkimukseni myötä taipunut kannattamaan Ole Wæverin (esim. 1995a ja 1995b) esittämää ajatusta asioiden ei-turvallistamisesta (deseuritization): turvallisuuden alan laajentamiseen sijaan tulisi pyrkiä ympäristöllisten ja muiden ei-sotilaallisten turvallisuuskysymysten purkamiseen niin, että turvallisuuspoliittisten asioiden määrä olisi mahdollisimman pieni. Ympäristöongelmiakin lienee siten ainakin tällä hetkellä ja lähitulevaisuudessa hedelmällisempää tarkastella muina kuin turvallisuuskysymyksinä: perinteisen (ympäristö)politiikan piirissä taloudellisina, hallinnollisina ja sosiaalisina kysymyksinä.

Tulevaisuus on tietysti kokonaan toinen asia. Ympäristöuhkat muodostavat joissakin tapauksissa jo nyt vakavia turvallisuusuhkia, jolloin ne näyttäisivät vaativan joitakin turvallisuuspoliittisia toimenpiteitä. Ajan kulumisen toivottavasti muovaa turvallisuuteen liittyviä käsityksiä näitä vaatimuksia vastaaviksi ja muuttaa yleisiä yhteiskunnallisia olosuhteita, turvallisuuden kontekstia siten, että turvallisuus ymmärretään radikaalisti ja aidosti eri tavalla kuin nykyään. Kaukana tulevaisuudessa se utopia, jollaisena laajaa turvallisuutta toistaiseksi on pidettävä, voi olla totta.

LÄHTEET

Kirjallisuus

American Council for the United Nations University. The Millennium Project: environmental security. 1999. The Final Report. [www-dokumentti]
<http://www.geocities.com/CapitolHill/Senate/4787/millennium/es-2def.html>. (vierailtu 4.1.2001)

Bellona Foundation. 1996. The Russian Northern fleet. Report 2:1996. Bellona Foundation, Oslo.

Bøhmer, Nils. 2000a. The top of an iceberg. [www-dokumentti]
<http://www.bellona.no/imaker?id=17612&sub=1>. Vierailtu mm. 10.7.2001.

Bøhmer, Nils. 2000b. What can be done with the Kursk submarine? [www-dokumentti]
<http://www.bellona.no/imaker?id=17606&sub=1>. Vierailtu mm. 10.7.2001.

Brown, Seyom. 1994. World interests and the changing dimensions of security. Teoksessa Klare, Michael T. & Daniel C. Thomas (toim.): World Security: challenges for a new century. 2. painos. St. Martin's Press, New York. 10-26.

Butts, Kent. 1999. The case for DOD involvement in environmental security. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): Contested grounds: security and conflict in the new environmental politics. State University of New York Press, Albany. 109-126.

Butts, Kent. 1994. Why the military is good for the environment. Teoksessa Käkönen, Jyrki (toim.): Green security or militarized environment? Dartmouth, Aldershot. 83-109.

Buzan, Barry, Wæver, Ole & Jaap De Wilde. 1998. Security: a new framework for analysis. Lynne Rienner Publishers, London.

Buzan, Barry. 1991. People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era. 2. painos. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire.

Conca, Ken. 1994. In the name of sustainability: peace studies and environmental discourse. Teoksessa Käkönen, Jyrki (toim.): Green security or militarized environment? Dartmouth, Aldershot. 7-24.

Dabelko, Geoffrey D. & David D. Dabelko. 1995. Environmental security: issues of conflict and redefinition. Woodrow Wilson Center for Scholars. Environmental change and security project. Report no. 1. Spring 1995. 3-13.

Dalby, Simon. 2000. Geopolitics and ecology: Rethinking the contexts of environmental security. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): Environment and security: discourses and practices. Macmillan Press, Basingstoke. 84-100.

Dalby, Simon. 1999. Threats from the South? Geopolitics, equity and environmental security. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): Contested grounds: security and conflict in the new environmental politics. State University of New York Press, Albany. 155-185.

- Dalby, Simon. 1994. The politics of environmental security. Teoksessa Käkönen, Jyrki (toim.): Green security or militarized environment? Dartmouth, Aldershot. 25-53.
- Dalby, Simon. 1992. Security, modernity, ecology: the dilemmas of post-Cold War security discourse. *Alternatives* 17/1992, 95-134.
- Deudney, Daniel H. 1999. Environmental security. A critique. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): Contested grounds: security and conflict in the new environmental politics. State University of New York Press, Albany. 187-219.
- DerDerian, James. 1995. The value of security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard. Teoksessa Lipshutz, Ronnie D. (toim.): On security. Columbia University Press, New York. 24-45.
- Dryzek, John. 1997. The politics of the earth: environmental discourses. Oxford University Press, Oxford.
- Dryzek, John & David Schlosberg. 1998. Debating the earth: the environmental politics reader. Oxford University Press, Oxford.
- Euroopan yhteisöjen komissio. 2001. Komission yksiköiden valmisteluasiakirja. Pohjoinen ulottuvuus. Ulkoministerien kokous Luxemburgissa 9. huhtikuuta 2001. SEC (2001) 552. 29.3.2001, Bryssel.
- Fry, Greg. 1983. A nuclear-free-zone for the Southwest Pacific: prospects and significance. The Strategic and Defensive Studies Centrum. Working papers 1983: 75, Canberra.
- Galtung, Johan. 1980. The changing interface between peace and development in a changing world. *Bulletin of peace proposals*. 2/1980. 145-149.
- Gamson, A. W. & A. Modigliani. 1989: Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology* 1/1995. 1-37.
- Hajer, Maarten A. 1995. The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process. Clarendon Press, Oxford.
- Haila, Yrjö. 2001a. Johdanto: Mikä ympäristö? Teoksessa Haila, Yrjö & Pekka Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere. 9-20.
- Haila, Yrjö. 2001b. Ympäristöherätys. Teoksessa Haila, Yrjö & Pekka Jokinen (toim.): Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere. 21-46.
- Haila, Yrjö & Lassi Heininen. 1995. Ecology: a new discipline for disciplining? *Social Text* 42/1995. 153-171.
- Hannigan, John. 1995. Environmental sociology: a social constructionist perspective. Routledge, London.

- Heininen, Lassi & Boris Segerståhl. 2001. International negotiations aiming at reduction of nuclear risks in the Barents region. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Heininen, Lassi. 2000. Sodan ja sotilaallisen toiminnan ympäristövaikutukset. *Kosmopolis* 4/2000. 99-126.
- Heininen, Lassi. 1999. Euroopan pohjoinen 1990-luvulla: moniulotteisten ja ristiriitaisten intressien alue. *Arktisen keskuksen tiedotteita* 30. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Heininen, Lassi. 1996. Common, competing and conflicting interests in the Barents region cooperation - the case of a nuclear submarine. Teoksessa Käkönen, Jyrki (toim.): *Dreaming of the Barents region: interpreting cooperation in the Euro-Arctic Rim*. Research report no. 73. Tampere Peace Research Institute, Tampere. 145-167.
- Heininen, Lassi. 1991. Sotilaallisen läsnäolon ympäristöriskit Arktiksessa. Kohti Arktiksen säätelyjärjestelmää. *Tutkimuksia* no. 43. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, Tampere.
- Homer-Dixon, Thomas F. 1999. Thresholds of turmoil: environmental scarcities and violent conflict. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): *Contested grounds: Security and conflict in the new environmental politics*. State University of New York Press, Albany. 61-90.
- Homer-Dixon, Thomas F. & Jessica Blitt. 1998. *Ecoviolence: links among environment, population and security*. Rowman & Littlefield, Manham.
- Huru, Jouko. 1998a. On the changing essence of security. Teoksessa Huru, Jouko, Jalonen, Olli-Pekka & Michael Sheehan (toim.): *New dimensions of security in Central and Northeastern Europe*. Research Report no. 83. Tampere Peace Research Insititute, Tampere. 11-33.
- Huru, Jouko. 1998b. Kohti moniarvoista ja laaja-alaista turvallisuutta. *Kosmopolis* 1/1998. 45-67.
- Huru, Jouko. 1996. Rauhantutkimuksen erilainen turvallisuusnäkökulma. Teoksessa Jukarainen, Pirjo (toim.): *Eurooppa laidasta laitaan: Taprin opas Euroopan ymmärtämiseen*. Tutkimustiedote no. 69. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 1998. Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Gaudeamus, Helsinki.
- Krause, Keith & Michael C. Williams. 1997. *From strategy to security: foundations of critical security studies*. Teoksessa Krause, Keith & Michael C. Williams (toim.): *Critical security studies*. UCL Press, London. 33-59.
- Kurushin, M.Ju. 2000. *Podvodnaja lodka "Kursk". Roždenie. Žizn. Versii gibeli. Podrobnosti.* (Подводная лодка "Курск". Рождение. Жизнь. Версии гибели. Подробности.) Olimp Izdatel'stvo AST. Moskva.
- Käkönen, Jyrki. 1995. *Konfliktit, turvallisuus ja ympäristö: modernisaation kriisi*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

- Käkönen, Jyrki. 1994. Introduction. Teoksessa Käkönen, Jyrki (toim.): Green security or militarized environment? Dartmouth, Aldershot. 1-5.
- Laitinen, Kari. 1999. Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka: tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere.
- Laitinen, Kari. 1997. Ympäristökysymys osana kansainvälisten suhteiden murrosta. Teoksessa Pertti Lappalainen (toim.): Poliitiikan paikat. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja No.2, 254-275.
- Langlais, Richard. 1995. Reformulating security: a case study from Arctic Canada. Humanekologiska Skifter No.13, Göteborg Universitet, Göteborg.
- Levy, Marc A. 1995a. Time for a third wave of environment and security scholarship? Woodrow Wilson Center for Scholars. Environmental change and security project. Report no. 1. Spring 1995. 44-46.
- Levy, Marc A. 1995b. Is the environment a national security issue? International Security 2/1995. 35-62.
- Lipschutz, Ronnie D. 1995. Negotiating the boundaries of difference and security at Millennium end. Teoksessa Lipschutz, Ronnie D. (toim.): On security. Columbia University Press, New York. 212-228.
- Lonergan, Steve. 2000. Human security, environmental security and sustainable development. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): Environment and security: discourses and practices. Macmillan Press, Basingstoke. 66-83.
- Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw. 2000. Introduction and overview. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): Environment and security: discourses and practices. Macmillan Press, Basingstoke. 1-8.
- Marsh, Pearl-Alice. Grassroots statecraft and citizens' challenges to US national security policy. Teoksessa Lipschutz, Ronnie D. (toim.): On security. Columbia University Press, New York. 124-148.
- Matthew, Richard A. 2000. Integrating environmental factors into conventional security. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): Environment and security: discourses and practices. Macmillan Press, Basingstoke. 33-48.
- Matthew, Richard A. 1999. Introduction. Mapping contested grounds. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): Contested grounds: security and conflict in the new environmental politics. State University of New York Press, Albany. 1-22.
- McSweeney, Bill. 1999. Security, identity and interests: sociology of international relations. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mische, Patricia. 1989. Ecological security and the need to reconceptualize sovereignty. Alternatives 4/1989. 389-427.

Myers, Norman. 1993. *Ultimate security: the environmental basis of political stability*. W.W. Norton & Co., New York.

Perelman, Chaïm. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere.

Pursiainen, Christer. 2001. *Soft security problems in Northwest Russia and their implications for the outside world: a framework for analysis*. UPI working paper no. 31.

Rayner, Steve & Elizabeth L. Malone. 2000. *Security, governance and the environment*. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): *Environment and security: discourses and practices*. Macmillan Press, Basingstoke. 49-65.

Renner, Michael. 1991. *Assessing the military's war on the environment*. Teoksessa Lester Brown (toim.): *The state of the world 1991*. 132-152.

Report of the Independent Commission on disarmament and security issues (Palme Report), 1982. *Common Security: a programme for Disarmament*, Pan Books, London.

Report of the Independent Commission on international development issues (Brandt Report). 1980. *North-South: a programme of survival*, Pan Books, London.

Rotschild, Emma. 1995. *What is security?* *Daedalus* 3/1995. 53-98.

Rytövuori-Apunen, Helena & Terhi Takkinen. 2000. *Interfaces in environmental thinking: sustainable development challenged by ecological safety*. Teoksessa Rytövuori-Apunen, Helena (toim.): *Russian-European Interfaces in the Northern Dimension of the EU*. *Studia Politica Tamperensis* No. 8. University of Tampere, Department of Political Science and International Relations. Tampere. 447-497.

Shaw, Brian R. 1996. *When are environmental issues security issues?* *The Woodrow Wilson Center, Environmental Change and Security Project; Report Issue 2*. Spring 1996. 39-44.

Sheehan, Michael. 1998. *Central Europe, the European security community and the security complex*. Teoksessa Huru, Jouko, Jalonen, Olli-Pekka & Michael Sheehan (toim.): *New dimensions of security in Central and Northeastern Europe*. *Research Report No. 83*. Tampere Peace Research Institute, Tampere. 35-57.

Sovet bezopasnosti Rossijskoj Federatsii. 2000. *Kontseptsija natsional'noi bezopasnosti Rossijskoj Federatsii*. (Концепция национальной безопасности Российской Федерации.)
[www-dokumentti] www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/24-1.html. vierailtu 23.3.2001.

Stern, Eric K. 1999. *The case for comprehensive security*. Teoksessa Deudney, Daniel H. & Richard A. Matthew (toim.): *Contested grounds: security and conflict in the new environmental politics*. State University of New York Press, Albany. 127-154.

Summa, Hilikka. 1996. *Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus*. Teoksessa Summa, Hilikka & Kari Palonen (toim.): *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere. 51-83.

Summa, Hilikka. 1989. Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.

Susiluoto, Ilmari. 1999. Venäjän ekologisen kriisin anatomia. Teoksessa Kuorsalo, Anne, Susiluoto, Ilmari & Martti Valkonen: Venäjä ja rosvo kapitalismin haaksirikko. Oy Edita Ab, Helsinki. 150-203.

Susiluoto, Ilmari. 1991. Yhteiskunnallinen ympäristökeskustelu Neuvostoliitossa. Teoksessa Massa, Ilmo & Rauno Sairinen (toim.): Ympäristökysymys: ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus, Helsinki. 326-348.

Tennberg, Monica. 2000. Turvallisuuden ongelma. [www-dokumentti]
http://www.urova.fi/home/hkunta/mtennber/konflikti.htm vierailtu mm. 10.1.2001

Tennberg, Monica. 1994. Rauhantutkimus episteemisenä yhteisönä. Ympäristöturvallisuuden innovointi. Kosmopolis 3/1994. 75-79.

Thompson, Michael. 2000. Not seeing the people for the population: a cautionary tale from the Himalaya. Teoksessa Lowi, Miriam R. & Brian R. Shaw (toim.): Environment and security: discourses and practices. Macmillan Press, Basingstoke. 192-206.

Thompson, Michael. 1999. Security and solidarity: an anti-reductionist analysis of environmental policy. Teoksessa Fischer, Frank & Maarten A. Hajer (toim.): Living with nature. Oxford University Press, Oxford. 135-150.

Toivonen, Aaro. 1998. Ruhtinaan uudet vaatteet: tutkielma turvallisuuden käsitteestä. KATU Kansalaisten turvallisuusneuvosto, Helsinki.

Tuchman Matthews, Jessica. 1989. Redefining security. Foreign Affairs 2/1989. 162-177.

Tuomi, Osmo. 1996. Uusi geopolitiikka. Ulkopoliittisen instituutin julkaisu nro.4, Gaudeamus, Tampere.

Ullman, Richard. 1983. Redefining security. International security 1/1983. 129-153.

Wæver, Ole. 1995a. Securitization and desecuritization. Teoksessa Lipshuetz, Ronnie D. (toim.) On security. Columbia University Press, New York. 46-86.

Wæver, Ole. 1995b. What is security? - the securityness of security. Teoksessa Hansen, Birthe (toim.): European security - 2000. Copenhagen Political Studies Press, Copenhagen.

Westing, Arthur H. 1989. Regional security in a wider concept. Teoksessa Westing, Arthur H. (toim.): Comprehensive security for the Baltic: an environmental approach. Sage Publications, London. 113-121.

World Commission on environment and development (Brundtland Report). 1987. Our Common Future, Oxford University Press, Oxford.

Wyn Jones, Richard. 1999. Security, Strategy and Critical theory. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.

Suomalaiset lehti uutiset ja -artikkelit

Lapin kansa 17.8.2000

Kaleva 18.4.2000 ja 9.3.2001

Analysoitu aineisto

Lehtiartikkelit ja -uutiset

Argumenty i fakty (AIF) (Аргументны и факты), luettavissa Internet-osoitteessa www.AIF.ru: käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot, tarkemmassa analyysissä 23.8.2000, 4.10.2000

Izvestija (Известия) 17.8.2000

Krasnaja zvezda (Красная звезда), luettavissa Internet-osoitteessa www.redstar.ru: käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot, tarkemmassa analyysissä 19.10.2000

Nezavisimaja gazeta (Независимая газета): analyysissä mukana kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot

Novaja gazeta (Новая газета), luettavissa Internet-osoitteessa www.novayagazeta.ru: käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot, tarkemmassa analyysissä 21.8.2000, 31.8.2000, 4.9.2000, 21.9.2000

Rossijskaja gazeta (Российская газета) 22.8.2000, 23.8.2000, 1.9.2000, 20.10.2000
Segodnja (Сегодня): analyysissä mukana kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot

Vesti (Вести), luettavissa Internet-osoitteessa www.vesti.ru: käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet numerot, tarkemmassa analyysissä 13.3.2001, 19.3.2001

Internet-uutispalvelinten uutiset ja artikkelit

Gazeta.ru (Газета.ру) (www.gazeta.ru): käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet Kursk-jutut, tarkemmassa analyysissä 15.8.2000, 17.8.2000, 24.8.2000, 1.9.2000, 23.11.2000, 15.2.2001

Strana.ru (Страна.ру) (www.strana.ru): käyty kursorisesti läpi kaikki ajanjaksolla 15.8.2000-14.4.2001 ilmestyneet Kursk-jutut, tarkemmassa analyysissä 25.8.2000, 15.11.2000, 20.11.2000, 22.11.2000, 30.11.2000, 13.1.2001